

LA NOVIOLÈNCIA COM A INSTRUMENT D'EMANCIPACIÓ

Martí Olivella

“L’estratègia no violenta es fonamenta en la idea que si l’opressió i la injustícia es mantenen, és perquè tu hi col·labores”

Una conversa amb Núria Marín

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

PATRONAT

PRESIDENT

Joan Manuel Tresserras

VICEPRESIDENTA

Alba Castellví

DIRECTOR EXECUTIU

Josep Vall

TRESORER

Jordi Roig

SECRETARI

Eduard López

DIRECTOR ACADÈMIC

Lluís Pérez

VOCALS

Josep Huguet
Georgina Linares
Enric Marín
Isabel Nonell
Montse Palau
Laura Vilagrà

EQUIP TÈCNIC

COORDINACIÓ

Guillem Dorca

ADMINISTRACIÓ

Joan Almacellas
Lourdes Masdeu

COMUNICACIÓ

Carla Genís

PROJECTES

Pere Sàbat

IMATGE

Carme Pujol

CASA IRLA

Rosa Cuenca

eines³⁵

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i **eines** no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'**eines**.

En enviar el seu treball a la redacció d'**eines**, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet.

Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a: **eines@irla.cat**

DIPÒSIT LEGAL
B-31564-2007

ISSN PAPER
2013-1518

ISSN ELECTRÒNIC
2013-5505

EDICIÓ
Josep Vall
jvall@irla.cat

DISSENY GRÀFIC
Carme Pujol

CORRECCIÓ
LINGÜÍSTICA
Sofia Lozano

PROJECTE GRÀFIC
Suki Design

IMPRESSIÓ
Gràfiques Cuscó

DIRECCIÓ
Lluís Pérez
lperez@irla.cat

COORDINACIÓ
Guillem Dorca
gdorca@irla.cat

REDACCIÓ
Pere Sàbat
psabat@irla.cat

COMUNICACIÓ
Carla Genís
cgenis@irla.cat

ADMINISTRACIÓ
Joan Almacellas
jalmacellas@irla.cat

Lourdes Masdeu
lmasdeu@irla.cat

sumari

LA NOVIOLÈNCIA COM A INSTRUMENT D'EMANCIPACIÓ

4

PORTAL

L'imperatiu de la noviolència

Marina Llansana Rosich

6

CONNEXIONS

Noviolència, desobediència civil i imperi de la llei: una tensió necessària

Carla Vall

16

Aspectes estratègics de la noviolència

Josep Huguet

28

El moviment dels insubmisos: un exemple pràctic de noviolència reeixida

Sergi Sol

36

La gestió emocional de la noviolència

Alba Alfageme i Casanova

46

NAVEGADOR

La noviolència en la lluita per la independència de l'Índia

Artur Domingo

58

FÒRUM

Martí Olivella:

**"L'estratègia no violenta es fonamenta
en la idea que si l'opressió i la
injustícia es mantenen, és perquè tu
hi col·labores"**

Una conversa amb Núria Marín

70

VARIABLES

**Les eleccions europees de 2019:
un model d'eleccions
de «segon ordre»?**

Marc Guinjoan

86

FULL DE CàLCUL

**L'evolució de l'economia catalana
durant els anys del procés
sobiranista**

Ariadna Jou

98

ARXIU

**Blas Infante:
el «pare de la pàtria andalusa»
i la seva solidaritat amb Catalunya**

Isidoro Moreno

106

EXPLORADOR

**El Kurdistan siria després
de l'ocupació de Daesh**

Marta Brik

116

FINESTRA

**“Quan la tecnologia pugui llegir
les ments, com protegiem
la nostra privacitat?”**

Nita Farahany

122

CLÀSSIC

«Llibertat o mort»

Emmeline Pankhurst

128

TRIBUT

Caterina Albert / Víctor Català

Nora Albert

130

FILMOTECA

Network

Raynald Colom

132

LLIBRERIA

portal

L'imperatiu de la noviolència

Marina Llansana Rosich

Llicenciada en Filologia Catalana per la UAB i en Periodisme per la UPF. Consultora en comunicació. Vicepresidenta segona d'Òmnium Cultural.

@marinallansana

Després de 52 sessions del judici a la democràcia, els al·legats finals dels presos polítics van deixar bona part del país en estat de xoc emocional. La indignació per la falta de proves, la brutalitat de les acusacions i l'angoixa per l'espera d'una sentència previsiblement injusta, van trobar una única esclatxa d'esperança: la noviolència¹ com a forma d'acció política que permet a les societats democràtiques canviar les lleis injustes.

Aquesta és l'eina més poderosa que continua tenint la societat catalana per fer front a la repressió i per aconseguir l'objectiu polític de la llibertat. La història demostra que els pobles han aconseguit canviar lleis injustes i conquerir drets i llibertats gràcies a l'acció noviolenta. La desobediència civil noviolenta és el poder dels qui no tenim «el poder». I és del tot legítima davant la violència estructural dels estats que permeten injustícies i desequilibris extrems entre els seus ciutadans.

¹ Malgrat que la forma normativa d'escriure aquest terme, segons l'IEC, seria no-violència, en aquest número d'*Eines* hem preferit emprar el neologisme 'noviolència', com és habitual entre els col·lectius que practiquen i defensen aquesta forma de lluita.

El teòric de la justícia John Rawls (1921-2002) als EUA, i el filòsof Jürgen Habermas (1929) a Alemanya han estudiat la desobediència civil dins l'Estat de dret, i la defineixen com una acció col·lectiva, pública, noviolenta, de caràcter polític, no clandestina, conscient i voluntària, contrària a la llei però fidel de fons a la legalitat, que apel·la al sentit de la justícia i a uns principis ètics superiors per poder canviar les lleis, sempre dins els principis d'igualtat i imparcialitat. L'acció noviolenta sorgeix quan els canals establerts en una democràcia per aconseguir els canvis no funcionen, perquè els àrbitres són parcials i els governants no escolten o imposen unilateralment mesures que són rebutjades per amplis sectors de la població. Exactament el cas que vivim.

Així doncs, davant de l'abús d'una sentència condemnatòria, tindrem l'obligació de tornar a exercir els mateixos drets que hauran estat condemnats: manifestar-nos, expressar-nos, votar. Perquè és legítim, perquè tenim el poder de fer-ho i perquè tenim l'obligació, com a ciutadans conscients i lliures, d'opo-

sar-nos pacíficament a la violència de l'Estat. ■

connexions

Noviolència, desobediència civil i imperi de la llei: una tensió necessària

vista prèvia >

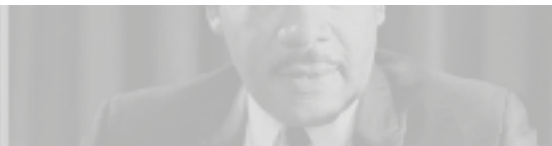
Desobeir una llei pot ser democràtic? Creure en una causa justa i lluitar per fer-la realitat de forma democràtica pot ser delictiu? Trencar amb unes regles de joc injustes és immoral? Són preguntes del present però que ens interpel·len des de fa segles. Des de l'inici de la civilització. Sense el coratge de persones i moviments que van arriscar-se pel bé comú, la humanitat no hauria avançat ni conquerit drets i llibertats. Quan totes les portes es tanquen, la desobediència civil pot obrir-les.

Carla Vall

Advocada, assessora, i membre d'Irídia

@CarlaVall

Desobeir la norma és consolidar el dret

De manera constant al llarg de la història se'ns ha inculcat la idea que «l'obediència és una virtut i que la desobediència és un vici».¹ Són múltiples les maneres religioses, morals, culturals i econòmiques sobre les quals ha estat transmesa aquesta idea apostant per la reproducció de l'obediència a les normes i el conseqüent càstig legal i sanció social per als qui les trencaven. Insistia el sociòleg Erich Fromm (1900-1980) en la idea següent: «la història humana començà amb un acte de desobediència, i no és improbable que acabi per un acte d'obediència».

De fet, quan parlem de l'obediència a normes, hem de tenir en compte que aquesta no es limita a les normes d'imperatiu legal, sinó també a totes i cadascuna d'aquelles normes que es troben arrelades a una societat o grup que vinculen a tots els seus membres. Les normes socials o culturals són igualment poderoses i inclouen també sancions socials pel seu trencament. Potser aquesta visió

ens sobta però només cal recordar les normes atribuïdes a la interacció social com ara la manera de saludar-se entre coneguts o a desconeguts, les normes adreçades a homes i a dones segregades per gènere, segregades per edat, per classe social... Per exemple, el trencament d'una norma social bàsica arrelada com ara fer cua per esperar el seu torn d'atenció, rebrà una sanció social reprenent aquest incompliment.

Els individus ens trobem envoltats de normes que regeixen la nostra existència i manera de relacionar-nos i, alhora, fem que els nostres drets hi xoquin de manera constant. Així, es genera la necessitat d'establir mecanismes pel compliment de normes establertes per la societat.

Obeir el que ens indica el poder

Sense la voluntat de reproduir tesis complexes de teoria del dret, sí que és de rebut començar apuntant els fonaments de les normes, el dret i l'ordre social bàsic. L'obediència ha estat conceptualitzada com un símptoma de correcció que, fins i tot, ha provocat, tolerat i acompanyat l'alça-

ment de totalitarismes, ha promogut guerres, ha incentivat la sobreexplotació del planeta... amb la qual cosa es constata que la norma no és una virtut en si, però sí que pot ser-ho. La història jurídica i la normativa codificada, des del dret romà, s'ha fet, tot sovint, mitjançant el trencament d'algunes normes per considerar-les injustes o obsoletes, i per a consolidar-ne de noves que suplantarien les antigues. El curs d'aquesta història no és, però, lineal, sinó que més aviat ha funcionat en forma d'espiral que, al seu torn, gira sobre si mateixa; gaudint de moments normatius i interpretatius àlgids i patint retrocessos sobre el seu avenç inevitable.

L'obediència ve donada per un consentiment inicial que la ciutadania ha ofert a la norma, dotant-la de legitimitat i, per tant, omplint-la de contingut.² Altrament, quan la norma es buida de legitimitat aquesta esdevé dèbil, ja que en minva el desplegament per absència del seu exercici, depenent el seu compliment de l'execució per part de l'administració sobre la ciutadania. Aquest

¹ FROMM, *Sobre la desobediència*.

² MORENO, «Els efectes del contracte social segons Rousseau».

L'obediència ve donada per un consentiment inicial que la ciutadania ha ofert a la norma, dotant-la de legitimitat i, per tant, omplint-la de contingut

fet qüestiona directament com la ciutadania se sent interpel·lada al seu compliment, podent arribar a considerar-la quelcom aliè a ella. Precisament, és el que recull la gestació del pacte o contracte social, a partir de l'ideari de Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), que el conceptualitza com aquell acord que hipotèticament s'hauria realitzat en una comunitat per establir una relació entre drets i deures de l'estat amb la seva ciutadania. Sota aquesta premissa, cada membre del grup estaria d'acord amb el pacte per voluntat pròpia, de manera que quedaria reflectida en la norma.

Aquesta concepció ha estat àmpliament confrontada per la necessitat de la renúncia parcial de les voluntats individuals. Sense anar més lluny, seguint la teoria de l'Estat absolut de Thomas Hobbes (1588-1679), en el seu ja famós *Leviatan* (1651), la necessitat d'un sobirà que acumula totes les potestats, sense separació de poders, requereix l'abandonament de la llibertat individual per establir el contracte social regit per un rei absolut. Malgrat aquesta concepció total del poder a mans d'un únic «sobirà», Hobbes tro-

bava legítima la desobediència sota alguns casos: «Si el sobirà ordena a un home —encara que justament condemnat— que es mati, es fereixi o es mutili, o que no es resisteixi als qui l'assalten, o s'abstingui de fer servir menjar, aire, medicina o qualsevol altra cosa sense la qual no pogués viure, aquest home és lliure per a desobeir».³ El que no poden fer els individus és provar una reforma o trencament de l'actual pacte social per a substituir-lo per un de nou, encara que sigui forjat en favor dels déus. Per tant, en el pensament de Hobbes, es permet el trencament de la norma i la seva desobediència a nivell individual però se'n veta el nivell comunitari ja que implica un canvi de paradigma.

Per això mateix, tant una constitució, com un codi penal o qualsevol altra norma, es veurien dotades de força, ja no només legal, sinó social per al seu compliment donada l'altra font de legitimitat des de la qual emanarien. Aquest fet es degrada amb el transcurs del temps, quan no hi ha una interacció entre la ciutadania i el poder legislatiu per fer emanar

normes que incloguin les voluntats diverses. Així, per Hannah Arendt (1906-1975),⁴ l'obediència seria un suport condicionat en el qual la ciutadania atorgaria el seu consentiment per al compliment de les normes; així, el poder de les institucions seria una continuació d'aquest consentiment originat per l'existència de les Lleis.

Aquesta visió enllaça directament amb els conceptes de poder i el seu exercici, la fortalesa dels individus que conformen la societat, així com amb la idea d'autoritat, limitada per la força i que, alhora usa aquesta força. Poder, fortalesa, autoritat i força es troben en interacció constant, de manera que a major fortalesa de les persones, més gran pot ser el poder democràtic de la societat ja que es distribueix entre la ciutadania. Alhora, per l'autoritat, l'ús de la força significa també un desplegament del seu poder. Com més poder albergui, menys força haurà d'emprar per tal d'exercir el seu poder i pel contrari, més violència haurà de desplegar contra els

3 HOBBS, *Leviatan*.

4 ARENDT, *Sobre la violència*, per un anàlisi del domini de la llei i del poder.

Poder, fortalesa, autoritat i força es troben en interacció constant, de manera que, a major fortalesa de les persones, més gran pot ser el poder democràtic de la societat, ja que es distribueix entre la ciutadania

individus per mantenir el control. Seguint amb Arendt: «La superioritat del govern sempre ha estat absoluta en un conflicte de violència contra violència; però aquesta superioritat només perdura mentre l'estructura de govern roman intacta, és a dir, mentre les ordres són obeïdes i l'exèrcit i la policia estan disposats a emprar les seves armes. Si aquest ja no és el seu cas, la situació canvia sobtadament. No només no es pot sufocar la rebel·lió, sinó que les armes canvien de mans».⁵

Obeir el que ens indica la moral

Es parteix de la idea que l'obediència sembla molt més concreta i de fàcil seguiment atès que l'existència de la norma la fa evident. Però, en realitat, passa el mateix amb la desobediència, ja que el seu compliment depèn d'una norma moral que s'imposa per sobre del Dret. La dificultat que entraña és que l'exercici de raonament esdevé complex perquè cal interpel·lar la consciència de l'individu per tal que tingui en compte què suposa el seu compliment o la seva desobedi-

ència, tant a nivell individual com a nivell col·lectiu.

Alhora, l'obediència comporta el sentiment de seguretat immediata, encara que, a la llarga, pot traslladar l'individu a situacions difícils i angiosants per la perversió de la norma, sent llavors encara més difícil el seu trencament. Deia Rosa Parks (1913-2005) que «Com més cedíem, pitjor ens tractaven», fent palès que cedir la direcció social en exclusiva a la norma jurídica comportava un trencament cada cop més evident amb la idea de justícia, abocant la població a una situació més greu, ja, amb pitjors conseqüències legals en cas d'incompliment, a causa de la retallada de drets.

Un dels primers exemples culturals d'aquest fet, al món occidental, arriba als nostres dies a través de la tragèdia de Sòfocles (496-406 aC), *Antígona*.⁶ D'acord amb les lleis imposades per Creont, governador de Tebes, davant la mort de dos dels germans d'Antígona, un serà enterrat d'acord amb els ritus i un altre serà tingut per traïdor: el traïdor no pot ser

enterrat i ha de ser menjat per voltors i gossos, sense poder descansar en pau. Antígona comet un delictes piados i decideix desobeir les normes de la ciutat, enterrant el seu germà discol d'acord amb els lleis divines, malgrat no ser-ne mereixedor legalment. Per això mateix, Antígona és condemnada. El plantejament de Sòfocles seria la possibilitat que les lleis dels déus —la llei moral— entrin en conflicte amb les de la civilitat —la llei civil—, cas en el qual l'aplicació de la llei civil suposa vulnerar les lleis de la creença espiritual, sent impossible el compliment de totes dues.

De manera similar actua el personatge de Lisístrata a l'obra homònima d'Aristòfanes (446-386 aC) que executà la primera vaga de la història, tot privant de sexe les seves parelles per acabar amb la guerra.⁷ Són múltiples els exemples que enfilen la història des de l'Antiga Grècia fins als nostres dies, passant pel moviment pro-drets civils i polítics dels afroamericans, les campanyes contra la guerra de Vietnam als EUA, o la lluita dels independentistes indis contra l'Imperi Britànic, entre d'altres.

⁵ ARENDT, *Sobre la violència*.

⁶ SÒFOCLES, *Tragèdies*, vol. I.

⁷ ARISTÒFANES, *Lisístrata*.

El compliment de la llei de manera acrítica per part de la ciutadania i el seguiment a tota directriu emanada per l'autoritat, sense filtratge, limiten la capacitat de reacció conscient, i per tant de desobediència, quan les lleis són injustes

Des de Thoreau fins als nostres dies

La figura de l'americà Henry David Thoreau (1817-1862) marca un abans i un després en la cultura de la desobediència civil. El 1849 Thoreau va escriure una breu obra, titulada *La desobediència civil*,⁸ en la qual desenvolupava la idea d'oposar-se de manera justa i legítima a la guerra mitjançant la negativa a pagar impostos per així no finançar les despeses militars ocasionades per la guerra entre els EUA i Mèxic.

L'autor partia de la premissa que existeixen lleis injustes: «hem d'estar contents de complir-les, treballar per esmenar-les, i obeir-les fins que ho haguem aconseguit, o hem d'incomplir-les des del principi?».

Thoreau feia un exercici pràcticament visual de situar a qualsevol ciutadà davant la disjuntiva entre el Dret i la idea de Justícia o Bé, entre el Dret i la Moral, que condueix de manera inevitable a la necessitat de trencar amb la norma o confrontar-se amb ella.

Quan l'autor es plantava davant la immensitat de canviar una norma i la impressió que es tracta de quelcom impossible, ell mateix s'adona que ha de destruir l'abstracció perquè del contrari, la Llei i l'estat es vertebren com un immens Goliath indestructible, fent que el David inútilment ataquí per un cantó i un altre sense poder concretar res. Per això cal iniciar accions concretes aterrades a la praxi que permetin que cadascú, des del seu espai, pugui actuar. En paraules seves «perquè el que importa no és com de petit pugui ser el començament: el que es fa una vegada bé, es fa per sempre». Però segurament el que marcava la diferència amb tesis anteriors o, com a mínim, ho explicava, era el fet d'assumir el càstig reprovant no les conseqüències, sinó la norma. Allò que estava malament no era la seva acció, sinó que la seva acció fos considerada un delictes que culminava en la presó.

«Sota un govern que empresona algú injustament, el lloc que ha d'ocupar un home just és també la presó. Avui el lloc apropiat, l'únic lloc que Massachusetts ofereix als seus esperits més lliures i menys submissos, són les seves presons: se'ls em-

presona i se'ls aparta de l'Estat per acció d'aquest, de la mateixa manera que ells ho havien fet ja pels seus propis principis. Aquí és on l'esclau negre fugitiu, el presoner mexicà en llibertat condicional i l'indi que ve a intercedir pels danys infringits a la seva raça haurien de trobar-se: en aquest lloc separat, però més lliure i honorable, on l'Estat situa els que no estan amb ell, sinó en la seva contra, on l'home lliure pot romandre amb honor».

El curs de la història avança amb la concatenació d'actes de desobediència d'homes i dones, que ens han dut fins on som. El dret a vot femení, les jornades de vuit hores laborals, la sanitat pública i universal, el transport públic als barris, i un llarg etcètera són la cristallització del que en cert moment de la història van ser atacs contra determinades normes, amb la voluntat de substituir-les per d'altres.

El compliment de la llei de manera acrítica per part de la ciutadania i el seguiment a tota directriu emanada per l'autoritat, sense filtratge, limiten la capacitat de reacció conscient, i per tant de desobediència, quan les lleis són injustes.

8 THOREAU, *La desobediència civil*.

La desobediència civil implica assumir els riscos de les pròpies decisions, i no actuar sense por sinó amb coratge. El coratge és més útil: significa no eliminar la por sinó assumir-la i malgrat això, tirar endavant allò que hem decidit fer

La desobediència va lligada també a la pèrdua de la por a la llibertat, i a acceptar la possibilitat d'errar per les decisions preses per un mateix quan aquestes són contràries a la norma social i legal en la qual es desenvolupa el subjecte. Significa assumir els riscos de les pròpies decisions, i no actuar sense por sinó amb coratge. El coratge és més útil: significa no eliminar la por, sinó assumir-la i malgrat això, tirar endavant allò que hem decidit fer.

La noviolència i la desobediència civil

Tot i que habitualment han anat de la mà, en termes conceptuals «noviolència» i «desobediència civil» no són exactament sinònims. Existeixen casos històrics de campanyes de desobediència civil que han anat acompanyades, en major o menor mesura, de certes tàctiques que difícilment es poden qualificar de «noviolentes». L'exemple més proper sobre aquest fet és l'edulcoració de la lluita de les sufragistes a països com Regne Unit o els EUA, limitant-la al record de les manifestacions del dret a vot; en realitat, tal com bé expliquen en

el seu article Núria Alcaraz i Mònica Pujades:⁹ «The Women's Social and Political Union (WSPU) [Unió Social i Política de Dones] va basar la seva acció en la desobediència civil amb l'objectiu d'aconseguir el màxim ressò mediàtic. Les dones del WSPU van traslladar el debat del Parlament al carrer i es van fer visibles en tots els àmbits de la vida mitjançant accions de tot tipus».

Algunes de les cares més recordades d'aquest moviment foren les germanes Emmeline Pankhurst (1858-1928) i Mary Jane Clarke (1862-1910) —qui morí a la presó— que, malgrat les llums i ombres del seu lideratge i la importància de reivindicar les multituds de dones anònimes que van participar del sufragisme, eren el motor del moviment o, si més no, l'oli necessari per fer-lo arrencar. Així doncs, des d'aleshores fins a la consecució del sufragi i especialment del 1909 al 1913, milers de dones de totes les posicions socials recolliren signatures, feren mítings al mig del carrer, organitzaren marxes, desafiaren la

justícia amb accions de desobediència pacífica, crearen objectes de màrqueting per a tots els gustos —xapes, barrets, calendaris...—, en definitiva, sortiren de l'espai privat i entraren a l'espai públic per arribar a tots els titulars de les ràdios i els diaris, a totes les llars, a tots els centres de treball i a tots els racons on podien influir.

Algun dels esdeveniments més memorables fou la marxa del 21 de juny de 1908 al Hyde Park, recordada com a «Women Sunday», que va aplegar unes 500.000 dones a Londres. També cal destacar els múltiples empresonaments, les vagues de fam iniciades per Marion Wallace-Dunlop (1864-1942) o la mort d'Emily Davison (1872-1913) atropellada per un cavall en col·locar una pancarta durant la competició del Derby d'Epsom. Tot aquest moviment va permetre la creació d'identitat col·lectiva que es visualitzava en les pràctiques del sufragisme —els vestits característics de les marxes sufragistes, les pràctiques d'acció col·lectiva a l'espai públic...— i que inspiraria no només les altres lluites feministes, sinó les maneres de fer de tots els moviments socials moderns.

⁹ ALCARAZ, «El sufragisme, més que la lluita pel dret al vot femení».

A dia d'avui, encara més que en el passat, la desobediència civil sol anar de la mà de tàctiques noviolentes

Quan Alcaraz i Pujades parlen d'accions «de tot tipus» s'estan referint, també, a les accions directes que realitzaven les militants del moviment contra tot allò que suposés un impediment per la conquesta dels seus drets. Sota la imatge icònica d'aquestes senyores de blanc hi havia accions incendiàries, com ara el llançament de pedres i altres atacs contra objectes o edificis que concentraven el poder. Les sufragistes foren detingudes i empresonades, no només pels atacs «violents» sinó també pels que s'emmarcaven estrictament dins del que es considera la noviolència. Tan alt arribà a ser el nombre de represaliades que, com a reconeixement grupal pel sacrifici personal davant la repressió, es varen crear unes medalles a mode d'insígnies que servien com a reconeixement davant la societat i s'atorgaven a cada detenció.¹⁰ D'aquesta manera, el reconeixement dins del grup es mantingué per qualsevol de les vies escollides, considerant-se altament legítim.

10 El lector pot trobar informació fidedigna abundant, alhora que diversa en la lluita pel dret al sufragi i els drets de les dones. De manera recent s'il·lustra, per exemple, en una pel·lícula ja mítica, *Suffragette* (2015).

La dicotomia entre ambdues opcions desobedients, l'estrictament no-violenta i la que no encaixa del tot en aquesta qualificació, no és única en la història, sinó que apareix en múltiples ocasions com seria el cas de dos grans posicionaments del moviment pels drets civils i polítics dels afroamericans, encapçalats per dues grans figures: Malcolm X (1925-1965) i Martin Luther King (1929-1968). Si bé cap dels dos advocava per la violència com a instrument de campanya, Malcolm X la justificava com a instrument d'autodefensa, mentre que Luther King advocava per un enfocament estrictament noviolent. Tanmateix, a dia d'avui la desobediència civil, encara més que en el passat, sol anar de la mà de tàctiques noviolentes. Entre d'altres coses, perquè en l'actualitat es troba amb la necessitat de cercar un compromís ètic amb la societat en la qual vol operar, atès que tal com indica Steven Pinker (1954) ens trobem en un dels moments més pacífics de la història, per la qual cosa el declivi de la violència i el valor de les vides de la resta d'éssers humans cada cop importen més.¹¹

11 PINKER, *Los ángeles que llevamos dentro*.

Malgrat això, cal no confondre la noviolència amb la no vulneració o no afectació de drets de tercers, atès que aquesta postura parteix d'una concepció idealista, sense tenir la possibilitat d'aterrar en la praxi. Precisament perquè tal com apunta el filòsof Giovanni Cosi (1951) «no pot existir una interpretació legal socialment acceptada dels principis de justícia que els ciutadans estiguin moralment obligats a acceptar. L'únic intèrpret autèntic és el ciutadà a la llum de la seva consciència».¹²

La desobediència necessita norma

Paradoxalment, existeix una relació de dependència entre el Dret i la desobediència. La concepció del Dret com una norma viva que en cert moment ha cristal·litzat per plasmar el pacte social porta implícita la idea que cal que el Dret evolucioni, per assegurar que es mantingui viu i no esdevingui un compendi de normes caduques. Com diria Julio Cortázar (1914-1984) seria una dialèctica d'imant i llima, atac i defensa, pilota i paret.

12 COSI, *Saggio sulla disobbedienza civile*.

El desobedient no només no busca amagar l'acció realitzada, sinó que la publicita i la reivindica, sent per ell un motiu d'orgull ja que obeeix a una causa justa

Convido de nou al lector a visualitzar, mentalment, una seqüència que pot ajudar a entendre com funciona l'acció de la desobediència davant el Dret. Imagini's escalant una muntanya en la qual l'adaptació social, la conquesta de nous drets i la gesta són el cim. Mentre puja se sent segur ancorat a un estadi qualsevol de la muntanya, mentre ja ha deixat enrere el que fins llavors considerava un estadi natural de les coses. Tot allò es dona per superat i l'única visió és la de seguir ascendint. Mentre es troba en aquesta cursa vers el cim, hom ha de deslligar les amarres per tal de poder seguir amunt. Aquest és el precís instant d'impàs, inseguretat i incertesa de la desobediència. Un pas estrictament necessari per arribar més amunt però que suposa l'assumpció d'uns riscos, la confrontació de la seva capacitat contra les lleis de la gravetat i les dificultats diverses del camí. Malgrat això, havent-se deslligat i havent pres la decisió d'ascendir, es genera la possibilitat de posar el peu més a prop de l'objectiu desitjat i d'acostar-se a la gesta. Sense aquest pas difícilment seria possible arribar al cim, ja que qualsevol altra alternativa per arribar-hi sembla més obtusa, o fins i tot una excusa per a l'immobilisme.

La norma necessita la desobediència

Les finalitats retributives i preventives del dret es troben en escac amb la interacció de la desobediència civil. El desobedient no només no busca amagar l'acció realitzada, sinó que la publicita i la reivindica, sent per ell un motiu d'orgull ja que obeeix a una causa justa. D'alguna manera el desobedient es mou per finalitats ètiques o causes justes, entenent que ha trencat amb la norma jurídica però no amb la justícia. El desobedient és una persona que creu fermament en la idea de justícia i, per tant, és un gran complidor de la norma, en aquest cas, moral.

El desobedient està responenent al que els juristes anomenem ànima o esperit de la llei, que pot arribar a contraposar-se bé al propi cos de la norma donada la seva interpretació literal, bé a una interpretació que ha generat inseguretat jurídica entre la ciutadania —per ser imprevisible.

La persona que desobeeix, lluny de rebutjar el principi de legalitat, se sent altament preocupada pel seu compliment, però es mostra contrària a l'obediència acrítica a la llei. Difereix

d'altres trencaments normatius com ara la concepció clàssica del delictes, ja que la persona desobedient n'assumeix el fet i les seves conseqüències, i aborda el conflicte del trencament normatiu des de l'assenyalament de la necessitat de realitzar l'acció, o bé rebutjant la idea que l'acció realitzada sigui o hagi de ser delictes.

La desobediència civil com a acte dins del sistema democràtic

Una de les grans expertes en filosofia del dret i, en concret, sobre desobediència civil a la península, és la doctora María José Falcón y Tella: «Encara que la desobediència civil, com a infracció de normes jurídiques sigui un acte de confrontació respecte al sistema jurídic i polític existent, és possible apreciar en ella també cert grau de consens, ja que la desobediència civil suposa, segons la majoria de la doctrina l'acceptació voluntària de les sancions imposades al desobedient com a conseqüència dels seus actes, té caràcter d'últim recurs, només practicable un cop intentades la resta de vies possi-

La desobediència civil esdevé una via per quan se n'han esgotat d'altres per garantir que l'Estat no només sigui de Dret, sinó també democràtic i social

bles, i ha de ser al seu torn, excepcional i responsable, organitzada i deliberada». ¹³

I afegeix: «Totes aquestes notes característiques configuren la desobediència civil com un acte dins del sistema democràtic, front a d'altres figures, com la desobediència criminal, la revolució o el terrorisme, que se situen al marge del sistema». ¹⁴

Falcón no es queda aquí i malgrat ser jurista, entén que d'acord amb el psicòleg social Stanley Milgram (1933-1984), no només la desobediència hauria estat necessària per frenar l'auge del nazisme a Alemanya, sinó que les estructures socials que faciliten l'auge dels autoritarismes continuen presents avui en dia a diverses societats i que, per tant, la llibertat de pensament implícita en la desobediència civil és saludable democràticament i útil per a la conservació de l'esperit de les lleis.

La mateixa autora conclou que els jutges, de qualsevol lloc i època, quan es trobin davant d'un cas

de desobediència civil haurien de penar-lo amb una sanció merament simbòlica. Falcón es pregunta: per què caldria intimidar els futurs desobedients civils si la seva tasca és més constructiva que destructiva? L'autora constata, així, que la finalitat de la desobediència civil serveix més al Dret, i a la societat en el seu conjunt, que no els perjudica.

Conclusions

A mode de conclusió, es pot observar que sense la legitimitat reconeguda per la ciutadania, el Dret deixa d'exercir-se com una potestat derivada del poder atorgat prèviament per la població —*potestas*—, per convertir-se en un exercici d'autoritat —*auctoritas*. Així doncs, la desobediència civil esdevé una via per quan se n'han esgotat d'altres per garantir que l'Estat no només sigui de Dret, sinó també democràtic i social.

El Dret, quan viu, necessita agents transformadors que, de manera activa, el facin evolucionar i li donin forma i perspectives de futur, i que reflecteixin així mateix la societat sobre la qual el Dret mira d'imparar.

La desobediència lleva l'ancora del Dret i el mou fins a l'actualitat del moment, cristal·litzant-lo en un Dret millorat. Més endavant, algú altre el remourà i el durà a un altre estadi. Fer avançar la democràcia és una tasca àrdua, desgastant i amb conseqüències feridores. Com deia Rosa Parks: «Amb els anys he après que quan una pren una decisió, la por disminueix; saber el que cal fer fa que la por desaparegui». ■

¹³ FALCÓN, *La desobediència civil*.

¹⁴ Ídem

■ Bibliografia

ALCARAZ, Núria; PUJADAS, Mònica. «El sufragisme, més que la lluita pel dret al vot femení» [En línia]. A *Ab Origine*, Disponible a: <www.aboriginemag.com>.

ARENDT, Hannah. *Sobre la violència*. Barcelona: Angle editorial, 2011.

ARISTÒFANES. *Lisístrata*. Barcelona: La Magrana, 2012.

COSÌ, Giovanni. *Saggio sulla disobbedienza civile. Storia e critica del dissenso in democrazia*. Milà: Giuffrè, 1984.

FALCÓN Y TELLA, María José. *La desobediencia civil*. Barcelona: Marcial Pons, 2000.

FROMM, Eric. *Sobre la desobediencia*. Barcelona: Paidós, 2011.

HOBBS, Thomas. *Leviatán*. Buenos Aires: Losada, 2003.

MORENO, Vicente. «Els efectes del contracte social segons Rousseau» [En línia]. A *Sàpiens*, juny de 2010. Disponible a: <www.blogs.sapiens.cat>.

PINKER, Steven. *Los ángeles que llevamos dentro. El declive de la violencia y sus implicaciones*. Barcelona: Paidós, 2012.

SÒFOCLES. *Tragèdies, vol. I: Les dones de Traquis*. Antígona. Barcelona: Col·lecció Bernat Metge, 1951.

THOREAU, Henry David. *La desobediència civil*. Cànoves i Samalús: Proteus, 2012.

connexions

Aspectes estratègics de la noviolència

vista prèvia >

Una de les vies per a aconseguir el canvi social és la pràctica de la noviolència. Tanmateix, en política, com en la vida, per a aconseguir un objectiu és important dissenyar prèviament l'estratègia més adequada per a atansar-nos-hi. L'estratègia adequada per a una campanya d'agitació i protesta noviolenta variarà segons el lloc, el moment i l'objectiu a aconseguir. Tanmateix, es poden fer algunes consideracions generals sobre les eines i els reptes que sol afrontar qualsevol moviment que vulgui fer ús de la noviolència com a instrument de canvi social.

Josep Huguet

Exconseller de la Generalitat de Catalunya

@Josep_Huguet

*«Que lindo es el parque Elysian!
No queremos pisos en el parque.
No pasarán las excavadoras.
El parque es tuyo y es mío.
Los niños necesitan el parque.»*

A finals dels anys 1960, els germans Xesco Boix (1946-1984) i Joan Boix (1947-2012) portaven a Catalunya des dels EUA un cabàs de cançons com aquesta: *Preserven el parque*, escrita amb motiu de les manifestacions protoecologistes per a salvar l'Elysian Park a Los Angeles. El cantautor nord-americà Pete Seeger (1919-2014) la va popularitzar en l'àlbum *God Bless the Grass*. En paral·lel apreníem a cantar *We shall overcome* [Tots junts vencerem] i altres espirituals negres de lluita, de la mà de la Joan Baez (1941), el Grup de Folk o la Coral Sant Jordi, així com himnes de les marxes pels drets civils dels afroamericans. Estàvem vivint la llarga fi del franquisme i les cançons de protesta vinculades a manifestacions il·legals, concentracions alegals o trobades juvenils, excursionistes o escoltes van formar part de l'ADN de l'estratègia noviolenta del conjunt de l'oposició democràtica.

Avui en una conjuntura de crisi del model democràtic en mans d'estats

que tendeixen a l'autoritarisme, d'empobriment relatiu al si d'un capitalisme desencadenat i de consciència de l'emergència climàtica, en molts llocs del món activistes de tota mena es plantegen com organitzar-se per provocar canvis. Quan escric aquest article, el moviment dels paraigües de Hong Kong acaba de tenir un èxit relatiu en fer retirar al Govern la llei d'extradició per la qual la dissidència política podria ser enviada a presons de la Xina, país d'on surten molts dels productes de consum que comprem. Paradoxes.

A l'Estat espanyol i a d'altres llocs d'Europa queden records d'antigues estratègies noviolentes de caire polític més o menys guanyadores. A casa nostra, al final del franquisme es van tocar quasi totes les tecles de les estratègies noviolentes: vies legals de construcció d'alternatives econòmiques, com ara banca, cooperatives, editorials, revistes o entitats; no cooperació amb boicots a premsa, a pseudo-referèndums o a commemoracions del règim; o infiltracions en espais del propi règim com els sindicats verticals, les entitats eclesials. I la capacitat de bastir un òrgan unitari, l'Assemblea de Catalunya,

amb un programa senzill d'entendre: «Llibertat, Amnistia i Estatut» com a pas a l'autodeterminació i solidaritat. El motiu pel qual el resultat final no més va ser una reforma pactada i no una ruptura del règim no el podem tractar per l'extensió de l'article.

En tots cas, aquella lluita per la democràcia a Catalunya es podria afegir perfectament a la llarga llista d'exemples de moviments noviolents que han servit als seus teòrics per a extreure'n conclusions. Des del més contemporani Gene Sharp (1928-2018) a alguns dels seus deixebles com el serbi Srdja Popović (1973), o Erica Chenoweth (1980) i Maria Stephan que han analitzat 323 conflictes polítics d'alt nivell en un interval d'un segle (1900-2006): d'aquests 217 van ser violents i 106 no violents, amb el resultat d'èxit d'un 26% en els casos violents i d'un 57% en els no violents.¹

El que ve a continuació és un extracte de les principals aportacions d'alguns d'aquests teòrics a l'hora de configurar una estratègia noviolenta,

¹ CHENOWETH i STEPHAN, *Why civil resistance works: the strategic logic of nonviolent conflict*.

L'estimació estratègica és un càlcul i una comparació de les fortaleeses i les debilitats de l'adversari i de les pròpies.

L'anàlisi de la realitat és clau en qualsevol disseny estratègic

divulgades a Catalunya per gent com en Martí Olivella (1955).² Estratègia entesa com a millor manera d'actuar amb la finalitat d'aconseguir els objectius que es busquen en un conflicte; decisió de si actuar o no, quan i com, i com aconseguir el màxim d'efectivitat amb la finalitat de guanyar certes fites; i un pla per a la distribució, adaptació i aplicació pràctica dels mitjans disponibles, per a obtenir els resultats desitjats.

Davant d'un conflicte social els qui volen provocar el canvi necessiten definir primer la «Gran Estratègia», el concepte mestre per a la conducció de la mobilització noviolenta. Aquesta serveix per a coordinar i dirigir tots els recursos apropiats i disponibles —econòmics, humans, morals...— de la població o grup que lluita per a aconseguir els seus objectius. També és un pla general que fa possible anticipar com s'ha de procedir per guanyar o per aconseguir el canvi que es desitja. Aquesta «Gran Estratègia» passa per clarificar la justesa de la causa del grup que lluita, l'avaluació i utilitza-

ció d'altres pressions i influències, i la decisió sobre les condicions sota les que es prendrà la determinació d'activar l'acció noviolenta.

Un cop definida la «Gran Estratègia» toca concretar l'estratègia —o estratègies— destinades a assolir objectius més limitats, però complementaris i acumulatius. És allò que predica i practica Òmnium³ de les lluites compartibles en funció de l'objectiu, amb gent diversa, però on la música de fons s'emmarqui en els objectius i tècniques definides a la «Gran Estratègia». Les estratègies concretes han de servir de guia per a lliurar els conflictes particulars; tracen el desenvolupament perquè els seus components s'ajustin millor als objectius; assignen tasques a grups particulars i la distribució de recursos a usar; estableixen el marc de treball per a la concepció exhaustiva de tots els seus aspectes.

Un cop definida l'estratègia o estratègies concretes es passaria a l'elaboració de les tàctiques, sempre variants i variables en funció del moment, de l'oportunitat, del gir sobtat

dels esdeveniments. I dintre d'elles, les diverses accions noviolentes.

Centrem-nos, però, en la fase anterior, la de l'estratègia, que per definir-la, segons apunta Gene Sharp, caldrà endegar prèviament una bona estimació estratègica.⁴ Fem-ne cinc cèntims.

L'estimació estratègica és un càlcul i una comparació de les fortaleeses i les debilitats de l'adversari i de les pròpies. L'anàlisi de la realitat és clau en qualsevol disseny estratègic. Als països avançats i formalment democràtics les eines de la sociologia, l'antropologia i la demoscòpia ens poden ajudar a comprendre on som, afinant a partir de dades econòmiques i polítiques, i d'enquestes quantitatives i qualitatives. En tot cas, tal com insisteix el serbi Srdja Popović,⁵ cal escoltar tota la gent, no només la més afí, per saber detectar on es troben les palanques del canvi. Popović explica diversos casos com ara el de la revolta de les Maldives (2007-

2 OLIVELLA, *Alliberem-nos de la violència i de la passivitat. Guia d'estratègia i acció noviolentes*.

3 ÒMNIMUM CULTURAL, «Lluites compartides».

4 SHARP, *Cómo librar la lucha no-violenta: Prácticas del Siglo XX y potencial en el Siglo XXI*.

5 POPOVIĆ, *Cómo hacer la revolución. Instrucciones para cambiar el mundo*.

L'èxit dels moviments socials depèn en bona mesura de les batalles que decideixen lliurar. I, per prendre aquesta decisió, és fonamental conèixer bé l'adversari

2008) o la campanya de l'activista LGBTI+ Harvey Milk (1930-1978) als EUA que van tenir èxit simplement per la capacitat dels impulsors de copsar aquelles qüestions que preocupaven una població més ampla.

Emprant l'anàlisi de la informació recopilada per l'estimació estratègica, podem determinar els objectius, els llocs i els temps per a les campanyes; i els qui lliuren aquestes batalles són els que desenvoluparan els seus propis plans de suport. En tot cas hi ha algunes àrees sobre les quals cal tenir informació sòlida: a) La situació general del conflicte; b) Els temes en joc i els objectius de tots dos bàndols; c) El grup adversari i els seus subgrups —per exemple no és el mateix la població base passiva que els aparells de l'Estat i els seus principals servidors; d) El grup defensor de la noviolència —per qui està format, i quins interessos comuns i contradictoris acull; e) Les terceres parts —aquells segments de la població o de les institucions amb posicions dubtoses davant del conflicte: amistoses, hostils, neutrals o no compromeses; f) Els balanços de dependència: quines dependències té cada actor del conflicte per

veure'n les fortaleeses i debilitats o les oportunitats i amenaces.

Massa vegades la militància activa d'un moviment pel canvi es limita a decidir en petit comitè, o només escoltant la gent més pròxima, quina és la diagnosi de la situació i quina és l'estratègia per a superar-la. Només sobre la base d'una bona informació i d'un bon enteniment de la mateixa, el grup noviolent estarà preparat per a estratègies intel·ligents de conducció del conflicte.

D'altres vegades no es té assumida la noviolència com a estratègia central i només s'utilitza de forma esporàdica i tangencial. Fer servir esporàdicament accions de perfil noviolent, bé sigui en el marc d'una estratègia institucional/electoral o en una estratègia d'activisme no-cruent al carrer, no converteix cap de les dues en estratègies noviolentes en sentit estricte. Aquest ús esporàdic no garanteix en absolut l'eficiència o la bondat de la via triada.

En tot cas, l'èxit dels moviments socials depèn en bona mesura de les batalles que decideixen lliurar. I, per prendre aquesta decisió, és

fonamental conèixer bé l'adversari. Fa segles, Sun Tzu (545-470 aC) tenia aquesta qüestió en ment quan aconsellava els lectors de *L'art de la guerra* que sempre calia atacar els punts febles de l'enemic amb els propis punts forts.⁶ A això dediquem bona part de l'article.

L'estimació estratègica

Primer de tot, cal radiografiar la situació general de conflicte. Abans que res cal conèixer i reflexionar sobre l'estat dels dos bàndols. En l'àmbit de les infraestructures: geografia, transport i comunicacions. En l'àmbit social com la demografia, els estrats poblacionals, les classes socioeconòmiques, la diversitat cultural i la seva distribució geogràfica. En el camp polític: el tipus de règim governant, el control de l'Estat, les organitzacions subordinades a l'Estat, el sistema judicial i el seu grau d'independència. En l'àmbit econòmic: analitzant el grau d'independència dels sindicats i les patronals i el grau d'intervenció de l'Estat en l'economia i el control de recursos econòmics i vitals. I

⁶ TZU, *L'art de la guerra*.

El grup d'acció no violenta ha de tenir un coneixement complet i detallat del grup adversari per tal de conèixer les seves capacitats

finalment, l'estat de la societat civil: les organitzacions no governamentals. En segon lloc, cal tenir en compte els temes i objectius dels grups contendents. Cal identificar i reconèixer els diferents objectius de tots dos grups. Fins a quin grau són aquests objectius compatibles o incompatibles? Els objectius que es declaren públicament no són sempre els reals. Tots dos bàndols poden tenir no només objectius a curt termini, sinó també els que són a llarg termini que poden no haver estat declarats en el moment inicial. Per tant, cal identificar els objectius dels dos grups contendents, i com en són de fonamentals per a cada bàndol, perquè això pot determinar les accions a emprendre durant el conflicte. Objectius que poden influir en el grau fins al qual els dos grups estan determinats a resistir, o a reprimir la resistència. I també el grau fins al qual les terceres parts o la població en general estan disposades a alinear-se amb un dels grups. En tercer lloc, cal conèixer el grup adversari. El grup d'acció no violenta ha de tenir un coneixement complet i detallat del grup adversari per tal de conèixer les seves capacitats. Ha de saber quin és el seu sistema polític, social, eco-

nòmic i cultural. Si aquests sistemes són independents cada un de l'altre, o no; i fins a quin grau són controlats per l'estructura de l'Estat. També, si podrien dependre dels sistemes homòlegs del grup potencial d'acció no violenta. Cal saber quin és el grau de suport al règim adversari per part de la població general i les institucions; quina és la situació ideològica i el grau de suport doctrinal. Cal analitzar quins són els pilars de suport del grup adversari. I fins a quin punt confia el grup oponent en cadascun dels seus potencials pilars de poder. Caldria continuar analitzant fins a quin punt els pilars de suport estan influenciats pel grup adversari. O si n'hi ha d'influenciats o controlats per l'ampli grup d'acció no violenta. En definitiva, cal saber quins pilars són els més forts i duradors, quins són els més febles i vulnerables. Cal saber també quins són els aliats interns —domèstics— del grup adversari i quins són els aliats externs —estrangers. Quins d'aquests poden ser considerats com a «aliats naturals» o «enemics naturals». Si hi ha algun suport o simpatia actual o potencial per al grup d'acció no violenta entre els sectors del grup adversari mateix. I quina és l'estructura orga-

nitzativa del grup adversari i la seva força dissuasiva.

I finalment, acabar amb el detall de quines vulnerabilitats i debilitats dels adversaris poden ser identificades: conflictes interns, incapacitat de governar o lideratges incompetents, ser menyspreat per la població, manca d'estratègies, fallida ideològica, crisi econòmica, corrupció, manca de capacitat de tractar amb pressió econòmica o pressió diplomàtica estrangera, excés de suport a la repressió o forces militars com a mitjans de control... En resum, cal saber quin és el nivell de capacitat estratègica del grup oponent. En quart lloc, cal conèixer també el propi grup d'acció no violenta. Pràcticament podríem aplicar un mirall a les preguntes a contestar sobre el grup no violent per determinar-ne les condicions i capacitats actuals. Demografia, sistemes polítics, socials i culturals. Control per part de les estructures de l'Estat. Suport ideològic. Sectors més favorables. Situació dels tercers. Aliats naturals. Conflictes interns, rivalitats o lluites de poder. Fonts de poder operatives o potencials del grup defensors de la no violència. Autoritzat o legítimat. Recursos humans.

Si l'estimació estratègica revela que el grup de lluita no violenta és més feble que la força requerida per a una lluita de grans proporcions contra el grup oponent, llavors en aquest moment no s'ha de llançar una lluita que requereixi d'una gran força

Capacitats o coneixements particulars. Factors psicològics o ideològics. Recursos materials. Capacitat d'aplicar sancions... Tot el necessari per poder prendre decisions basades en la realitat.

En aquesta introspecció seria bo determinar quins són els pilars de suport que serveixen per proveir aquestes fonts de poder, seguint el mateix llistat que s'ha seguit per definir els pilars de l'adversari. Quins d'aquests pilars estan disponibles per a ser usats en les activitats de la resistència i quins necessiten ser enfortits o ser creats. Cal preguntar-se si el grup d'acció no violenta pot existir com un moviment coherent. Quina hauria de ser la seva estructura organitzacional i si té un lideratge capaç i competent. Quin és el nivell de capacitat estratègica del grup no violent i dels seus líders. Qui dins del moviment no violent té coneixement de la teoria, mètodes, i dinàmiques pràctiques de l'acció no violenta. Quines lliçons poden brindar les lluites del passat a la situació present?

Caldria continuar analitzant quins mitjans de poder estructural han es-

tat ja conformats pel grup de d'acció no violenta, com per exemple: ràdio, televisió, premsa escrita i premsa electrònica, l'educació, la indústria privada, el reconeixement internacional de la legitimitat de la causa, la capacitat d'intel·ligència i informació, recursos econòmics i capacitats de comunicació entre altres fonts de poder.

Els experts que hem esmentat a l'inici, apunten que mai s'ha de plantejar una campanya que requereixi un esforç més enllà de les capacitats actuals del moviment de la no violència. Si es necessita una capacitat de lluita expandida, s'ha de dedicar una major atenció als mitjans requerits per desenvolupar un increment de la fortalesa del grup. En cinquè lloc, cal conèixer també les terceres parts. Es defineixen com qualsevol grup, institució o sector, intern o extern, que no és inicialment una part directa del conflicte. Els rols de les terceres parts poden incloure: assistir a les relacions públiques; proveir assistència diplomàtica o exercir pressions diplomàtiques; proveir assistència financera; assistència policial; assistència tècnica i educa-

cional; àrees de seguretat; coneixement sobre l'acció no violenta, o fins a aplicar pressions econòmiques. Els estratègs hauran de determinar posteriorment quines terceres parts han de ser festejades per a una possible assistència futura, i quins grups han de ser desmobilitzats per deixar fora de joc el seu suport a l'oponent. En sisè lloc, també cal tenir presents els balanços de dependència. En el desenvolupament d'estratègies per a l'acció no violenta, és important determinar quin dels dos bàndols contendents és dependent de l'altre, de quina manera i fins a quin grau. Quin grau de dependència global té un grup amb l'altre que dificulta poder assolir els seus objectius.

Si l'estimació estratègica revela que el moviment per la no violència és més feble que la força requerida per a una lluita de grans proporcions contra el grup oponent, llavors en aquest moment no s'ha de llançar una lluita que requereixi una gran força. No hi ha substitut ni cap manera a la fortalesa d'un moviment d'acció no violenta. Si el grup és més feble del que es necessita, l'acció ha de prendre només formes limitades,

Per tal que el grup de lluita noviolenta millori el coneixement i les capacitats de l'acció noviolenta, cal enfortir la població i les institucions que estan primàriament afectades pels temes que es reclamen

potser simbòliques, les quals poden generar algun impacte sense necessitat de comptar amb una gran força.

Per tal que el grup noviolent millori el coneixement i les capacitats de l'acció noviolenta, cal enfortir la població i les institucions que estan primàriament afectades pels temes que es reclamen, així com desenvolupar la capacitat del grup per lliurar en el futur una acció violenta amb més força. Un dels factors més importants és el convenciment majoritari que la tècnica de l'acció noviolenta és la que ha de ser usada. Després, quan el grup estigui enfortit, caldrà desenvolupar i implementar estratègies intel·ligents, i no simplement l'ús efímer de mètodes noviolents. Això permetrà que l'acció noviolenta sigui efectiva. L'estimació estratègica és clau per poder escollir els mètodes específics a utilitzar durant el conflicte. Per exemple, si el grup adversari és altament dependent del grup reclamant per satisfer certes necessitats, els mètodes de no-cooperació poden ser altament efectius. En canvi si no existeix tal dependència, és molt poc probable que la no-cooperació sigui útil en aquest cas.

L'estratègia noviolenta en deu fronts i desenes d'accions

L'estimació estratègica ben feta és aquella que pot permetre triar en quins àmbits cal centrar-se per vèncer/convèncer els adversaris, arribar a la població a la que el grup d'acció noviolenta es pot adreçar, i plantejar l'objectiu més inclusiu per facilitar l'acumulació de forces.

Aquests són els àmbits a treballar:

1. Intentar sempre el diàleg i la cooperació amb l'adversari per trobar una solució.
2. En paral·lel, organitzar-se per fer front a la situació èticament inacceptable i elaborar l'estratègia noviolenta per transformar-la.
3. Compromís amb la noviolència amb el risc personal, i d'equip, que pugui comportar.
4. Situar un objectiu concret, que sigui assolible amb les capacitats del grup, que debiliti algun pilar de poder de l'adversari i que apoderi els lluitadors per a nous objectius més ambiciosos.

5. Plantejar i generar, si és possible, alternatives viables per transformar el conflicte, que erosionin els pilars clau del poder de l'adversari i mostrin que hi ha altres vies possibles.

6. Aprofitar, esperar o provocar una crisi més àmplia com a oportunitat de canvi.

7. Llançar denúncies públiques i plantejar ultimàtums.

8. Impulsar campanyes de no-cooperació, que debilitin el suport que tot poder necessita.

9. Promoure campanyes de desobediència civil assumint-ne les conseqüències, com a visualització del problema amagat o tergiversat.

10. En qualsevol de les seqüències, forçar multilateralment l'adversari a negociar, finalment, una solució equitativa.

Enfocant-ho d'una altra manera, podríem simplificar en tres grans fronts l'acció noviolenta: a) La denúncia amb mètodes tradicionals: vots, declaracions i manifestacions; b) La de desgast i ruptura amb

Hi ha tres grans fronts de l'acció noviolenta: la de denúncia del règim amb mètodes tradicionals; el desgast i ruptura del règim amb mètodes de no-cooperació i/o de desobediència civil; i la construcció d'alternatives de poder als pilars del règim

mètodes de no-cooperació i/o de desobediència civil; c) La construcció d'alternatives als pilars de règim: econòmic, social, comunicatiu.

En aquests fronts es poden emprar multitud d'accions. Sharp n'arriba a enumerar prop de 200 agrupades en:

— Accions per enviar un missatge: protesta i persuasió noviolentes; declaracions formals; comunicacions amb una audiència més àmplia per ampliar la base de la causa; presentacions de grup; actes públics simbòlics; pressió sobre els individus repressors o explotadors; drama, música, i marxes; homenatges a les víctimes de la repressió; assemblees públiques; retirades i renúncies.

— Accions per a suspendre la cooperació i l'assistència: tirar endavant mètodes de no-cooperació basats en accions per a suspendre relacions socials; mètodes de no-cooperació social; ostracisme; no-cooperació amb esdeveniments socials, costums i institucions; accions per suspendre les relacions econòmiques; mètodes de no-cooperació econòmica; accions per part dels consumidors, per part de tre-

balladors i productors, per part dels intermediaris, per part dels propietaris i els gerents, per part dels propietaris de recursos fiscals, per part dels governs; vagues laborals, vagues simbòliques, vagues agrícoles, vagues de grups especials, vagues industrials ordinàries, vagues limitades, combinació de vagues i tancaments econòmics patronals.

— Accions per suspendre la submissió i l'assistència política: mètodes de no-cooperació política; rebuig a l'autoritat; no cooperació dels ciutadans amb el govern; alternatives ciutadanes a l'obediència; acció per part del personal del govern; acció governamental domèstica; acció governamental internacional.

— Mètodes d'interrupció: els mètodes d'intervenció noviolenta de caire psicològic, físic, social, econòmic, polític.

I algunes recomanacions finals

A partir de l'estricta empirisme d'haver estudiat centenars de casos, els experts recomanen:

— Fer un tallafocs a qualsevol estra-

tègia i tàctica de violència cruenta o incruenta. Tant Sharp com Popović des del seu Center for Applied Non Violent Action and Strategies [Centre per a l'Aplicació d'Accions i Estratègies de NoViolència], adverteixen que els esforços violents cruentos o incruents per contrarestar el poder policial dels estats només ataquen «expressions» del poder del contrincant en comptes d'eliminar-ne els fonaments. En canvi, la tècnica noviolenta ataca les mateixes fonts del poder dels adversaris, amb la qual cosa actua d'una manera més directa. Robert Helvey,⁷ excoronel americà convertit a la noviolència, va ajudar joves birmans que eren guerrillers. La idea de victòria d'aquests guerrillers consistia, inicialment, en enderrocar un edifici del govern o una torre de ràdio. Helvey els va posar un examen bàsic: «—Quantes tropes té l'exèrcit? —200.000. —I amb quants efectius compta la resistència? —La desena part. —Quanta gent viu a Birmània? —Més de 48 milions. —Hi ha 48 milions d'homes i dones —va bramar Helvey— esperant que els

7 HELVEY, «Sobre el conflicto no-violento estratégico: entendiendo sus principios básicos».

Perquè la gent segueixi un moviment noviolent ha de poder visualitzar una imatge senzilla del futur pel que lluitaran. Tots els moviments noviolents que han triomfat es fonamenten en creure que el canvi és possible

mobilitzin. Poden organitzar-se per combatre la junta des del seu hort, el seu lloc al mercat i el seu seient de conductor d'autobús».

Popović descriu el repetit incident del grupuscle paraviolent que enmig d'una acció, per exemple una manifestació, comença llançant objectes a la policia i després trenca algun aparador. Encara que la resta de milers de manifestants siguin pacífics ja se sap quines seran les fotos i els titulars de la premsa de l'endemà. A partir de llavors el moviment noviolent quedarà tocat i la població potencialment seguidora els deslegitimaran perquè no han tingut l'autoritat per mantenir la disciplina noviolenta.

— Cal utilitzar el «*jiu-jitsu*⁸ polític». L'acció noviolenta actua directament contra els adversaris amb més precisió sobre la qüestió que està en joc, en comptes de fer-ho contra forces paramilitars o punts geogràfics que només tenen una relació indirecta amb el conflicte. La naturalesa de la

noviolència possibilita als resistents adquirir un suport considerable fins i tot en el terreny dels adversaris i entre tercers. En canvi, la repressió cap a un grup noviolent que persevera en la lluita i a més manté la disciplina noviolenta juga a favor del procés que anomenem «*jiu-jitsu* polític». Aquest procés desequilibra políticament els adversaris perquè les seves escomeses violentes no troben resistència violenta ni rendició. La brutalitat contra un grup noviolent és més difícil de justificar que la brutalitat contra rebels violents.

— L'ús de símbols que puguin esdevenir populars. Aquests elements permeten distingir el moviment noviolent i assoleixen una àmplia divulgació. En definitiva, la comunicació i el màrqueting s'han d'usar a consciència.

— Cal fugir de personalismes. Les figures carismàtiques poden donar unitat a un moviment, però el carisma comporta responsabilitat: massa coses depenen d'una sola persona. És millor comptar amb direccions col·legiades i no totes reconegudes públicament —per a dificultar la resposta hostil de l'adversari—, però

amb l'autoritat que prové de la capacitat d'escoltar i trobar la forma més inclusiva de lluita en cada moment.

— La ironia i la sàtira. Aquestes eines, sovint massa poc utilitzades, són molt útils envers els poders dissuasius —militar, policial, judicial, monàrquic...—, fent-los perdre l'arrogància que els dona la força impositiva. L'humor va ser l'arma més contundent del moviment serbi *Otpor!* contra la dictadura de Slobodan Milošević (1941-2006), que s'alimentava sobretot de la por. Por del veí, de la vigilància, de la policia. Por de tot. Però justament per haver viscut tant de temps amb por, els serbis van aprendre que la millor manera de lluitar contra aquesta era mitjançant l'humor i el riure.

— Es necessiten objectius factibles i inclusius. La clau és començar sempre amb un objectiu petit i significatiu però assolible, sense que els practicants de la noviolència s'exposin a danys materials o físics de gravetat extrema. Els moviments i les persones que són capaços de fragmentar les seves estratègies i transformar-les en activitats més abordables tenen més possibilitats

8 El *jiu-jitsu* és una art marcial japonesa, antecessora del judo, en què en comptes d'oposar una força superior a l'adversari, s'aprofita la pròpia força d'aquest per a derrotar-lo.

Tot moviment noviolent pot fer-ho tot molt bé, però l'adversari encara pot tenir prou poder per impedir l'èxit de la lluita noviolenta

de triomfar que els que es limiten a la retòrica radical.

— Cal concentrar-se en algun pilar del poder. Els autoritarismes es recolzen en pilars com els econòmics, i aquests pilars són objectius més fàcils. Només cal encertar l'estratègia perquè el règim trontolli i amenaci amb caure. Tots els règims, sosté Sharp, es mantenen basant-se en uns pocs pilars; si s'exerceix prou pressió sobre un d'ells, tot l'edifici acabarà caient. El primer de tot és decidir quin pilar cal atacar.

— Cal un relat i una visió. Perquè la gent segueixi un moviment noviolent, ha de poder visualitzar una imatge senzilla del futur pel que lluitaran. Tots els moviments noviolents que han triomfat es fonamenten en creure que el canvi és possible, en somiar en gran però començar en petit, a tenir una visió de futur, practicar l'humor i l'activisme, i desactivar l'opressió.

— Cal la unitat i la disciplina estratègiques. La unitat no consisteix a alinear-se tots junts darrere d'un candidat o un monotema en particular. Per contra, la unitat consisteix a

crear un esperit de comunitat, construir els elements d'una identitat de grup, comptar amb organitzacions cohesionades, no deixar a ningú en el camí i cenyir-se als valors inspiradors de la lluita noviolenta. Consisteix a fer un munt d'accions perquè els altres sentin que la teva lluita també és la seva. Sovint consisteix, ni més ni menys, a donar-se la mà en una plaça concorreguda o a cantar la cançó adequada.

— No menysprear l'adversari, tenir-li empatia i desitjar-se sort. Els plantejaments per mobilitzar la gent en defensa del canvi poden ser utilitzats per forces adversàries que volen caminar en direcció contrària. La capacitat mobilitzadora dels reaccionaris i dels populistes no s'hauria de menystenir. I alhora, hauria de servir per distingir la posició dels qui enfilats al poder atien la reacció, de la gent que és atiada. Cal distingir entre els aparells de l'Estat i les seves bases sociològiques. Una distinció crucial en el cas de Catalunya.

Finalment, tot moviment noviolent pot fer-ho tot molt bé, però l'adversari encara pot tenir prou poder per impedir l'èxit de l'estratègia

noviolenta. I també, en molts casos, factors atzarosos internacionals, econòmics o d'altres poden tombar la sort a una banda o l'altra. Per això cal paciència i persistència. Amb tot, com deia La Boétie (1530-1563): «si als tirans no se'ls dona res, si no són obeïts, sense lluitar, sense etzibar ni un sol cop, romanen despallats i perduts, i no fan res més; així com quan l'arrel no disposa de sòl ni aliment, la branca es marceix i es mor».⁹ ■

⁹ BOÉTIE, «Sobre la servidumbre voluntaria».

■ Bibliografia

BOÉTIE, Étienne de la. «Sobre la servidumbre voluntaria» [en línia]. A *No violencia*. Disponible a: <www.noviolenca.org>.

CHENOWETH, Erica i STEPHAN, Maria J. «Why civil resistance works: the strategic logic of nonviolent conflict». Nova York: Columbia University Press, 2012.

HELVEY, Robert L. «Sobre el conflicto no-violento estratégico: entendiendo sus principios básicos» [en línia]. A Albert Einstein Institution. Disponible a: <www.aeinstein.org>.

OLIVELLA, Martí. *Alliberem-nos de la violència i de la passivitat. Guia d'estratègia i acció noviolentes* [en línia]. Barcelona: Editorial Equilibra, 2016. Disponible a: <www.lluitanoviolenca.cat>.

ÒMNium Cultural. «Campanya Lluites Compartides» [en línia]. Disponible a: <www.lluitescompartides.cat>.

POPOVIĆ, Srdja. *Cómo hacer la revolución. Instrucciones para cambiar el mundo*. Barcelona: Malpaso Ediciones, 2016.

SHARP, Gene. *Cómo Librar la Lucha no-violenta: Prácticas del Siglo XX y Potencial en el Siglo XXI*. Boston: Extending Horizons Books, 2002.

TZU, Sun. *L'art de la guerra*. Barcelona: Proa, 2000.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

ELS MUNICIPIS DEL BENESTAR
 MODEL D'ANÀLISI I DIAGNÒSTIC
 LLORENÇ MARTEL

GOVERNANÇA CULTURAL, IDENTITAT I TERRITORI
 POLÍTIQUES CULTURALS A LA CATALUNYA (1978-2011)
 JOAN CARLES GARCIA I GARCIA
 GIL, MARC JORDI I
 VERDUGUET, JORDI

MATRIMONIS FORÇATS I POLÍTQUES DE PREVENCIÓ
 COMPONENTS DE LA SOCIETAT CIVIL
 DEL REGIMEN DE LA REPÚBLICA
 I LA SEGONDA REPÚBLICA
 JOAN CARLES GARCIA I GARCIA

CONCILIACIÓ I CORRESPONSABILITAT
 EL DILEMA DE LA CONCILIACIÓ
 JOAN CARLES GARCIA I GARCIA

ESTUDIS POLÍTICS I SOCIOECONÒMICS

www.irla.cat/publicacions

connexions

El moviment dels insubmisos: un exemple pràctic de noviolència reeixida

[vista prèvia >](#)

Posar l'Estat espanyol contra les cordes. Això és el que va aconseguir el moviment dels insubmisos en contra del servei militar obligatori. Milers i milers de joves d'arreu de l'Estat disposats a anar a la presó per denunciar el militarisme estatal. La pràctica de la desobediència civil i l'acció noviolenta van ser la via amb què es va desenvolupar el moviment, un moviment que va ser capaç de tòrcer la voluntat de l'establishment espanyol.

«el poble de Catalunya voldria que
la joventut fos alliberada de
l'esclavatge del servei militar»

(ESTATUT DE NÚRIA, 1931)

Sergi Sol

Periodista, escriptor i autor del llibre *Oriol Junqueras. Fins que siguem lliures*

solbrossergi@gmail.com

La insubmissió és el moviment més gran de desobediència civil experimentat a Catalunya, al conjunt de l'Estat espanyol, i tal vegada fins i tot en el context europeu, per qüestionar la institució de l'exèrcit i, en particular, el servei militar obligatori vigent a l'Estat durant 200 anys, fins al desembre de 2001 concretament, quan un govern conservador, presidit per José María Aznar (1953), va resoldre el seu final.

Avui, quan a la Catalunya post 1 d'octubre, s'apel·la a la desobediència civil davant el creixent autoritarisme de l'Estat, fariem bé de prendre nota d'aquella reeixida batalla que va protagonitzar el moviment antimilitarista, quan milers de joves van decidir desobeir la crida a lleves i negar-se a complir una llei que consideraven manifestament injusta.

La insubmissió va ser, efectivament, una de les lluites més reeixides de la contestació popular, i del moviment antimilitarista en particular, amb la complicitat de diversos sectors polítics i socials —que no pas de cap dels grans partits polítics d'aquell moment— que van veure en aquesta lluita un singular embat amb l'Estat,

una nova experiència de confrontació no violenta amb el Règim monàrquic de la restauració borbònica de 1978. El moviment antimilitarista va fer néixer la insubmissió com a instrument de desobediència civil, com a resposta a la llei que regulava l'objecció de consciència sorgida en el marc de la Constitució espanyola de 6 de desembre de 1978 que val a dir, per primer cop, reconeixia l'objecció al seu article 30 —si bé de manera singular, com un dret subordinat a una premissa principal.¹

De fet, aquest article 30 no formava part dels drets i llibertats fonamentals que recollia la Constitució al seu capítol segon sinó que de manera significativa aquest article obria el capítol tercer, el dedicat als drets i als deures dels ciutadans. És així que

es configurava l'objecció de consciència com un dret subordinat a un altre de principal. Doblement subordinat, ja que el mateix article 30, en consonància amb el títol preliminar, fixava amb claredat una regla general. Res substancial que no definís la Constitució de 1978 a l'inici del seu articulat, al Títol preliminar, quan de manera diàfana l'article 8 establia:

«Las Fuerzas Armadas, constituidas por el Ejército de Tierra, la Armada y el Ejército del Aire, tienen como misión garantizar la soberanía y la independencia de España, defender su integridad territorial y el ordenamiento constitucional.»

La declaració és rotunda. A més en el moment de votar la Constitució, l'Exèrcit seguia sent, en tota la seva estructura de comandaments, l'Exèrcit franquista que s'havia sollevat contra la República. La naturalesa inspiradora de la Constitució no podia ser més tèrbola quan en el mateix Títol Preliminar s'hi deia a l'article 2:

«La Constitución se fundamenta en la indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de

1 Artículo 30:

1. Los españoles tienen el derecho y el deber de defender a España.
2. La ley fijará las obligaciones militares de los españoles y regulará, con las debidas garantías, la objeción de conciencia, así como las demás causas de exención del servicio militar obligatorio, pudiendo imponer, en su caso, una prestación social sustitutoria.
3. Podrá establecerse un servicio civil para el cumplimiento de fines de interés general.
4. Mediante ley podrán regularse los deberes de los ciudadanos en los casos de grave riesgo, catástrofe o calamidad pública.

El règim de 1978, la restauració borbònica, no va recuperar les bases fundacionals de la República sinó que va configurar un nou model d'Estat

todos los españoles, y reconoce y garantiza el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran y la solidaridad entre todas ellas.»

La unitat de la Pàtria vetllada pel mateix Exèrcit que va derrocar la República sorgida de les urnes.

Aquesta declaració de principis s'allunya diametralment de l'anterior Constitució, la republicana de desembre de 1931. Aleshores els principis inspiradors van ser ben bé uns altres. El cop d'estat militar de juliol de 1936 i la llarga nit del franquisme, que va durar 40 anys, van modificar l'esperit amb que va néixer aquella Constitució republicana que feia així en els seus principis inspiradors, tal com apuntava l'article 6:

«España renuncia a la guerra como instrumento de política nacional».

La diferència és òbvia, transcendent. Per bé que l'objecció de consciència al servei militar no es recollia al text de 1931 —no era un dret integrat encara a la cultura democràtica occidental—, el paper que s'assigna a l'Exèrcit el 1978 xoca frontalment amb l'humanis-

me de l'article 6 de la Constitució republicana, un article que va ser esclafat pel cop d'estat militar que va subvertir l'ordre constitucional després d'una cruenta guerra. El règim de 1978, la restauració borbònica, no va recuperar les bases fundacionals de la República, sinó que va configurar un nou model d'Estat.

Així el text de 1978 diu a l'article 1:

«España se constituye en un Estado social y democrático de Derecho, que propugna como valores superiores de su ordenamiento jurídico la libertad, la justicia, la igualdad y el pluralismo político.

1. La soberanía nacional reside en el pueblo español, del que emanan los poderes del Estado.

2. La forma política del Estado español es la Monarquía parlamentaria.»

En contraposició, el primer article de la Constitució de 1931 deia:

«España es una República democrática de trabajadores de toda clase, que se organiza en régimen de Libertad y de Justicia. Los poderes de todos sus órganos emanan del pueblo.»

L'actual monarquia parlamentària assigna al Rei un rol determinant com a cap d'Estat, heretat de la Llei de successió franquista de 1969, i l'ubica a la cúpula militar, com a cap suprem, tal qual ho era el seu predecessor, el líder colpista i dictador Francisco Franco (1892-1975). El Rei hereta del Dictador la condició de:

- Capitán General de los tres Ejércitos de Tierra, Mar y Aire, con todos los honores, privilegios y prerrogativas que tal cargo le otorgaba. Se le otorgó con anterioridad a su proclamación como Rey de España, por el Decreto Ley 16/75, de fecha 20 de Noviembre del año 1975.

La insubmissió és filla del moviment antimilitarista, amb un impuls notable del Moviment d'Objecció de Consciència (MOC), però també és filla de l'esperit rebel, de tots els moviments d'emancipació nacional de l'Estat, també amb controvèrsia i discrepàncies. No és pas casualitat que a Euskal Herria i a Catalunya fossin els territoris de l'Estat amb més insubmisos i major suport popular a aquesta eina de la noviolència. Però alhora, també hi va haver qui va qüestionar la insubmissió des

L'actual monarquia parlamentària assigna al Rei un rol determinant com a cap d'Estat, heretat de la Llei de successió franquista de 1975, i l'ubica a la cúpula militar, com a cap suprem

de posicions maximalistes, com en el cas de les organitzacions independentistes, o per ser més precisos, d'un sector d'aquestes, sovint testimonial a Catalunya, que apostaven per un enfrontament armat amb l'Estat. La permanència d'ETA al País Basc feia que alguns sectors del món abertzale veiessin amb desconfiança —i de vegades amb un profund desdeny—, el moviment antimilitarista perquè també posava en qüestió la lluita armada que pregonava ETA. Aquest debat, a menor escala per qüestions òbvies, també es va produir al si de les organitzacions independentistes a Catalunya, clarament minoritàries durant el moment àlgid de la insubmissió, i que apostaven per la no incorporació, tant pel mimetisme respecte al País Basc com per la presència de Terra Lliure, encara que testimonial, al nostre país.

L'Estat espanyol era membre de l'OTAN des de maig de 1982 sota la presidència de Leopoldo Calvo Sotelo (1926-2008) que havia substituït Adolfo Suárez (1932-2014) i la seva ja agònica Unión de Centro Democrático (UCD). L'entrada de l'Estat a l'OTAN es va fer amb l'oposició d'am-

plis sectors socials i en particular de l'emergent PSOE de Felipe González (1942) que posteriorment va corregir la seva posició i va defensar la permanència a l'OTAN en el referèndum celebrat el març de 1986. De manera ben significativa el «No» va guanyar a Euskadi, a Navarra i a Catalunya, els únics territoris de la Península que es van manifestar contraris a seguir dins l'estructura militar del bloc occidental durant la Guerra Freda. Una evidència més del nivell de consciència de les societats basca i catalana que explica, en bona mesura, el suport social a la insubmissió i el nombre de joves que es van declarar insubmisos i es van negar a fer el servei militar o la prestació social substitutòria.

Els primers insubmisos van afrontar Consells de Guerra. Perquè era la jurisdicció militar la responsable de jutjar els joves. Posteriorment, la justícia civil es va fer càrrec de tots els processos per insubmissió i aquí va començar un desori amb majúscules perquè la disparitat de criteris dels jutges va condemnar els insubmisos a una loteria judicial. Tant podien resultar absolts, com condemnats a penes simbòliques de presó, com

a penes efectives. De vegades, els mateixos jutges demanaven deixar la condemna en suspensió i demanaven l'indult. El mateix s'esdevenia amb les decisions dels jutges instructors, tant podien optar per una presó provisional com per la llibertat amb mesures cautelars, o no. Només una minoria d'insubmisos va acabar a presó. Però va ser una minoria molt significativa. A Navarra hi va arribar a haver més de 200 joves empresonats per insubmissió simultàniament. I almenys un parell d'aquests joves van morir durant la seva estada a la presó, es van suïcidar o, van morir per causes naturals, segons va exposar la versió oficial. Un d'ells, el 1997, a Pamplona, Unai Salanueva que tenia 22 anys,² quan va caure per una finestra de casa seva per evitar tornar a la presó. L'altre, Kike Mur, el van trobar mort a la seva cel·la de la presó de Torrero, a Saragossa.³

La mesura de presó també va ser d'una absoluta arbitrarietat. Alguns

2 MUEZ, «Un joven insumiso navarro fallece al arrojarle por una ventana».

3 LADRERO, «Kike Mur. Muerte de un insumiso en la cárcel».

El moviment antimilitarista i la lluita contra el servei militar obligatori ho va sacsejar tot inesperadament, tot posant a prova les costures democràtiques de l'Estat

jutges evidenciaven amb les seves decisions que el servei militar obligatori estava condemnat a desaparèixer perquè tractaven sistemàticament amb indulgència tots els casos que els adjudicaven, mentre que d'altres optaven per empresonar sense contemplacions tots els joves. En aquest aspecte va excel·lir el jutge militar de la Corunya, José Manuel Ramírez Sineiro, que va ser un dels jutges més implacables. El magistrat dictava ordre de presó amb una extraordinària facilitat. A les mans de Sineiro queien tots els joves que havien de fer el servei militar a l'Armada, a Ferrol. Però com que en tot Galícia no hi havia cap presó militar, els joves sota la seva jurisdicció complien presó, provisional, a la Presó Militar d'Alcalá-Meco, a la localitat madrilenya d'Alcalá de Henares. Tant feia si els joves eren catalans, bascos o de qualsevol altra localitat, eren enviats a la presó militar madrilenya, a més de 600 quilòmetres de casa. La presó d'Alcalá era de poca capacitat i no hi havia mai més de 150 reclusos; entre aquests alguns dels caps de la trama colpista del 23 de febrer de 1981 que, com el coronel Antonio Tejero (1932), van ser al-

guns dels inquilins de luxe d'aquest centre penitenciari de màxima seguretat. Clar que Tejero no era un pres ordinari i no va ser tractat com un pres més. Ni de casualitat. Els insubmisos que a principi dels anys 1990 van coincidir en aquella presó amb el militar colpista mai no el van arribar a veure perquè Tejero complia la reclusió en un xalet adossat a la presó amb piscina i pista de tennis privada.⁴

La insubmissió va eclosionar durant el mandat de Felipe González, amb el PSOE al Govern espanyol; el mateix partit que va passar de rebutjar l'OTAN estant a l'oposició, a defensar des del Govern, a capa i espasa, la seva permanència en aquesta organització que agrupava les nacions occidentals durant la Guerra Freda per fer front al bloc de l'Est, l'anomenat Pacte de Varsòvia promogut per la Unió Soviètica.

Julian García Vargas (1945), ministre de Defensa socialista, va ser qui més es va significar en criminalitzar

el moviment antimilitarista i els insubmisos. Mentre era al govern, el PSOE va rebutjar tota mesura de gràcia a favor dels insubmisos empresonats, va defensar el servei militar obligatori i va impulsar una despietada campanya per erosionar l'estratègia de desobediència civil del moviment insubmís, que va arribar a relacionar els insubmisos amb ETA.⁵

El moviment antimilitarista i la lluita contra el servei militar obligatori ho va sacsejar tot inesperadament, i va posar a prova les costures democràtiques de l'Estat, d'una democràcia jove que maldava per desterrar el passat però que no es podia treure del damunt la llosa d'un aparell d'estat vuitcentista, i que va tensionar dos dels estaments més conservadors i més lligats a l'extinta dictadura: l'Exèrcit i la judicatura.

El moviment també va provocar un intens debat ciutadà. A l'inici, part de la premsa espanyola va seguir amb comprensió i simpatia la irrup-

4 LA SEXTA, «La vida de lujo en la cárcel de Tejero y Milans del Bosch tras el golpe de Estado del 23F: mayordomo, marisco y trato VIP».

5 GONZÁLEZ, «Defensa relaciona a los Insumisos vascos y navarros con ETA y UB».

No era fàcil ser insubmís: si la privació de llibertat i la presó ja eren dissuasòries, no ho era pas menys la perspectiva de complicar-se el futur laboral

ció d'aquells joves, que aviat serien centenars, fins a sumar-ne milers. Però, a poc a poc, els reportatges que els dedicava *El País*, interessant-se pel fenomen, amb empatia, van desaparèixer o van mutar cap a una actitud més hostil i molt menys receptiva als arguments, convocatòries i campanyes dels diferents col·lectius que impulsaven la insubmissió, a Catalunya el MOC i el col·lectiu Mili KK. L'abast del moviment va ser sorprenent vist que cap partit polític no l'havia impulsat, malgrat la complicitat que s'expressava des de l'entorn de l'esquerra abertzale —superada una primera etapa controvertida— o la simpatia amb la qual la insubmissió era vista, des de la distància, per formacions polítiques com ERC o el Partit dels Comunistes de Catalunya, o sectors a l'entorn d'Izquierda Unida a l'Estat espanyol.

Aquella experiència de desobediència civil no va tenir continuïtat. La despenalització de la insubmissió provocada per la fi del servei militar obligatori va deixar sense múscul el moviment antimilitarista que havia impulsat l'acció. Aquest no va saber trobar una altra via exitosa per po-

sar en entredit un Estat que, d'altra banda, va professionalitzar l'Exèrcit, es va seguir implicant en conflictes armats i va seguir fabricant i venent armes per tot el món. El moment àlgid de la insubmissió va coincidir amb la primera Guerra del Golf. El govern espanyol es va integrar en una coalició liderada pels EUA sota mandat de l'ONU, on va enviar vaixells i tropes a combatre l'Iraq; i encara que la seva implicació va ser de baixa intensitat, va ser la primera vegada en 100 anys que l'Estat prenia partit en un conflicte armat internacional. Això passava a l'època de Felipe González. Deu anys més tard, José María Aznar hi tornaria, aquest cop sense els auspicis de l'ONU.

D'aquella experiència només en queda el testimoni dels joves que van desobeir, assumint el risc d'anar a presó i una llarga inhabilitació per treballar per a l'administració pública, que no era una qüestió menor en un país amb un nivell d'atur superior al 22% el 1993, en el moment àlgid de la insubmissió. Un atur, que augmentava en el jovent fins a arribar a xifres superiors al 37%. La perspectiva de futur no era precisament per tirar coets, ja que cal tenir en compte

que pels joves insubmisos pesava l'amenaça de no poder treballar pel sector públic durant un període de 10 anys. I aquest és el context real en què es va viure el moment àlgid de la insubmissió. No era fàcil ser insubmís, i si la privació de llibertat i la presó, ja eren dissuasòries, no ho era pas menys la perspectiva de complicar-se el futur laboral.

Quines lliçons en podem extreure que siguin vàlides i útils a l'actual context? Com i quan es pot organitzar una desobediència civil davant un estat que involuciona en drets i llibertats, per molt que sigui nominalment democràtic? Aquest és probablement un dels desafiaments de futur, davant l'immens repte que és fer prevaler la voluntat de la societat catalana en front d'un Estat que ens nega tot exercici de sobirania, i que ens condemna a la subalternitat com a país, en tots els àmbits. Davant l'ofensiva de l'Estat que pretén fer-nos caminar en l'obediència a un marc jurídic que limita totes les iniciatives de la societat catalana, la desobediència civil no violenta, tal com va demostrar el moviment dels insubmisos, és un camí. ■

■ Bibliografia

ESTAT ESPANYOL. «Constitución española»
[en línea]. Disponible a: <www.boe.es>.

GONZÁLEZ, Miguel. «Defensa relaciona a los
Insumisos vascos y navarros con ETA y UB.
A *El País*, 27 d'octubre de 1993. Disponible a:
<www.elpais.com>.

LA SEXTA. *La vida de lujo en la cárcel de Tejero
y Milans del Bosch tras el golpe de Estado del
23F: mayordomo, marisco y trato VIP*. A *La
Sexta*, a 23 de febrer del 2018.

LADRERO, Guillermo. «Kike Mur. Muerte de
un insumiso en la cárcel». A *Zaragoza Rebelde*,
de 1 de setembre del 1997. Disponible a:
<www.zaragozarebelde.org>.

MUEZ, Mike. «Un joven insumiso navarro
fallece al arrojararse por una ventana». A *El
País*, de 12 de febrer de 1997. Disponible a:
<www.elpais.com>.

connexions

La gestió emocional de la noviolència

vista prèvia >

Com es pot encarar un procés d'acció no violenta davant una resposta repressiva i violenta per part de l'estatu quo? Quan un moviment amb reivindicacions socials emprèn una campanya per canviar l'estatu quo i opta per la desobediència, ha de tenir uns fonaments molt sòlids que permetin els seus integrants afrontar la repressió i totes les emocions que aquesta els generarà, des de la frustració fins l'angoixa. Les emocions descontrolades poden provocar errades i precipitacions, i només amb una gestió correcta d'aquestes l'acció no violenta podrà resultar guanyadora.

Alba Alfageme i Casanova

Psicòloga especialitzada en victimologia. Consultora en temes de gènere. Professora de la UB

@alba_a_c

Utilitzar la noviolència per a fer front a la violència. La gran paradoxa que es manifesta de forma evident en aquesta afirmació, porta implícit el compromís amb un posicionament polític i, alhora, amb una opció vital que va molt més enllà d'unes accions concretes, ja que s'erigeix com una visió integral de la vida, del nostre entorn i de com ens hi relacionem, transcendent aquells moments puntuals en els que formem part d'alguna acció. Aquest punt és clau per a comprendre que per a endinsar-nos en el trajecte de la noviolència, cal una reflexió personal profunda i una gestió emocional adequada.

El sistema sobre el que es fonamenta la nostra societat i del que hem begut la majoria de nosaltres, d'una manera o altra embolcalla la violència en les seves diferents formes i de fet la incorpora en moltes de les relacions, referents o actituds que podem observar i, fins i tot, compartir. La violència en les seves diverses formes, amb més o menys intensitat, s'ha acceptat històricament i, fins i tot, s'ha arribat a banalitzar en diferents contextos. De fet a través de determinats mitjans, referents, o relats de la pròpia

humanitat s'ha arribat a construir la pròpia història a partir de blanquejar fets violents que s'han acabat enaltint com a heroïcitats. I és que la naturalització de la violència com a forma inevitable de resoldre conflictes no és casual.

Però cada cop més estudis apunten que tot i les campanyes violentes esteses, ensenyades i naturalitzades, en proporció, els moviments noviolents són molt més efectius i reeixits.

I és que l'acció noviolenta neix de la gent i es construeix sobre la transformació individual que passa per la pròpia reflexió crítica, que després és col·lectivitzada. Aquesta revolució interna deixa una empremta tan profunda que anul·la la possible reversibilitat d'aquest sentir, i quan se socialitza es multiplica i es fa exponencial, donant pas a les grans transformacions socials com han estat la conquesta dels drets de les dones, dels drets civils, dels drets laborals o el moviment de l'alliberament LGTBI.

Col·lectivitat i paciència són clau en l'estratègia de la noviolència, perquè

els canvis impulsats de forma noviolenta són, segons alguns estudis,¹ quatre vegades més llargs que els canvis violents però alhora són més inclusivius —en termes de gènere, edat, classe social, origen...— i finalment més efectius. Aquí és quan el fenomen de la dispersió, la coneguda «taca d'oli» es fa imparable. Aquesta resistència civil davant l'atac i la vulneració de drets, es construeix des de la gent i per la gent i, per tant, esdevé un espai compartit i participatiu.

I és que tothom té la capacitat de resistir de forma noviolenta i pacífica, però intencionadament des de la mirada del poder, aquests moviments sempre s'han diluït, menysvingut i si ha estat possible, silenciats. En la nostra societat els conflictes armats, els episodis bèl·lics i els herois de guerra són els que ocupen hores, pàgines i celebracions de la nostra història ensenyada i viscuda. Per contra, les gestes del pacifisme o de la desobediència civil i els seus canvis socials aconseguits, en moltes ocasions són relegats com a fets històrics anecdòtics.

1 CHENOWETH i STEPHAN, *Why civil resistance works*.

Cal una reflexió personal de gran calat per realment preguntar-se si s'està preparat a diferents nivells, entre ells l'emocional, per emprendre el camí de la noviolència

Tradicionalment s'ha naturalitzat la violència com a estratègia normal per a resoldre els conflictes, tot relegant a un paper secundari a exemples reeixits de lluita noviolenta, com ara els moviments liderats per Martin Luther King (1929-1964) o Mahatma Gandhi (1869-1948), o a figures com Rosa Parks (1913-2005) o Henry David Thoreau (1817-1862). Moltes d'aquestes persones, que van patir grans sacrificis personals per les causes que defensaven —fins i tot la mort—, representen respostes civils disruptives i noviolentes basades en la desobediència a un sistema que imposava unes lleis que maximitzaven les injustícies. Aquests moviments alimentats per la força pacífica de la gent, van conquerir molts dels drets dels que a dia d'avui gaudim.

Cal ser conscients i conèixer la veritable importància històrica, política i social de les accions noviolentes i la desobediència civil per construir un altre model de convivència des de la llibertat i el pacifisme. Per això també és clau visibilitzar i donar veu a les accions de la resistència pacífica per amplificar-la, davant els atacs

violents constants, com a forma d'interpel·lar i coresponsabilitzar aquelles persones que han optat pel silenci durant temps, perquè tal com deia Desmond Tutu (1931) «davant la violència, el silenci et converteix en còmplice». Una suposada neutralitat davant situacions d'injustícia et posiciona al costat de l'opressor, perquè alimantes alhora la seva impunitat i el sistema de desigualtat.

Tot plegat requereix un sentit de l'ètica i un compromís polític per part de tothom, perquè al final parlem de posicionaments i accions individuals, per despertar una consciència col·lectiva, per tal d'aconseguir finalment un canvi global.

Les estratègies de l'acció noviolenta són diverses i poden tenir impacte a nivell social econòmic, polític... Requereixen de creativitat i valentia, des de la construcció d'una estratègia comuna, perquè el pacifisme s'alimenta de perseverança —temps— i col·lectivitat —base social. I és que si el moviment és de la gent, saber-se i sentir-se part d'aquest és d'un potencial infinit.

Una decisió personal

Davant tota aquesta realitat descrita anteriorment, el que és certament complex és estar disposada a ser proactiva i esforçar-se per construir un discurs alternatiu a l'ofert per l'*statu quo*. Una mirada crítica davant actituds, decisions i accions violentes que han negat en moltes ocasions la possibilitat de fer les coses d'una altra manera.

És per aquest motiu que cal una reflexió personal de gran calat per realment preguntar-se si s'està preparat a diferents nivells, entre ells l'emocional —que és el tema que ens ocupa en el present article— per emprendre el camí de la noviolència o per seguir avançant en el mateix. Un camí no mancat de crisis —donada la lluita constant contra el que podem anomenar «el poder instaurat», que ha utilitzat la violència en la seva diversitat d'expressions—; un poder que mirarà de provocar seriosos dubtes als i les activistes noviolents, banalitzar el seu posicionament a nivell social, polític i personal, i fins i tot minimitzar-lo a través de la ridiculització. Però tot plegat són tan sols estratègies emprades pel poder

Les alternatives a la violència s'han de generar, s'han de construir i s'han d'incorporar com una forma natural de resolució dels conflictes, perquè el poder de la desobediència no violenta és infinit

per a desacreditar allò que el pot enderrocar.

I és que la noviolència ha aconseguit grans conquestes socials, però sempre quan ha estat prou arrelada en el posicionament personal de forma sòlida i robusta, per a així poder provocar efecte contagi amb la resta de ciutadania i alhora un efecte de confiança en els moments en els que el sistema violent presenta més resistència i intenta atacar el moviment.

Les alternatives a la violència s'han de generar, s'han de construir i s'han d'incorporar com una forma natural de resolució dels conflictes, perquè el poder de la desobediència no violenta és infinit quan realment has assumit aquella opció com una manera de viure, com una manera de ser i estar en el món. La desobediència en el nostre món es castiga des de la infantesa i encara es penalitza el pensament crític perquè és el més costós de manejar en un sistema jeràrquic de poders fàctics i *lobbies* absolutistes.

És per aquest motiu, que és clau que ens preguntem si a nivell personal estem disposats i preparats per

emprendre aquest camí, un camí on cal disposar d'una sèrie d'eines per a fer-lo més transitable.

Estratègies dels violents

I és que la resposta pacífica davant el conflicte descol·loca el poder violent, perquè aquest no coneix un altre llenguatge; no comprèn les tàctiques no violentes, ni és conscient del gran potencial d'aquestes. Quan el poder continua imposant, agredint i humiliant, davant la pèrdua d'influència i les esquerdes en l'*statu quo*, agredeix amb més virulència. Aquí és on l'opressor esdevé més cruel, lesiu i criminal. Justament quan el risc de la situació és elevadíssim perquè les regles del joc que havia imposat ja no són respectades i el seu món, construït sobre la por, es comença a esfondrar.

Qui ha estat oprimida durant molt temps, quan decideix perseguir la llibertat, persegueix un objectiu que esdevé prou poderós com per a esmicolar la por que l'ha limitada durant tant de temps. I quan es perd la por, per molts atacs que es rebin, ja has guanyat.

Arrossegar-se a la confrontació, obligar a l'adversari a estar en el tauler de la guerra, és l'única solució que li queda al violent, perquè en la dialèctica de la noviolència se sent indefens i perdut.

Per això el violent sol elaborar un fals relat sobre una falsa violència per part del moviment pacífic: pretén situar l'encontre en el seu tauler de joc, el de la confrontació violenta, on els opressors coneixen totes les jugades mestres per tombar el moviment no violent.

Tot això no és aleatori: la violència política a la que es fa front busca reprimir, silenciar, i evitar que les persones reclamin els seus drets. Algunes de les seves armes més efectives se situen en l'àmbit psicològic o emocional, i persegueixen la desmobilització, la destrucció del teixit comunitari i la decapitació dels lideratges, com a objectius centrals. Tot plegat amb la intenció de mantenir el poder, que els violents segresten de manera autoritària. L'ús de la violència com a mitjà per a assolir i preservar el poder té tres característiques clau: no és aleatori; hi ha intenció de cau-

És totalment legítim sentir ràbia, frustració, ira... Però sense una gestió adequada, poden abocar-nos a actituds de caire violent, esdevenint uns dels majors enemics dels grans canvis socials assolits a través de la resistència no violenta

sar dany; i es traça amb objectius concrets.

Per això és clau la comprensió d'aquests fets per combatre aquest atac en allò més emocional i no caure en les provocacions, i sobretot desinstal·lar entre els activistes no violents la culpa imposada sobre ells per part de les estructures de poder; una culpa assenyalada i reforçada públicament com a mitjà per a intentar legitimar el missatge *pro-statu quo*. Cal desactivar aquesta culpa i que s'entenguin les raons i els danys patits en l'esfera emocional pels activistes no violents, per a així crear condicions diferents en el debat públic. Sense aquest procés no s'aconseguirà instaurar la sensació de comoditat per a les persones que han participat a l'acció no violenta i han patit, de forma directa o indirecta, les agressions dels opressors o del sistema violent a qui s'oposen.

El pacifisme emocional

En aquest punt, és clau que cada persona mantingui el propi compromís amb la desobediència civil no violenta, perquè aquest camí descol·lo-

ca l'oponent violent i sobretot perquè construeix nous escenaris i noves realitats, erosionant les velles imposicions. Per això, cal la comprensió d'aquests fets, desinstal·lar la culpa imposada pel violent a través d'un missatge pervers, i combatre de manera efectiva aquest atac en l'àmbit més emocional per tal de no caure en les provocacions del violent.

Cal que aquest compromís amb la no violència s'asseguri primer en allò emocional abans de «ser acció», perquè aquest «pacifisme emocional» passa per un treball constant de revisió personal, per així anar equilibrant els atacs rebuts pels violents, en una forma de descompressió saludablement gestionada per la pròpia persona i per la col·lectivitat.

És totalment legítim sentir ràbia, frustració, ira... Però aquestes emocions, sense una gestió adequada, poden abocar-nos a accions de resposta immediata que poden portar a actituds intenses de caire més violent. I aquestes, que ens poden semblar alliberadores en l'instant, a llarg termini acaben esdevenint uns dels majors enemics dels grans

canvis socials assolits a través de la resistència no violenta.

Per tant, és indispensable buscar espais on compartir les preocupacions, formular noves accions a realitzar, promoure estratègies perquè aflorin els recursos individuals i socials, i ser creatius a l'hora de resistir pacíficament. Totes són estratègies d'aquest pacifisme emocional que facilitarà que determinades emocions no cremin entre els dits, i alhora situarà l'acció i l'avenç de la desobediència civil no violenta.

Però això no s'assoleix de manera espontània, sinó que requereix d'un aprenentatge pel que fa a la gestió emocional en allò individual i comunitari, d'un enfortiment organitzatiu i social —d'un acompanyament psicològic personal i col·lectiu quan s'escaigui i de l'ús de la cultura i l'art, per exemple— com espai de descompressió emocional. Tot trenat de manera global en una percepció d'«estar avançant en el camí». Preguntes legítimes sobre temors, sobre el sentit de tot plegat, o si ha valgut la pena l'esforç fet, són símptomes que demanen respostes, perquè tan sols des de la valentia de

Identificar què ens genera i ha generat malestar emocional, ens permetrà validar l'experiència viscuda que caldrà integrar per a seguir endavant

la introspecció i la reflexió personal sincera podem reforçar el compromís individual amb la filosofia de la noviolència.

Identificar què ens genera i ha generat malestar emocional, ens permetrà validar l'experiència viscuda que caldrà integrar per a seguir endavant.

Construir narrativa és altament reparador i ens permet observar «el traç», per on seguir dibuixant escenaris facilitadors per a poder expressar-nos, reforçant així tant el compromís com els vincles que subjecten el moviment.

Obrir noves rutes implica errors, encerts i aprenentatges constants, però de la mà d'aquest pacifisme emocional el camí en si mateix podrà esdevenir reeixit.

Per això és clau ser conscients que l'èxit de la lluita col·lectiva noviolenta passa per la consciència i serenor de l'acció individual perquè serà fonamental revisar i disposar d'unes pautes de gestió emocional per a poder fer front a aquests processos d'elevada complexitat.

Recomanacions per a la gestió emocional de la noviolència

En aquest sentit és important assenyalar algunes recomanacions per a la gestió emocional de tot moviment noviolent:

- Ser el reflex del que es vol aconseguir: defensar les conviccions amb una actitud de serenitat, interpel·lant a emocions positives que ens nodreixen, rebutjant l'atac als altres atès que tan sols produeix emocions negatives que generen més estrès, desgast i distracció. Viure des del convenciment que les coses es poden fer d'una altra manera i que l'acció o confrontació noviolenta és l'alternativa correcta.

- Prendre consciència que cal cuidar-se perquè els canvis noviolents impliquen processos llargs: per a poder gaudir d'una actitud de tranquil·litat perllongada en el temps i també per a fer front a situacions d'estrès, si aquestes es produeixen, és indispensable el benestar físic i emocional. Cal intentar evitar un excessiu desgast a nivell físic i també emocional, aprenent a dosificar-se, perquè la mala gestió d'aquests aspectes,

a llarg termini, poden interferir en l'actitud de calma tan imprescindible en el camí de la noviolència.

- Assolir un bon nivell d'autoconeixement per a identificar emocions o respostes inadequades que poden dinamitar l'actitud pacífica: solen ser processos de llarga durada en què apareixen episodis d'alt voltatge emocional. A això cal sumar-hi el desgast, el bombardeig d'informacions certes i incertes, així com la pluja constant d'esdeveniments. És important ser conscients de com estem i conèixer les pròpies senyals de cansament o tensió excessiva, disposant d'eines i recursos per a poder descansar o descomprimir — per exemple, diferents tècniques de relaxació i meditació.

- Treballar una bona gestió emocional per identificar aquests elements: cal una forta càrrega d'autocontrol emocional, que serà indispensable per a una bona regulació, ja que probablement els processos de canvi noviolent es dilataran en el temps. Serà especialment important desenvolupar eines per a sostenir la tolerància a la frustració o emocions com la ràbia o la ira, atès que sense

El camí de la noviolència és complex i en molts moments pot generar dubtes i pors. És natural sentir por; reconèixer-la i dibuixar-la la descriu i, alhora, la delimita

una adequada gestió, aquestes ens poden apropar més a les accions violentes. La solidesa en el compromís amb allò pel que lluitem ens ajudarà en aquells moments de fort enuig o de gran sentiment d'injustícia. El camí de la noviolència passa per l'aprenentatge de la transformació constant d'allò emocional —sobretot el relacionat amb càrregues més nocives—, esdevenint carburant per a seguir endavant. D'allò que et limita a allò que t'empeny.

- Acceptar la por —i el dubte— amb naturalitat: El camí de la noviolència és complex i en molts moments pot generar dubtes i pors. És natural sentir por, i un no s'ha de sentir malament per aquest motiu. Reconèixer-la i dibuixar-la la descriu, i alhora, la delimita. Es tracta d'identificar, verbalitzar i compartir per a poder transformar. Això permet legitimar com ens sentim i trobar vies per a resoldre-ho. Acceptar el dubte esdevé alhora una forma de progressar. Reconèixer determina: des emocions permet canviar-les, mentre que ignorar-les les situa en un espai de latència, apareixent de forma inesperada i podent desestabilitzar-nos en qualsevol moment.

- Transformar la por en empoderament: creure i sentir la legitimitat de les reclamacions, sumat a l'escalf de la xarxa, pot ajudar a transformar aquesta por en empoderament, sent conscients que la por compartida perd força i poder. I la lluita compartida es multiplica. Si es produeixen moments en què sentim por és important que se sigui conscient de si es pot controlar o no. Si aquesta por ens supera, cal replantejar la pròpia participació, i tenir clar que és normal que aquesta sensació formi part del pensament en un posicionament personal i polític d'acció noviolenta, davant un *statu quo* que reacciona violentament com a mètode de pervivència i defensa.

- Mantenir una actitud oberta i receptiva per connectar amb la resta de la gent: serà bàsica per establir una bona xarxa que subjecti i canalitzi les emocions. Transmetre aquesta actitud pacífica a la resta de la gent, esdevenint suport quan calgui per a les altres persones, així com trobant suports per a una mateixa, facilitarà la creació de xarxes de suport recíproques. Tan important és ser-hi i estar disponible per a qui et pugui necessitar; com tenir la fortalesa de demanar ajuda o suport si ens cal;

o fer un pas enrere si sentim per exemple un elevat nivell de desgast, estrès o temor.

- Compartir com et sents: tenir xarxa i socialitzar l'objectiu i com ens sentim, suma i expandeix l'acció. I és que l'efecte del suport social és fonamental. Poder compartir l'emoció del moment i posar paraules o expressar sentiments esdevé indispensable, perquè permet descomprimir emocionalment la tensió de la incertesa i un cert desgast per l'activitat mantinguda en el temps. La xarxa té un poder reparador que pot ajudar a compensar les minves que ens acaba provocant la participació en els processos de llarga durada i d'elevada intensitat emocional. En aquest sentit cal promoure espais col·lectius, per exemple per a la gestió dels dols —d'allò que es perd—, per a escenificar l'acompanyament i per a combatre les idees de fracàs.

- Demanar ajuda si cal: ser conscients de la pròpia vulnerabilitat; reconèixer i compartir és imprescindible i ensenya moltes facetes pròpies que no apareixen quan s'està en les zones de confort. Sentir-se vulnerable construeix oportunitats

Cal aprendre a no confondre els tempos personals o individuals pels que ens regim en la nostra quotidianitat, amb els ritmes socials dels moviments col·lectius

de canvi i millora, alhora que ajuda a reafirmar el compromís i a ser més resilients.

- Construir memòria, personal i col·lectiva per no oblidar d'on venim: dibuixar el procés ens farà conscient dels avenços que hem realitzat i ens ajudarà a no «enganxar-nos» en les presses i caure en anàlisis poc ajustats a la realitat. La noviolència en ser de moviment «lent» pot provocar en alguns moments frustració, desesperació i desafecció. Cal aprendre a no confondre els *tempos* personals o individuals pels que ens regim en la nostra quotidianitat, amb els ritmes socials dels moviments col·lectius. El canvi en la percepció del temps és clau.

- Ubicar-nos: «Jo com a part del procés»: Aquest canvi en la percepció del temps abans descrita, també passa per re-situar el nostre jo com un instant dins un moviment o una realitat molt més àmplia, ja que el moviment no violent molt probablement transcendirà la nostra existència. En aquest sentit, tot avenç serà clau en la història de vida del moviment, i és per això que cal tenir la capacitat de fer un pas enrere

per així veure el moviment des de la perspectiva de gran angular. Això ens permetrà situar-nos i entendre l'encaix entre el meu ritme i les meves expectatives respecte al pas i la realitat del procés de la noviolència

- Desenvolupar activitats gratificants: ens poden ser d'utilitat en aquesta «descompressió» contínua. Cal obligar-nos a trobar o estar en contacte amb moments, activitats o persones que ens generen benestar. No oblidar-nos d'aquest ser i estar en el moment, aconseguint estar mentalment lluny de la lluita, sentint així com ens alimentem emocionalment, física i anímica per a compensar el desgast.

- Gaudir del procés i dels moments que el componen: Tot i la complexitat de molts dels moments que conformen el procés de la lluita no violenta, cal intentar tenir una actitud positiva davant el mateix procés, per no perdre el compromís i el sentit de tot plegat. La consciència de formar-ne part ja és un objectiu en si mateix, i donar valor a allò aconseguit fins al moment, seran elements a sumar perquè del balanç que en fem, el resultat sigui positiu. Ser-hi, per molt dur i difícil que

pugui ser, ens ha de fer sentir alineats amb la nostra consciència i forma de viure. Si el balanç és negatiu, caldrà replantejar-nos el nostre compromís. Per molt dur que sigui el camí, hem de poder trobar moments de gaudi que ens permetin connectar-nos amb allò essencial, que finalment dona sentit a tot plegat.

Els espais col·lectius faciliten que la reivindicació uneixi les persones que participen del moviment al so de la pau i la serenitat. L'ambient col·laboratiu ajuda alhora a cultivar la solidaritat, i enforteix el moviment que serà cada cop més robust quanta més gent s'hi sumi. En aquest sentit la gestió emocional serà clau atès que l'emoció col·lectiva serà tenyida per les emocions individuals que cada persona hi projecti.

L'objectiu és crear, entre tothom, una gran onada de pacifisme que serà la que embolcalli el camí. Perquè tal com deia el sindicalista nord-americà Abraham Johannes Muste (1885-1967) «No hi ha camí per a la pau, sinó que la pau és el camí».²

2 Frase habitualment atribuïda a Gandhi.

Davant un sistema injust, opressor i violent la desobediència no violenta no és perillosa: el que és perillós és ser obedient a un sistema imposat que lamina les llibertats

Conclusions

La nostra societat ens ensenya que la violència és efectiva, l'ha normalitzat com a forma de resoldre conflictes i de guanyar espais i poder.

Però hi ha alternatives a la violència. És per aquest motiu que cal capgirar un sistema violent amb l'objectiu de convertir la violència en una opció desfasada i obsoleta de resoldre conflictes, amb el ferm convenciment que les coses es poden fer d'una altra manera.

Però per a això, caldrà primer transitar per una deconstrucció personal d'allò après, per a posteriorment arribar a col·lectivitzar-ho i començar a reescriure's socialment amb la ploma de la noviolència.

Viure lliure i pacíficament no és una utopia: és una manera diferent de construir societats i relacions, integrant el conflicte com una part més de la convivència, però amb la resolució del mateix mitjançant mecanismes que no passin per la violència.

Escotar i integrar diferents maneres de pensar dins el marc de la llibertat

és el que fa més forta a una societat i alhora permet incorporar i naturalitzar el poder del conflicte no violent. Perquè cal trencar la idea que la violència és l'únic camí eficaç per a resoldre conflictes, tot construint una alternativa possible: la de la «noviolència».

I és que davant un sistema injust, opressor i violent la desobediència no violenta no és perillosa: el que és perillós és ser obedient a un sistema imposat que lamina les llibertats.

De fet, molts dels drets assolits dels que gaudim a dia d'avui es van conquerir mitjançant actes no violents i amb la desobediència civil com a forma d'acabar amb unes lleis opressores; perquè les lleis poden lluitar contra les injustícies, però també poden ser les eines perfectes per maximitzar-les.

L'opció de la noviolència passa per alimentar el compromís amb quelcom que traspassa la nostra pròpia existència, i alhora per a descompondre la idea del temps i de la immediatesa. En moltes ocasions els canvis o transformacions socials s'aconsegueixen a mitjà o llarg termini, pel

propi ritme dels processos no violents i de la confrontació amb les estructures dels sistemes de poder instaurats.

Reafirmar-nos en el camí de la noviolència passa alhora per assumir el mateix nivell de compromís tant amb la causa o objectiu final pel que estem treballant, com amb el mitjà o la forma de com assolir-lo. Aquest doble compromís situa ambdós elements en un espai d'equilibri, esdevenint indispensable l'un per a l'altre.

Optar per la noviolència implica un procés de desaprenentatge per deixar lloc a un aprenentatge de noves maneres de fer i actuar en diferents àmbits, però alhora també cal tota una reflexió sobre l'àmbit emocional per a poder sostenir un camí complex. Com deia Thoreau, portar a la pràctica el camí de la noviolència passa perquè cada persona esdevingui l'expressió d'una humanitat compartida i, per tant, per la convicció que cada persona pugui actuar lliurement, segons la seva consciència. I és que la noviolència neix i creix des del convenciment personal i col·lectiu que les coses es poden fer d'una altra manera. ■

■ Bibliografia

CASADO, Antonio. *La desobediència civil a partir de Thoreau*. Sant Sebastià: Gakoa Liburuak, 2002.

CHENOWETH, Erica i STEPHAN, Maria J. *Why civil resistance works: the strategic logic of nonviolent conflict*. Nova York: Columbia University Press, 2011.

GANDHI, Mohandas K. *Non-Violent Resistance*. Nova York: Schocken Books, 1961.

HABERMAS, Jürgen. «La desobediència civi». A *Leviatán*, núm 14, 1983.

LEVI, Primo. *Si esto es un hombre*. Buenos Aires: El Aleph, 2003.

LÓPEZ-MARTÍNEZ, Mario. *¿Noviolencia o barbarie? El arte de no dejarse deshumanizar*. Madrid: Editorial Dykinson, 2017.

MANDELA, Nelson. *El largo camino hacia la libertad*. Madrid: Aguilar, 2012.

MARTÍN, Ignacio. *Psicología social de la guerra: trauma y terapia*. UCA editores, 1990.

PERKOSI, Evan i CHENOWETH, Erica. «Nonviolent Resistance and Prevention of Mass Killings During Popular Uprisings». A *International Center on nonviolent conflict*. Special Report Series, Volum Núm.2, Abril 2018.

THOREAU, Henry David. *On the duty of the civil disobedience*. Londres: Penguin Books, 1996.

THOREAU, Henry David. *Walden*. Madrid: Errata Naturae, 2013.

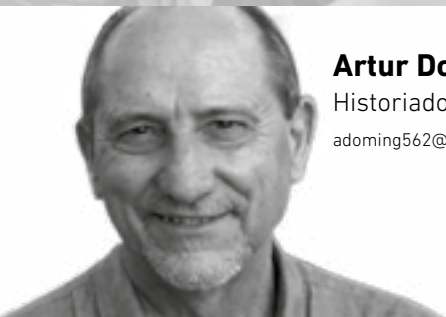

navegador

La noviolència en la lluita per la independència de l'Índia

vista prèvia >

Parlar de la independència de l'Índia i de Gandhi és parlar de la lluita noviolenta. Els mètodes emprats pel Congrés Nacional Indi en les seves campanyes en defensa de la justícia social i la llibertat nacional, que van conduir fins la independència del país respecte l'Imperi Britànic, s'han convertit en referents icònics per a moviments polítics i socials d'arreu del món.

Artur Domingo

Historiador, especialista en l'obra i el llegat de Gandhi

adoming562@gmail.com

La independència de l'Índia ha estat i és objecte de grans debats historiogràfics i polítics, en tractar-se d'un país immens —en molts sentits— que es va emancipar del domini de la gran potència colonial de l'era contemporània, la Gran Bretanya; emancipació que estigué vinculada a un moviment social i polític que es declarava noviolent, representat per una figura ben original —sobretot per als paràmetres occidentals—, com fou Mohandas Gandhi (1869-1948), a qui els seus compatriotes anomenaren amb el títol honorífic de «Mahatma» —«Ànima gran». Més enllà d'aquests debats, que no són objecte d'aquest article, aquesta experiència ens ha proporcionat un dels llegats més interessants per als moviments de reivindicació nacional i social de les darreres dècades. En un món immers i amenaçat per tota mena de violències, la proposta d'una transformació o revolució noviolenta, no només mereix ésser coneguda i estudiada, sinó que esdevé d'una actualitat punyent.

Els orígens

L'Índia esdevingué oficialment colònia de l'Imperi Britànic el 1877. Però

la presència i el domini britànics es remuntava més de 200 anys abans, quan es creà la Companyia Britànica de les Índies Orientals, el 1600; una organització comercial que a poc a poc anà adquirint un caire també de domini polític i militar. La coneguda com a revolta dels sipais el 1857 tingué com a conseqüència la dissolució l'any següent de la Companyia i l'aprovació de la Llei de Govern de l'Índia que transferia tota l'autoritat de la Companyia a la Corona britànica. El 1877, en el context d'una gran fam que durà dos anys i comportà més de cinc milions de morts, la reina Victòria fou proclamada emperadriu de les Índies, en una pomposa cerimònia organitzada sota l'emparedat del Virrei Lord Lytton (1831-1891) i que fou molt criticada pel malbaratament de fons en un moment de crisi alimentària i social profunda.

La dominació britànica del subcontinent generà una gran quantitat de problemes i desequilibris econòmics, socials i culturals. En el pla econòmic, a banda de l'espoli directe de les riqueses naturals del país, tan propi dels sistemes colonials, es produïren canvis radicals en l'estructura agrícola, substituint en molts indrets

una agricultura fonamentada en els conreus de subsistència per una agricultura de plantacions que responia als interessos comercials dels colonitzadors, amb repercussions nefastes per a la majoria de la població que vivia d'aquells productes. No són alienes a aquests canvis algunes de les diverses fams patides al llarg dels segles XIX i XX, en molts casos agreujades per les polítiques agràries i comercials britàniques. L'impacte sobre les activitats industrials i artesanals no fou menor, amb la destrucció de la indústria i artesanía autòctones, especialment dels teixits indis en altre temps tan prestigiosos i valorats en nombrosos països, deixant una seqüela de desocupació i pobresa en molts indrets del país.

Certament, alguns autors han remarcat els suposats beneficis econòmics que el domini britànic aportà a l'Índia; sense negar que determinades infraestructures i altres actuacions poguessin beneficiar a la llarga també a la població local, com per exemple el ferrocarril, la seva creació estigué principalment orientada a servir les necessitats de la metròpoli, en aquest cas al servei del transport comercial i militar, i

Una de les pitjors seqüeles que deixà la dominació britànica fou el foment de la divisió entre les diverses comunitats, que afectà especialment la relació entre hindús i musulmans

també de la població britànica del subcontinent. Són nombroses les obres escrites que des del segle XIX fins a l'actualitat han exposat aquest impacte econòmic de la colonització, amb una copiosa aportació de dades; si bé és cert que encara avui hi ha un debat obert sobre les conseqüències de l'empresa colonial britànica.¹ Però el domini britànic tingué també un impacte polític, social i cultural. La presència dels colonitzadors, que ocuparen la majoria dels càrrecs principals en tots els nivells de l'administració, comportà sovint una actitud de menyspreu envers la població i les cultures autòctones. Comportaments que podien anar des del paternalisme de qui creia pertànyer a una «civilització superior», fins a manifestacions ober-

tament de menyspreu envers els autòctons i els seus costums. Una de les pitjors seqüeles que deixà la dominació britànica fou el foment de la divisió entre les diverses comunitats, que afectà especialment la relació entre hindús i musulmans, però no exclusivament; divisions que els administradors colonials procuraren atiar en determinats moments seguint la màxima *divide et impera*, i que aplicaren també entre els propis hindús, aprofitant i alimentant la separació de les castes i l'estigma de la *intocabilitat*.² Això no vol dir que anteriorment no hi hagués hagut

enfrontaments i tensions entre els diversos grups i subgrups existents al subcontinent; però molts governants britànics fomentaren aquests conflictes latents per aprofitar-los en benefici del seu domini, amb la col·laboració necessària de sectors autòctons radicalitzats i sectaris. Les conseqüències foren dramàtiques. D'altra banda, una part de l'elit i de les classes mitjanes índies conegué i s'educà en les tradicions polítiques, institucionals i culturals britàniques, ja fos anant a estudiar a la metròpoli o bé en les escoles i universitats del subcontinent, on la llengua i la cultura angleses hi eren ben presents. I, certament, la influència que això tingué en les seves concepcions polítiques fou considerable.

Al llarg del segle XIX sorgiren nombroses institucions reformadores, tant en l'àmbit de l'hinduisme com en el musulmà —però no exclusivament— que pretenien modernitzar les concepcions i pràctiques socials i religioses, eliminant-ne els aspectes més arcaics i retrògrads i, en alguns casos, amb vocació de participació en la vida política i l'organització social; el que desdiiu la imatge que pretengué donar la historiografia i

2 La vida social índia estava condicionada —i encara hi està en bona mesura— per la pertinença a una determinada casta, si més no per a la majoria pertanyent als diversos corrents de l'hinduisme. L'estructura social descrita en alguns textos clàssics dividia la societat en quatre grans castes bàsiques —o *varnes*—, subdividides en milers de subcastes —*jatis*. Segons l'ordre de la seva consideració ritual les quatre castes són: els brahmans, els ksatriyes, els vaïsyes i els sudres. Per sota de totes elles hi havia els anomenats «intocables» —*dalits*—, considerats «impurs», que no es podien barrejar amb les altres castes, essent condemnats a realitzar les feines més mal considerades i a viure en barris depauperats. Tot i els canvis evidents produïts després de la independència, determinats aspectes i costums d'aquesta divisió són encara presents. Oficialment la Constitució de 1950 abolí la «intocabilitat», però en la pràctica quotidiana els *dalits*, continuen existint com a grup social i sovint actiu políticament. D'altra banda el tema de les castes és d'una gran complexitat i ha estat abordat des de moltes perspectives. Una obra recent publicada en castellà és la d'Agustí Pàniker, *La Sociedad de castas. Religión y política en la India*.

1 Pel que fa a autors i obres anteriors a 1950 podem esmentar Dadabhai Naoroji (1825-1917), que a la seva obra, *Poverty and un-british rule in India*, insistí en el drenatge de la riquesa de l'Índia cap a Anglaterra durant el període colonial britànic. També Romesh Ch. Dutt (1848-1909), *The economic history of India* —2 volums— o Radhakamal Mukerjee (1889-1968), *The economic history of India, 1600-1800*. Pel que fa al debat més recent sobre l'imperi britànic podem esmentar l'obra de Niall Ferguson (1964), defensor poc crític de les bondats de l'imperi, i, en el costat oposat, Jon E. Wilson, Neil Davidson (1957) i el polític i autor indi Sashi Tharoor (1956).

El propòsit de l'INC era facilitar una participació de l'elit índia en els afers polítics i socials que permetés adoptar polítiques més sensibles envers les demandes del país, i evitar així l'esclat d'una rebel·lió

la propaganda colonialista, de l'Índia com una societat arcaica, estàtica i inamovible.

La creació del Congrés Nacional Indi (INC)

L'esdeveniment polític més significatiu a finals del segle XIX a l'Índia fou la creació el 1885 de l'Indian National Congress [Congrés Nacional Indi] (INC), impulsat per Allan O. Hume (1829-1912), un funcionari britànic, crític amb l'administració del virrei Lytton, que n'esdevingué el seu primer secretari. El seu propòsit era facilitar una participació de l'elit índia en els afers polítics i socials que permetés adoptar polítiques més sensibles envers les demandes del país i evitar així l'aparició d'un nou malestar que pogués portar a l'esclat d'una nova rebel·lió. Per la seva banda no eren pocs els indis que cercaven alternatives polítiques de reconeixement i participació dins l'Imperi. Per això la iniciativa de Hume comptà ben aviat amb la col·laboració de determinats sectors de notables del país. Amb un programa de reformes moderat, en els seus primers anys el Congrés no

qüestionava el domini britànic, tan sols demanava una millor representació dels indis —l'elit, de fet— en les institucions i ser reconeguts com a *súbdits* de l'Imperi amb tots els drets. Així ho expressava Dadabhai Naoroji (1825-1917) en el seu llarg discurs presidencial durant la segona sessió del Congrés a Calcuta, el desembre de 1886:

«Nosaltres no volem subvertir el domini britànic ... nosaltres, les classes educades, hem esdevingut els veritables intèrprets i mediadors entre les masses dels nostres compatriotes i els nostres governants. (...) Ara, tot i que com ja he dit, el govern britànic ha fet molt i molt per nosaltres, encara queda molt més per fer, si la seva noble tasca vol ser completada adequadament».³ Però el mateix Naoroji publicà, quinze anys més tard, un llibre molt crític amb les polítiques econòmiques aplicades per Gran Bretanya, les quals relacionava directament amb l'empobriment del país, i amb el pas dels anys, les decepcions dels membres del Congrés amb les polítiques britàniques no deixarien de créixer. Tanmateix, l'INC

no passava de ser —amb algunes excepcions— un partit representatiu de les elits i les classes mitjanes educades, en un país on el percentatge de la població urbana no excedia del 10% a començaments del segle XX⁴ i una gran majoria de la gent eren pobres o vivien al llindar de la pobresa en «un immens mosaic de jungles i de camps», en paraules de Jacques Pouchepadass (1942).

D'altra banda, el partit es dividí a la reunió de Surat de 1907 entre una facció anomenada «moderada», encapçalada per Gopal K. Gokhale (1866-1915) i una altra denominada «extremista», encapçalada per Bal G. Tilak (1856-1920), que abandonà l'organització.⁵ El context d'aquesta divisió fou la decisió del govern britànic adoptada al 1905 de dividir Bengala en dues províncies, una oriental de majoria musulmana i l'occidental de majoria hindú.

4 POUCHEPADASS, *La Índia del siglo XX*.

5 La qualificació com a «moderats» i «extremistes» ha estat sovint qüestionada com a excessivament simplificadora. Certament la diferència entre punts de vista entre Tilak i Gokhale, entre els altres representants, obeïa també a consideracions més àmplies i complexes i no tan sols a discrepàncies quant als mètodes de lluita.

3 NAOROJI, «Speech of Dadabhai Naoroji».

Gandhi desenvolupà i experimentà a Sud-àfrica dos conceptes que esdevindrien essencials en el seu projecte polític, aplicat després a l'Índia: *Satyagraha* i *Ahimsa*

Aquesta divisió artificial, que obeïa a la ja esmentada tàctica del *divide et impera*, si bé fou celebrada per molts musulmans de la Bengala Oriental també donà naixement a una revolta de gran repercussió, amb brots de violència per part de sectors radicalitzats, contestats amb una dura repressió per part de les autoritats britàniques. En aquest ambient es desenvolupà una campanya de boicot als productes britànics i en favor del *swadeshi*,⁶ que inspirà part de les mobilitzacions posteriors al subcontinent. Precisament Tilak fou un dels grans defensors d'aquests nous mètodes de lluita més radicals.⁷ Aquesta escissió va sumir al INC en una posició de feblesa fins a la seva reunificació el 1916.

El retorn de Gandhi a l'Índia: un lideratge amb nous continguts

El 9 de gener de 1915 Mohandas Gandhi arribava a l'Índia, després d'haver passat més de 20 anys a Sud-àfrica. Aquesta experiència

és fonamental per entendre el seu lideratge posterior a l'Índia. Allà hi forjà les seves eines polítiques més importants i adquirí el bagatge necessari en les lluites desenvolupades a favor dels drets dels indis residents a les colònies angleses i bòers, des de 1910 reunides en la Unió Sud-africana. Gandhi desenvolupà i experimentà a Sud-àfrica dos conceptes que esdevindrien essencials en el seu projecte polític, aplicat després a l'Índia: *satyagraha* i *ahimsa*, dos mots provinents del sànscrit. *Satyagraha* significa aferrar-se a la veritat, en les seves diverses lectures i aplicacions, és a dir, a la justícia, a la justesa d'una causa i a l'honestetat per sobre de tot. *Ahimsa* significa «abstenir-se de fer el mal», interpretat políticament com a noviolència. Sota aquests conceptes bàsics hi tenien cabuda els diversos mètodes de lluita, dels més radicals als més moderats. Aixoplugaven la no-cooperació, la desobediència civil, les marxades i les vagues, les peticions, les negociacions... Però sempre presidides per *ahimsa* i *satyagraha*, indestructibles d'altra banda. De fet, a partir de 1906 les seves campanyes es desenvoluparien sota el nom de *satyagraha*, tant a Sud-àfrica com

a l'Índia. Més tard incorporaria una altra idea essencial al seu projecte: la desobediència civil i les altres formes de lluita havien d'estar acompanyades d'un programa constructiu, que oferís alternatives en positiu a allò que volien erradicar.

Els mètodes de Gandhi, i els seus col·laboradors i col·laboradores assoliren diverses victòries, seguides amb interès per Gokhale i altres líders del Congrés —i també commogueren un vell Lev Tolstoi (1828-1910), amb qui el Mahatma mantingué una breu correspondència, interrompuda per la mort de l'escriptor. Per això, quan retornà a l'Índia, amb 45 anys, no era un desconegut. Convidat a les sessions anuals del Congrés, aviat el sacsejà. Participà a la sessió celebrada a Lucknow el desembre de 1916, on es produí la reunificació de les dues ales de l'INC. En aquest congrés es produí també un apropament polític entre hindús i musulmans —representats en part per la Lliga Musulmana—, conegut com el Pacte de Lucknow. Però, sobretot, Gandhi insistí en el fet que l'INC havia de deixar de ser un simple partit de notables que buscaven ésser escoltats per l'Imperi, per esdevenir una organització

⁶ *Swadeshi* significa l'ús de productes fabricats al propi país.

⁷ AUROBINDO, «Tenets of the New Party».

Per Gandhi, la desobediència civil i les altres formes de lluita havien d'estar acompanyades d'un Programa Constructiu, que oferís alternatives en positiu a allò que volien erradicar

connectada amb les masses índies, especialment les més desfavorides. Conseqüent amb això, el 1917 i 1918 Gandhi participà activament i donà suport a la lluita dels pagesos plantadors d'anyil a Champaran, al nord de l'Índia, que vivien i treballaven en condicions de semiesclavatge. També donà suport a la lluita dels treballadors tèxtils d'Ahmedabad i als pagesos de Kheda —al Gujarat— afectats per la pèrdua de les collites degut als monsons i aclaparats per la recaptació abusiva d'impostos. Aplicà els mètodes de la desobediència civil experimentats a Sud-àfrica, fins a assolir en els tres casos victòries significatives. El prestigi de Gandhi començava a estendre's i, amb la col·laboració d'altres membres, convertiren el Congrés en una organització de masses, més democràtica i eficaç i amb un gran nombre de representants dels pobles i dels districtes. Però el moment determinant en el curs de la lluita dels indis per la seva pròpia emancipació es produí al 1919. També fou un moment decisiu en la biografia política de Gandhi.

El febrer de 1919 l'Imperial Legislative Council [Consell Legislatiu Imperial] de l'Índia, presidit pel

virrei Frederic Thesiger, Lord Chelmsford (1868-1933), acceptà la introducció d'una legislació coneguda com a Lleis Rowlatt, que perllongava les lleis de guerra —un cop acabada la Primera Guerra Mundial— i permetia acusacions de sedició i detencions arbitràries, gairebé sense control. Quan se'n conegué el contingut es produí una gran indignació entre la població, però malgrat tot la llei fou tramitada, tot i l'oposició unànime dels indis. Gandhi ja tenia un paper en la vida política i les mobilitzacions socials al país i ja havia fundat la seva residència en comunitat, el *Sabarmati Ashram*, a Ahmedabad, on convivia amb alguns dels seus col·laboradors i satyagrahis. Se li plantejà que calia fer alguna cosa. D'aquesta manera, el 24 de febrer de 1919, en una reunió a l'Ashram es redactà una resolució coneguda com *The Satyagraha pledge* [el compromís *Satyagraha*], anunciant una campanya de desobediència contra les lleis Rowlatt i altres que se'n derivessin. La resolució, firmada pel mateix Gandhi, Sardar Patel (1875-1950) i Anasuyabai Sarabhai (1885-1972), entre d'altres, deia: «Essent conscientment de l'opinió

que les lleis conegudes com Llei Penal Índia (...) són injustes i contràries als principis de llibertat i justícia, i destructores dels drets elementals dels individus, sobre els quals es basa la seguretat de la comunitat en el seu conjunt i del propi Estat, afirmem solemnement que en el cas que aquests projectes es converteixin en llei i fins que no siguin derogats, ens negarem civilment a obeir aquestes lleis (...) i afirmem a més que en aquesta lluita (...) ens abstindrem de la violència contra la vida, la persona o la propietat».⁸

El mateix dia envià un telegrama al secretari del Virrei anunciant-li el seu propòsit i demanant, «humilment però amb fermesa», que el govern reconsiderés la decisió i retirés els projectes de llei. El Virrei no va atendre la petició i Gandhi i els seus col·laboradors decidiren endegar la *satyagraha*. Es constituí una organització específica amb el nom de *Satyagraha Sabha* per organitzar la campanya, que adoptaria la forma d'un gran *Hartal*, és a dir, un dia de cessament de totes les activitats, acompanyat de dejuni i pregària,

8 GANDHI, *Collected Works of Mahatma Gandhi*.

L'Hartal contra les lleis Rowlatt tingué un gran seguiment en molts indrets de l'Índia; es tractava de la primera vegada que es cridava el poble indi a dur a terme una mobilització a tot el país

com a inici de la desobediència. En les reunions preparatòries i en diversos escrits, Gandhi insistí en la necessitat de disciplina, autocontrol i noviolència per a dur a terme la campanya amb èxit.

L'*Hartal* tingué un gran seguiment en molts indrets de l'Índia. Com remarca el periodista Frank Moraes (1907-1974), es tractava de la primera vegada que es cridava el poble de l'Índia a dur a terme una mobilització a tot el país i la crida «constitueix una prova de com Gandhi sabia descobrir allò que hi havia en l'esperit del poble i percebre el significat simbòlic que tindria l'acció».⁹ Tanmateix no es pogueren evitar incidents greus en alguns indrets a causa de la repressió policial i militar i la resposta violenta per part de sectors de les multituds índies, malgrat els intents dels *satyagrahis* per evitar-la. L'esclat de violència afectà profundament al Mahatma —apel·latiu amb que ja l'havia entronitzat Tagore— que inicià un dejuni de tres dies en contra d'aquest esclat i decidí suspendre temporalment la campanya de desobediència, a la vegada que assumia

la responsabilitat de no haver previst prou les possibles conseqüències i que calia preparar més el moviment i la força dels voluntaris *satyagrahis*. Qualificà per tant la iniciativa de «desencert com l'Himàlaia», cosa que cridà l'atenció dels milers de seguidors d'extracció popular i demostrà la seva capacitat autocrítica.

Però Erik Erikson (1902-1994), en la seva penetrant biografia de Gandhi, afirma que lluny de ser un fracàs o perdre la iniciativa, això manifestà la seva grandesa i capacitat de lideratge: «Pel fet mateix de suspendre el moviment el Mahatma mantingué la iniciativa i demostrà la seva capacitat, primer per mobilitzar i després per aturar un moviment d'abast nacional d'una dimensió sense precedents».¹⁰

Això contrastà amb el desplegament d'una força brutal per part de les autoritats britàniques a l'Índia, que s'expressà de manera descarnada —i fredament calculada— el 13 d'abril, amb la matança perpetrada a Amritsar per ordre del coronel Reginald Dyer (1864-1927) que ordenà dispa-

rar contra una multitud indefensa a la plaça de Jallianwala Bagh, provocant la mort de 376 persones i prop de 1.200 ferides, segons els càlculs oficials. Aquest fet, que fou conegut per Gandhi setmanes després, provocà una gran indignació a tota l'Índia i especialment en el propi Gandhi que visità l'indret quan se n'assabentà. A partir d'aquí la visió del Mahatma envers l'Imperi canvià radicalment, com també la de molts altres dirigents i milions d'indis. Fins llavors encara havia cregut en les seves bondats i les d'alguns dels seus ideals, com havia expressat en un brindis a Madràs el 1915 i, com molts dirigents del Congrés, aspirava a un autogovern satisfactori —*swaraj*— dins l'imperi. A partir d'ara, Gran Bretanya deixava de ser un exemple de civilització i llibertat política i havia perdut tota autoritat moral i atractiu.

Al 1922, en el context d'una nova campanya *satyagraha* iniciada un any i mig abans en favor de l'autogovern i d'altres mesures, en la que s'utilitzaren mitjans com la no-cooperació, el boicot electoral, el boicot als productes tèxtils anglesos i la crida al filat i teixit a mà..., es produïren uns fets violents per part d'uns manifes-

9 MORAES, *Nehru*.

10 ERIKSON, *Gandhi's truth*.

A la sortida de la presó Gandhi prioritzà la necessitat de preparar el país, no només davant del poder britànic, sinó enfront els propis problemes i contradiccions

tants en resposta a les provocacions d'alguns policies, cremant-ne una caserna i matant els policies que fugien de l'incendi. Una vegada més aquests fets commogueren profundament Gandhi que convocà una reunió de la Comissió de Treball del Congrés i demanà aturar novament la campanya de desobediència i no-cooperació. Malgrat que alguns dirigents no hi estaven d'acord, s'acceptà la seva proposta. A més, Gandhi assumí la responsabilitat dels fets, tot i haver passat a 1.500 quilòmetres d'on ell es trobava, i efectuà un dejuni de cinc dies. Un mes més tard, era detingut i condemnat a sis anys de presó, tot i que en sortí al cap de dos anys a causa del seu mal estat de salut.

A la sortida de la presó Gandhi prioritzà la necessitat de preparar el país, no només davant del poder britànic sinó enfront els propis problemes i contradiccions. Les seves grans preocupacions en aquest període eren la pobresa de la majoria de la població i la difusió del *khadi*, el teixit autòcton filat artesanalment, capaç de donar feina i mitjans de subsistència, com a resposta a la destrucció de la indústria artesanal índia pel colonialisme britànic. Les

altres preocupacions eren la unitat entre totes les comunitats, especialment entre hindús i musulmans, i la supressió de la *intocabilitat*, dins el rígid sistema social indi, basat en les castes. També el preocupava la situació de les dones, reclamant-ne la igualtat i la necessitat d'abolir les pràctiques discriminatòries i sovint vexatòries. Això no impedí que participés en les activitats del Congrés. En aquests anys s'enfortí també l'aliança i col·laboració de Gandhi amb els Nehru, tant el pare, Motilal (1861-1931), com sobretot amb el fill Jawaharlal (1889-1964), amb qui es professaven un gran respecte —i per part dels Nehru una gran admiració envers el Mahatma. Jawaharlal estava influït per les idees socialistes i en aquest sentit afavorí l'orientació de Gandhi vers un tipus de socialisme no marxista, però amb gran sensibilitat envers els més desposseïts.¹¹

11 Gandhi mantingué converses i debats sincers amb socialistes i comunistes indis, davant els quals es declarava socialista i en alguna ocasió fins i tot comunista. Tanmateix l'allunyaven del marxisme clàssic i el comunisme ortodox la seva discrepància amb el concepte de lluita de classes, l'ateisme i l'ús de la violència com a mitjà revolucionari. La col·laboració amb J. Nehru fou profunda i fructífera.

El camí vers l'emancipació. De la Marxa de la Sal al sorgiment de dos nous estats

Els indis havien provat i negociat amb els britànics tota mena de reformes per tal d'aconseguir un autogovern satisfactori dins de l'Imperi, però el resultat foren les constants frustracions d'aquestes demandes. A la reunió de l'INC celebrada a Calcuta el desembre de 1928 es produí un intens debat sobre el camí a seguir que enfrontà —entre d'altres— els Nehru pare i fill. Mentre que Motilal demanava encara l'Estatut de Domini dins la Commonwealth, el seu fill s'inclinava —junt amb altres— vers la declaració d'independència. Per evitar la divisió, de conseqüències imprevisibles, Gandhi proposà una resolució que consistia en donar suport a la proposta de l'Estatut de Domini, però si en el termini d'un any —en un principi Gandhi en proposà dos— Gran Bretanya no hi responia, el Congrés organitzaria una campanya no violenta de no-cooperació a favor de la independència —*Purna Swaraj*— i el Mahatma es comprometia, a més, a assumir-ne la direcció.¹²

12 WOLPERT, *Gandhi*.

Gandhi pensà en la idea d'una marxa per abolir l'onerós impost sobre la sal, desobeint la prohibició d'agafar-ne i de comerciar-la lliurement, i iniciar amb aquest detonant un moviment de desobediència generalitzat

Efectivament, el govern britànic no respongué a la demanda de l'Estatut de Domini i la sessió del Congrés a Lahore celebrada el 1929 acordà endegar la campanya de no-cooperació per assolir la independència total. Només quedava decidir el com i el quan; aquesta decisió se li encarregà a Gandhi.

Gandhi es retirà a Porbandar, el seu poble natal, on reflexionà sobre el camí a seguir. Havia de trobar una fórmula que fos radical però a la vegada evités en el possible la violència, doncs en aquells temps es vivia una situació de tensió considerable en algunes zones on s'havien produït alguns atemptats i les conseqüents represàlies. Fou així com pensà en la idea d'una marxa per abolir l'onerós impost sobre la sal, desobeint la prohibició d'agafar-ne i de comerciar-la lliurement, ja que estava sotmesa al control de les autoritats colonials, i iniciar amb aquest detonant un moviment de desobediència generalitzat. Com era habitual, l'avís de l'acció va ser una carta adreçada al Virrei Lord Irwin, escrita el 2 de març de 1930 i que començava amb el també característic «*Dear friend*» [estimat amic]. A la carta Gandhi denunciava la

situació d'explotació de l'Índia a tots els nivells, demanant-li l'erradicació dels abusos i oferint-li una trobada que obrís una via a un autèntic diàleg «entre iguals». ¹³ No cal dir que la carta, respectuosa però contundent, no obtingué resposta i la campanya de desobediència anà endavant.

El 12 de març de 1930 una vuitantena de voluntaris presidits per Gandhi iniciaven una marxa de més de 300 quilòmetres des del Sabarmati Ashram fins a Dandi. Cada vespre s'aturaven en una població, prèviament preparada, on es reunien amb la gent i descansaven. I així se'ls anaren incorporant centenars de persones fins a arribar el dia 5 al lloc de destí. L'endemà ben d'hora anaren a la platja milers de persones i començaren a agafar sal del mar i de la sorra. S'iniciava així allò que Erikson anomenà una de les «partides més dramàtiques i inspiradores de la història». Milers d'indis i índies començaren a agafar i produir sal arreu del país. Es boicotejaren els teixits estrangers en nom del *swadeshi*, molts dirigents es retiraren dels seus càrrecs de representació en

els organismes oficials, nombrosos pagesos es negaren a pagar els impostos... La campanya havia esdevingut un èxit. La participació de les dones fou impressionant en un context en el qual havien estat postergades dels afers públics. Gandhi els hi dedicà una especial atenció. La repressió per part del govern no es feu esperar. Es produïren arrestos i detencions en massa, la violència policial provocà nombroses persones ferides i mortes, es censurà la premsa i es tancaren delegacions del Congrés. Hi hagué també alguns brots de violència malgrat les crides de Gandhi a aturar-la, però ja havia advertit que ara no suspendria la *satyagraha* si la violència no era producte dels *satyagrahis* o provocada pels no-cooperants. Es calculà entre 60.000 i 100.000 persones detingudes. La culminació es produí el dia 21 de maig quan un bon nombre de voluntaris s'adreçaren a unes salines properes a Surat per prendre'n possessió. Gandhi estava detingut des del 5 de maig però això no aturà la iniciativa ben organitzada i planificada. Una vegada més la repressió va ser bestial i els *satyagrahis* no

13 GANDHI, *Letter to Lord Irwin*.

Cal remarcar que la Marxa de la Sal i la campanya posterior no van ser producte d'una improvisació, sinó que van estar pensades, preparades i organitzades

van respondre a la violència, produint-se nombrosos ferits i, fins i tot, alguns morts. Però l'acció fou contemplada i explicada per alguns periodistes i testimonis que donaren una viva informació de la brutalitat policial davant l'actitud noviolenta dels assaltants. Anglaterra havia perdut la partida definitivament, el món civilitzat es decantava a favor dels lluitadors noviolents. Tagore proclamava la derrota moral de l'imperi representant d'Occident.

Cal remarcar que la Marxa de la Sal i la campanya posterior no van ser producte d'una improvisació, sinó que van estar pensades, preparades i organitzades. Alguns dirigents estaven distribuïts en diverses poblacions del país, es donaren instruccions sobre com desobeir i trencar el monopoli de la sal, hi havia un grup nombrós de *satyagrahis* ben preparats per orientar i controlar les grans multituds mobilitzades, fins i tot Gandhi havia assenyalat Jawaharlal Nehru com a lloctinent si ell era detingut... tot i que evidentment això no va evitar les situacions no previstes i la necessitat de respondre a circumstàncies inesperades.

La Marxa de la Sal, la campanya de desobediència conseqüent i la dura repressió marcaren el destí de l'Índia. La qüestió de la independència havia estat posada obertament sobre la taula. Però no fou un procés lineal, ni fàcil, ni ràpid. La tardor de 1931 Gandhi fou convidat a la Segona Conferència de la Taula Rodona a Londres, on es discutiren alguns dels temes que més tard marcarien el camí que hauria de seguir l'Índia. La dècada de 1930 conegué nous moviments de desobediència, però la tasca de Gandhi i part del Congrés estigué centrada en abordar els temes profunds i atàvics de la societat índia: la qüestió de les castes i la «intocabilitat», els conflictes comunals i la violència que es desfermava en determinades situacions, la situació de les dones, la pobresa de gran part de la població, l'educació, la higiene... Tot això era essencial als ulls del Mahatma per abordar el tema de la futura independència. Aquesta arribaria després del final de la Segona Guerra Mundial i una dura campanya iniciada el 1942 sota el lema *Quit India* [Abandoneu l'Índia]. Noves detencions i més repressió, a part del debat sobre el paper que havia de jugar l'Índia, encara no lliure,

en la confrontació bèl·lica mundial. El camí no va ser fàcil ni innocu, Gandhi abordà les hores més amargues de la seva vida política, lluitant amb totes les seves forces per acabar amb els enfrontaments entre comunitats, aconseguint aturar molts vessaments de sang mitjançant els seus dejunis exemplars, tot posant en risc la seva vida. Malgrat tot, l'Índia aconseguia la seva independència el 15 d'agost de 1947, pagant un preu que Gandhi no pogué evitar: la partició en dos nous estats, l'Índia i el Pakistan; la «vivissecció de l'Índia», en les seves paraules.

S'ha debatut i escrit abastament sobre tot aquest procés, les causes de la independència i les raons que finalment la van fer factible, o el paper de la noviolència i del propi Gandhi. Hi van jugar factors econòmics de rendibilitat per a l'Imperi després de la Segona Guerra Mundial, factors geoestratègics, aixecaments socials no necessàriament dirigits pel Congrés o per Gandhi en determinades àrees... però és evident que els moviments més transcendents van ser els protagonitzats per aquests darrers. No es pot entendre la lluita i l'assoliment de la independència de

No es pot entendre la lluita i l'assoliment de la independència de l'Índia sense l'experiència de la lluita no violenta inspirada per Gandhi que, a més, ha esdevingut un immens llegat per a la humanitat

l'Índia sense l'experiència de la lluita no violenta inspirada per Gandhi que, a més, ha esdevingut un immens llegat per a la humanitat i el nostre futur com a espècie, tal com reconegueren personalitats com Albert Einstein (1879-1955), Romain Rolland (1866-1944)¹⁴ i tants d'altres. ■

14 Romain Rolland escriví a mitjans de la dècada de 1920 una apassionada biografia de Gandhi que fou traduïda i publicada en català el 1930 per l'Editorial Políglota de Barcelona, amb un text inicial de Francesc Macià. L'Institut Català Internacional per la Pau i l'Editorial Angle l'han reeditat en la col·lecció Clàssics de la pau i de la noviolència, 1910, justament per inaugurar l'esmentada col·lecció.

■ Bibliografia

AUROBINDO, Babu (eds). «Tenets of the New Party». A *Bal Gangadhar Tilak, Speeches and writings*, p. 55-67. Madras: Ganesh & Co, 1922.

DAVIDSON, Neil. «No defence for the British empire». A *Socialist Worker*, 24 de juny de 2006.

DUTT, Romesh Ch. *The Economic history of India*. Londres: Kegan Paul, Trench, Trübner, 1902.

ERIKSON, Erik H. *Gandhi's truth. On the origins of militant non violence*. Londres-Nova York: W.W. Norton & Company, Inc, 1970.

FERGUSON, Niall. *El Imperio británico. Cómo Gran Bretaña forjó el orden mundial*. Madrid: Editorial Debate, 2002.

GANDHI, Mohandas. *Collected Works of Mahatma Gandhi (C.W.M.G.)*, vol. 15, p. 101-102. Ahmedabad: Navajivan Trust, 1965. Versió digitalitzada disponible a: <www.gandhiheritageportal.org>.

GANDHI, Mohandas. «Letter to Lord Irwin», vol. 43, p. 2-8. A *Collected Works of Mahatma Gandhi (C.W.M.G.)*. Ahmedabad: Navajivan Trust, 1965. Versió digitalitzada disponible a: <www.gandhiheritageportal.org>.

MORAES, Frank. *Nehru*. Barcelona-México: Ediciones Grijalbo, 1971.

MUKERJEE, Radhakamal. *The economic history of India, 1600-1800*. London: Longmans, Green & Co., 1945.

NAOROJI, Dadabhai. *Poverty and un-british rule in India*. Londres: Swan Sonnenschein, 1901.

NAOROJI, Dadabhai. «Speech of Dadabhai Naoroji». A *The Indian National Congress, full text of all the presidential addresses*. Madras: G.A. Natesan & Co., Esplanade, 1909.

PÀNIKER, Agustí. *La Sociedad de castas. Religión y política en la India*. Barcelona: Editorial Kairós, 2014.

POUCHEPADASS, Jacques. *La India del siglo XX*. Madrid: Breviarios del Fondo de Cultura Económica, 1976.

ROLLAND, Romain. *Mahatma Gandhi*. Barcelona: Institut Català Internacional per la Pau; Angle, 2010.

THAROOR, Sashi. *Inglorious Empire: What the British did to India*. Londres: Publisher C. Hurst & Co., 2017.

WILSON, John E. *India conquered: Britain's raj and the chaos of empire*. New York: Simon & Schuster Publisher, 2016.

WOLPERT, Stanley. *Gandhi*. Madrid: Editorial Ariel, 2001.

fòrum

Martí Olivella

“L’estratègia no violenta es fonamenta en la idea que si l’opressió i la injustícia es mantenen, és perquè tu hi col·labores”

Una conversa amb Núria Marín

Fotografia: Albert Salamé

El terme «desobediència noviolenta» ha ocupat molts titulars de premsa, però fins a quin punt és ara una estratègia útil per a l'independentisme? Què es pot aprendre de la tardor de 2017 i d'exemples de desobediència civil noviolenta de casa nostra i d'arreu del món? Com trobar l'espurna que recuperi l'entusiasme i la unitat estratègica? En parlem una tarda de juliol amb Núria Marín (Badalona, 1995), portaveu d'Universitats per la República (2018-2019), secretària d'acció estudiantil i sindical del Jovent Republicà i estudiant de la UAB; i Martí Olivella (Barcelona, 1955), un dels primers objectors de consciència al servei militar, que ha dedicat la seva vida a promoure la noviolència i la innovació social, i que col·labora a NOVACT - Institut Internacional per a l'Acció NoViolenta. Olivella ha impulsat multitud d'associacions com el Parlament Ciutadà, Delibera o El País que volem, i ha participat en esdeveniments internacionals com UBUNTU - Fòrum Mundial de xarxes de la Societat Civil o en diverses edicions del Fòrum Social Mundial de Porto Alegre.

Elisenda Rovira > Darrerament s'ha parlat molt de 'desobediència'. Com enteneu aquest concepte i com es diferencia de la noviolència o el pacifisme, per exemple?

Martí Olivella > Els diferents actors els han anat posant noms diferents al llarg del temps i en diferents llocs: resistència civil noviolenta, resistència popular... Es pot parlar de tres fases: incidència, resistència i dissidència. Amb la incidència s'intenta aconseguir un objectiu amb accions noviolentes. Si s'aconsegueix incidir per canviar les coses, i es pateix repressió, el que es fa és resistir. I, per últim, la dissidència implica també la construcció d'alternatives, construir allò que t'agradaria fer i que no aconsegueixes amb la incidència ni amb la resistència.

El pacifisme és històricament una actitud en què l'ús de la violència i especialment de la guerra es considera una conducta execrable, per la qual cosa la lluita per qualsevol dret o contra la guerra ha de ser pacífica: seria un contrasentit voler acabar amb les estructures violentes utilitzant la violència. El pacifisme a vegades té el límit que no només tu no

fas violència, sinó que tampoc vols que la teva acció justifiqui violència per part de l'altre. Hi ha qui diu que a Catalunya, en un moment determinat del 2017, no es va anar més endavant perquè hi havia amenaces de morts per part de l'altra banda. Això seria una actitud típica pacifista.

D'altra banda hi ha la noviolència, que sovint s'associa erròniament a passivitat: tenim tan interioritzat que la lluita és violenta que sembla que una lluita noviolenta sigui impossible. Es tracta d'aconseguir un objectiu amb una estratègia, unes accions i unes actituds. 'Noviolència' ho escrivim tot junt, encara que ni en català ni en castellà no s'escriu oficialment així, però ho fem volgutament per distingir que una cosa és anar contra la violència, o no emprar la violència, i l'altra és la noviolència com a estratègia de lluita. És un neologisme, ja ho estem discutint amb el Termcat.

Núria Marín > Sobre això que es comenta que l'1 d'octubre es van deixar de fer certes coses per evitar que hi hagués morts: si tu segueixes un objectiu sense exercir la violència i això acaba desembocant en violèn-

cia, és responsabilitat teva o no? Al final és una qüestió molt personal dels responsables polítics del moment, és normal que no volguessin assumir certes coses, però al final la violència no la provocàvem nosaltres.

Martí Olivella > Fins a l'1 d'octubre es va fer servir la via cívica, pacífica i democràtica. Dins d'aquesta lògica, des d'un punt de vista institucional, és normal que tu diguis «No, no em vull fer responsable d'una cosa així...». En canvi, la lluita noviolenta assumeix precisament i lliurement el patiment. En la lluita violenta, la lògica és: «Jo et provocho el màxim de dolor perquè tu cedeixis a les meves pretensions». En la noviolenta, en canvi, és: «Jo assumeixo el màxim de dolor perquè quedi en evidència la injustícia que tu m'estàs infringint». Això és un canvi de xip que els líders polítics i les organitzacions no tenien, però crec que ara hi van entrant. Formaven part d'una trajectòria i d'un *background* diferent. Els lluitadors de la noviolència de tota la vida hem provocat que ens detinguessin per entrar a la presó: això cap dels presos polítics independentistes actuals ho va provocar: s'hi van trobar. Una cosa és voler evitar la presó i que t'hi posin, llavors t'estan exercint una violència que no vols; una altra és que tu voluntàriament busquis que et posin a la presó perquè aquesta és precisament la teva força: posar en evidència la injustícia.

Elisenda Rovira > Catalunya té una tradició de lluita no-violenta important. Martí, quins són els referents a tenir en compte?

Martí Olivella > A Catalunya i a l'Estat espanyol hi ha hagut dues persones que han estat clau. Una d'elles

Núria Marín > UxR va començar amb un manifest de professorat, treballadors i estudiants de la universitat donant suport al referèndum, i va acabar organitzant les mobilitzacions estudiantils més grans

és en Lluís Maria Xirinacs, que va començar al seu aire als anys 1960 i que va fer en total set o vuit dejunis per motius molt diversos, no tots contra Franco ni contra el sistema. Per exemple: al 1971 en va fer un per reivindicar que es constituís l'Assemblea de Catalunya –una cosa semblant ens aniria molt bé, ara. Capellà, sense lligams, venint d'una família molt conservadora, va esdevenir la persona referent de la lluita noviolenta als Països Catalans. L'altre referent en l'àmbit espanyol era Gonzalo Arias, un home amb set o vuit fills, traductor de la UNESCO, que per exemple, ens va ajudar als objectors a definir un model de servei civil alternatiu al servei militar. I va fer coses com una marxa amb set catalans, des de Ginebra fins a València, per demanar la llibertat de Pepe Beúnza, que era a la presó com a objector de consciència. A Puigcerdà els van detenir. També va escriure un llibre que es deia *Los encartelados*, que era una novel·la de ficció política, el 1968. Hi deia: «El dia tal, jo i tots els que hagin llegit el llibre i vulguin, anirem al passeig de la Castellana [de Madrid] amb cartells exigint eleccions lliures a la 'Jefatura del estado'». Va aparèixer allà amb

algunes altres persones i també els van posar a la presó. Sempre van tenir aquesta genialitat! Un gènere creatiu: en lloc d'omplir les nostres mentes de llibres i pel·lícules sobre un passat catastròfic o un futur hiper-tecnològic i superpoblat, susciten la construcció de futurs desitjables conduint a l'acció.

A banda, per exemple, Alfons Comín, el pare de Toni Comín, era dels que acollien aquí L'Arca de Lanza del Vasto, una comunitat creada per un senyor de Sicília que havia anat a l'Índia i havia conegut Gandhi, i aquest el va enviar a Europa a estendre la noviolència. De tant en tant, Lanza del Vasto venia als estius, a Castellterçol [actual Moianès], i feia uns campaments on hi havia en Fenollosa, les germanes Casas, en Xirinacs, mossèn Dalmau... Tots aquests orígens es van anar coent i la gent que érem més joves, com ara jo, vam anar pouant dels resultats de vuit o deu anys de trobades com aquestes.

I després arriba el moment que et toca fer la mili, i dius: «Jo no la vull fer». Vaig ser dels primers objectors, al 1975, amb en Pepe Beúnza, que

havia començat el 1971. Jo vivia a Can Serra de L'Hospitalet amb en Jaume Botey. Vaig plantejar-me si fer o no fer l'objecció, ens jugàvem 14 anys de presó, i això quan en tens 20 t'ho has de rumiar una mica. No és dir «Va, sortim un dia a fer una mani i ja està», no: nosaltres estàvem contra la guerra i volíem combatre'n les causes, i una d'elles, molt petita, era col·laborar-hi; en aquest cas, anant a fer el servei militar, o ara, pagant impostos per als exèrcits. Cal enfocar molt bé quin objectiu específic pots posar-te i lluitar fins a aconseguir-lo.

Elisenda Rovira > Parlant de mobilització i tornant al 2017, Universitats per la República va aconseguir engrescar molts joves de forma pacífica. Núria, com us va organitzar?

Núria Marín > Universitats per la República neix el maig de 2017 sense ser conscients del que acabaria sent realment; es va fer molt gros. Va començar amb un manifest de professorat, treballadors i estudiants de la universitat donant suport al referèndum. Es va buscar que el signessin catedràtics, personalitats significatives, degans... Passat l'estiu,

Martí Olivella > La genialitat de la lluita noviolenta rau en col·locar l'altre en una posició en què quedi en evidència la seva brutalitat, el seu absurd

i pel moment polític, tot es va escalfar més. Recordo que els mesos previs a l'1-0 la gent deia: «On són els joves? Aquí només sortim la gent gran». I un punt d'inflexió molt gran en aquest sentit va ser un acte massiu a finals de setembre a la UAB. La Plaça Cívica estava a punt de rebentar... mai no l'havia vista tan plena. Va ser com dir: «Ei, som aquí». Es van ensenyar cartells de l'1 d'octubre, que ja estaven prohibits. Tot anava molt ràpid. Aquells dies s'estava preparant la tancada a la UB. Es va fer una convocatòria de vaga de dos dies, i quan va arribar el dia de la manifestació, el dijous a les 12 a plaça Universitat, es va dir a la gent que entrés a dins. Hi ha aquelles imatges del pati de l'edifici històric ple de gent... I allà ens vam quedar ocupant. A Universitats per la República hi havia un nucli que s'encarregava de coordinar-se amb els campus de Girona, de Lleida, Tarragona i Reus. També estàvem en contacte amb diverses entitats, sindicats, organitzacions... a nivell juvenil. Cada dia preparàvem les activitats de l'endemà. Tot era molt immediat, molt ràpid.

Martí Olivella > Recordo que allà al pati de la UB ens vau demanar

fer una primera formació sobre acció noviolenta amb la gent d'Irídida. Aquells dies vam començar un dejuni de tres o quatre persones amb samarretes blanques que posaven «Fam de llibertat». Érem veterans de la lluita noviolenta, amics del Xirinacs, que vam començar a fer això. Després, al cap d'uns dies, va sorgir En Pau de Pau per veure com podíem endreçar la moguda espontània de la gent que havia sortit a partir de l'1-0 i del 3-0, els diferents col·lectius que havien participat intentant vetllar perquè les coses sortissin bé.

Elisenda Rovira > Com es va aconseguir mantenir l'aposta per la noviolència dins de l'associacionisme juvenil, en moments en què els ànims estaven molt escalfats?

Núria Marín > Això va costar. Tot l'associacionisme és molt divers, però dins el juvenil específicament hi ha diferents cultures sobre la qüestió de la noviolència. Al principi hi havia un objectiu que era el referèndum i tothom estava molt conscienciat que això s'havia de fer de forma molt correcta, que ningú ens pogués recriminar res. Després va costar molt més: recordo un dia

que teníem una manifestació perquè havíem convocat vaga i el mateix dia hi havia rumors d'eleccions... hi havia gent que volia anar a «cremar» plaça Sant Jaume. Crec que, sobretot, es va reconduir gràcies a les organitzacions juvenils i els sindicats estudiantils, gràcies a la gent organitzada que militava. Les persones que militen en una organització política o un sindicat, que més o menys està alineat en una direcció, on hi ha línies polítiques amb unes pautes, feien que tot el moviment les seguís.

Elisenda Rovira > En el moment en què som ara, algunes veus ironitzen o recriminen conceptes com 'la revolució dels somriures', el 'lliris-me'... Creieu que es banalitza la lluita noviolenta?

Núria Marín > És normal que una part de la societat pensi que des de l'independentisme hem considerat el pacifisme quasi com un fetitxe. La crida a no emprar violència ha anat molt bé perquè tothom tingués el cap a lloc, però crec que fins fa poc no hem començat a caminar en una direcció concreta en aquest sentit. Òmnium i l'ANC estan començant a fer conferències sobre la desobe-

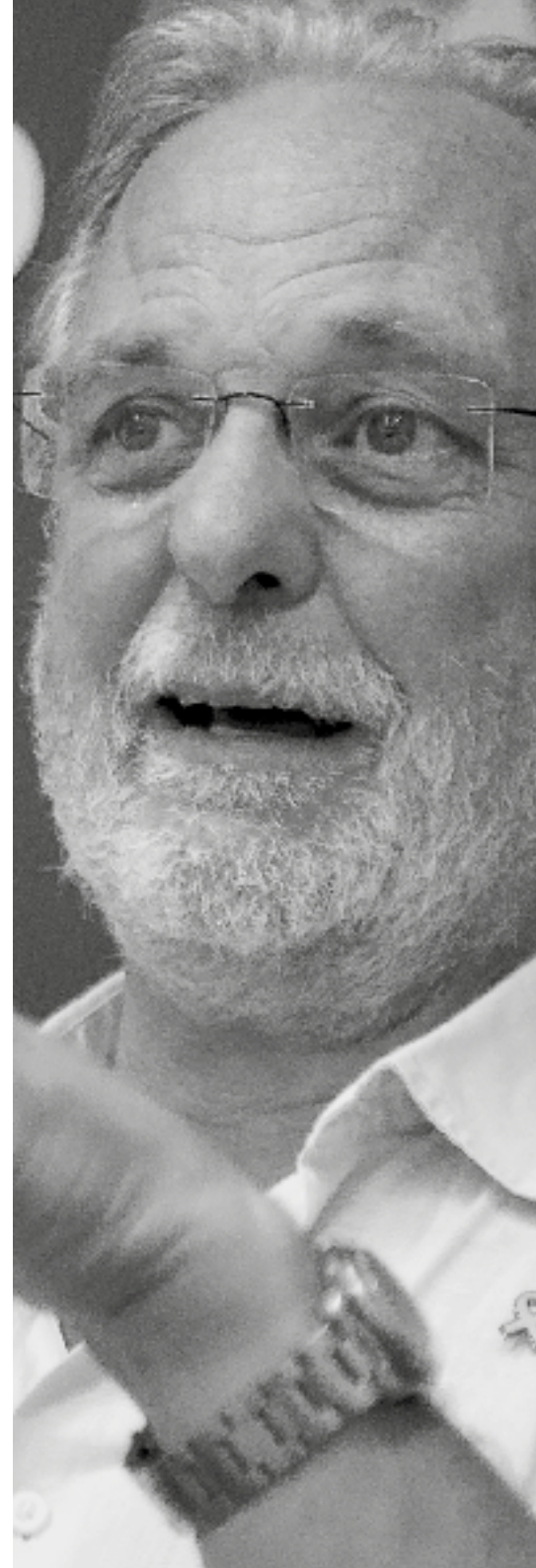
Núria Marín > La crida a no emprar la violència ha anat molt bé perquè tothom tingués el cap a lloc, però crec que fins fa poc no hem començat a caminar en una direcció concreta en aquest sentit

diència civil, s'impulsa el tema del consum estratègic... S'estan començant a traçar algunes línies que se centren més en els objectius que tenim. Anar a una manifestació i que cada cop se't repeteixi que ha de ser pacífica està molt bé, però al final hi ha una sensació d'impotència: si no hi ha més acció, provoca desencís i pot comportar que hi hagi algun desordre.

Martí Olivella > Quan per la via cívica pacífica i democràtica no aconsegueixes l'objectiu és perquè no tenies definida una estratègia no violenta, tal com l'entendem nosaltres, per anar més enllà. L'1 d'octubre va ser un acte de desobediència civil no programat: que les institucions no obeïssin la prohibició estava previst, però que la gent defensés les escoles i el vot, no; ningú no ens ho va dir. Encara recordo alguns dels líders de les entitats dient: «Feu cua amb la papereta, que es vegin a les fotos, encara que s'emportin les urnes»... però la gent es va organitzar per defensar-les amb una noviolència increïble. Crec que aquí, una vegada més, la intuïció de la gent formada al llarg dels anys en un munt d'experiències de

lluites –de l'objecció, la insubmissió, la PAH, la Plataforma en Defensa de l'Ebre, les escoles del feminisme, l'ecologia, mil coses...– havia teixit un sentiment que la gent, quan ens creiem una cosa, tenim capacitat de fer-la i defensar-la. Jo crec que aquest és el substrat que explica la resposta de l'1-0.

Pensem en Gandhi. En la lluita per la independència de l'Índia, van pensar: què podem fer per aconseguir posar contra les cordes l'Imperi Britànic? I se'ls va acudir la Marxa de la Sal. Es tractava de crear un dilema, un atzucac, en què faci el que faci l'altre, tu sempre hi surts guanyant: si el govern prohibia la marxa, fatal; i si no la prohibia, també. Això és el que va passar l'1 d'octubre. I aquesta és la genialitat de la lluita no violenta: col·locar l'altre en una posició en què quedi en evidència la seva brutalitat, el seu absurd. Per fer això has de poder anar més enllà del pacifisme, has d'acceptar que l'altre pugui reprimir. A la gent que va participar a la Marxa de la Sal els obrien el cap amb un bastó, en van posar molts a l'hospital, altres els van matar i 60.000 van entrar a la presó volguement. Gandhi va haver de pactar al

Martí Olivella > Si no hi ha visió, si no hi ha unitat, si no hi ha estratègia, les accions es perden. La revolució dels somriures? Sí, però efectiva

cap d'un any sense aconseguir suprimir la taxa de la sal, per aconseguir la llibertat dels empresonats; una part de la gent va criticar Gandhi, li van dir traïdor, li van dir de tot —us sona, això?. Al cap de disset anys van aconseguir la independència.

El moviment afroamericà pels drets civils als EUA va començar amb coses diverses: Rosa Parks, Nashville, algunes coses anaven bé, d'altres no tant... Fins que es van trobar tots els líders, es van tancar una setmana i van decidir anar a Birmingham, que era la ciutat on hi havia la policia més bèstia de la zona, que va llançar gossos, mànecues d'aigua i de tot contra els joves estudiants adolescents. Va ser un escàndol: això va fer reaccionar el president Kennedy per iniciar la fi de la segregació.

Ara bé: si no hi ha visió, si no hi ha unitat, si no hi ha estratègia, les accions es perden. La revolució dels somriures? Sí, però efectiva. Quan veus Jordi Cuixart somrient, algú li ho pot retreure? Ens convé un somriure, clar que sí. Però ha de ser un somriure amb consens estratègic, com va ser l'1 d'octubre.

Elisenda Rovira > Com pot aplicar l'independentisme els aprenentatges de la lluita no violenta? Quin és el proper pas?

Martí Olivella > El nostre problema ara no és a l'altra banda de l'Ebre, és aquí dins. Mentre no trobem un nou element generador com va ser l'1 d'octubre, només estarem pendents de la repressió. Podem estar deu anys pendents dels judicis que vindran, perquè n'estan preparant molts més. La manifestació és una via important, però insuficient, perquè més grans que les que ja s'han fet no les aconseguirem.

No podem dependre de la dinàmica de partits, que estan en competència entre ells perquè el propi sistema polític funciona així. Les entitats han de tornar a prendre la iniciativa organitzada i marcar la pauta. Això vol dir treballar cap a dins, canviar de xip. Cal sumar gent i simpaties d'aquí i de fora, d'aquesta banda, de l'altra i de més enllà. Tot allò que ens faci perdre gent a dins, i que no s'entengui a fora, resta. La lluita no violenta requereix tanta formació, entrenament i disciplina com les lluites violentes, amb un avantatge: que

Núria Marín > Les expressions del «llirisme» i similars després de la tardor de 2017 manifesten dos pensaments que existeixen en alguns sectors de la societat: frustració i precipitació

no produeix danys directes ni col·laterals, és coherent amb el que es vol fer i permet, el dia que hi arribem, tenir molta més gent a favor que no pas si ho has imposat amb violència.

Núria Marín > Les expressions del «llirisme» i similars després de la tardor de 2017 manifesten dos pensaments que existeixen en alguns sectors de la societat. D'una banda, frustració, perquè els defensors de l'octubre a ultrança ens pensàvem que ho podríem, que sortiria bé —jo també m'ho pensava, que tindríem la independència al gener o al febrer. Això genera molta frustració a la població. D'altra banda, crec que els polítics, els partits, s'han precipitat fent certes coses. Crear institucions paral·leles a les establertes és un recurs potent, però potser es va fer de manera precipitada o s'ha explicat d'una manera que ha fet que una part de la gent s'hi posés en contra. Crec que s'hauria d'haver fet amb un acord d'absolutament tothom partidari del sí, però s'ha fet de manera precipitada o no unitària. Cal una reubicació urgent.

Martí Olivella > L'objectiu de qualsevol lluita és aconseguir asseure's en una taula i buscar una solució. Quan no aconsegueixes aquesta solució el primer dia que en parles, o optes per la resignació —i estem sempre amb aquesta temptació, que a vegades pot ser sàvia si no tens més capacitat de fer una cosa raonable—, o optes per la lluita no violenta. I això què vol dir? Primer, intentar dialogar. Si el diàleg no funciona perquè l'altre ni tan sols el considera —ja ho hem provat molt— ve la denúncia, que s'ha fet molt bé en aquests últims anys, amb manifestacions i diferents tipus de formes imaginatives i

Martí Olivella > La sentència s'ha d'aprofitar com a palanca del mateix procés: cal treure profit de tot el patiment acumulat pels líders del moviment

increïbles de denunciar la situació. Si això és insuficient, llavors venen dues eines molt bones que són més específiques de la noviolència. Una és la no cooperació, amb vagues i boicots, per exemple. Tot el concepte de l'estratègia noviolenta es fonamenta en la idea que si el tirà, l'opressió, la injustícia es mantenen és perquè tu hi col·labores. Si deixem de col·laborar, de pagar impostos, de treballar, de comprar... l'altre té els peus de fang, perquè el poder es recolza sobre nosaltres. Aquest pas, la no cooperació, normalment no té gaire riscos, hi ha molt camí a fer que s'ha recorregut molt poc. L'altra eina de la noviolència és la desobediència civil: dir no, volgudament desobeir la llei –com fèiem els objectors o com es va fer l'1 d'octubre– i acceptar-ne les conseqüències. Però no les accepto perquè soc masoquista, sinó per posar en evidència flagrant que hi ha aquella injustícia. Fer emergir un conflicte latent. L'altre pas, és el que comentava la Núria: la creació d'alternatives. Si no hi ha camí, fes-te'l; sigues el món que voldries ser. Per exemple, en el tema del consum estratègic: tu estàs deixant de cooperar. No desobeeixes; simplement canvies de companyia. I, ahora,

estàs enfortint companyies amb uns criteris diferents als de l'Ibex 35. Les candidatures independentistes a les Cambres de Comerç van en aquesta direcció també.

Dit això, és necessari un espai de reflexió estratègica que permeti parlar de tot això. No en tertúlies ni en reunions de dues hores, no en les xarxes i la premsa, sinó amb el temps suficient, com el que va dedicar Gandhi a preparar la Marxa de la Sal. El dia que es faci això ben fet, amb temps i mètode, sortiran acords molt potents. Ara, com que alguns dels que haurien de parlar són a les presons i els altres a l'exili, i la resta fan el que poden per tirar endavant les seves organitzacions corresponents, doncs és difícil. Una solució és que cadascú delegui en una persona de la seva confiança, que es tanquin en algun lloc el temps que necessitin i que construeixin el relat sobre què va passar, les ferides que es van produir, que expliquin les coses que cal explicar i que es posi en marxa un espai on s'acordi que les coses no es facin unilateralment. Hi ha diverses raons que demanen fer això amb urgència: una, per sortir d'aquest marasme de desorientació general;

dues, la sentència, que s'ha d'aprofitar com a palanca del mateix procés: cal treure profit de tot el patiment acumulat pels líders del moviment; i, tres, reprendre la iniciativa amb una campanya noviolenta potent i sorprenent.

Elisenda Rovira > Quin ha de ser el paper de les organitzacions de la societat civil i especialment dels joves en el futur immediat?

Martí Olivella > En aquestes lluites els joves hi tenen molt a dir. La gent jove té una capacitat d'imaginació, de risc i de posada en marxa que no sempre té la gent gran: els vells donen una constància, una permanència, però no sempre tenen l'empenta necessària. En tots els moviments d'arreu del món, a la Xina o a Veneçuela, siguin de dretes o d'esquerres, sempre surten per televisió grups de joves amb la cara tapada i tirant pedres a la policia. En canvi, moviments com *Otpor* –un moviment juvenil pro-democràtic que va expulsar Slodoban Milosevic del poder al 2000 a Sèrbia– han demostrat que sense aquesta estètica de l'aldarull de carrer es poden construir coses molt interessants. Ara som massa

Martí Olivella > No hi ha cap lluita que es pugui posar un termini. Posar-se terminis és un suïcidi, et frustres sempre. Gandhi després de la Marxa de la Sal va trigar disset anys a aconseguir la independència

reactius i no proactius, i això es manifesta en accions esporàdiques de determinats col·lectius o individus, com ara llençar pintura contra un autobús, que estan en aquest límit de la provocació habitual en gent jove.

Núria Marín > El moviment juvenil està pensant una reacció a la sentència. Crec que hi ha gent decebuda amb els partits i les entitats civils perquè sembla que no estiguin movent res. Tenir presos genera molt dolor, però ara que sembla que ells estan més en la línia de «soc pres i ho soc perquè vull, perquè vaig fer una cosa en la que crec», això ha d'ajudar perquè recuperem una mica l'alegria. La frustració hi és i hi seguirà sent, però quan recordo quan ocupàvem l'edifici de la UB, quan fèiem la manifestació d'estudiants més grossa que s'ha vist mai... era genial. Amb eufòria és com se suma més gent; s'han de retrobar objectius concrets que puguem anar aconseguint.

Martí Olivella > Quan els objectors vam començar mai vam dir: «Aquesta lluita s'acabarà l'any que ve». No hi ha cap lluita que es pugui posar un termini. Posar-se terminis és un suïcidi, et frustres sempre. Gandhi va

trigar disset anys a aconseguir-ho, i va ser després de la Segona Guerra Mundial, en ple procés de descolonització, quan Rússia i els EUA volien enfonsar l'imperi britànic i és en aquest context internacional i de geopolítica brutal que l'Índia aconseguí la independència. Pots perdre moltes batalles, el que importa és guanyar la guerra. Si a més les batalles t'enforteixen i no les plantejes més enllà d'allò que pots aconseguir, t'enforteixes com a moviment i ets imparabile. La lluita no violenta, com tantes altres lluites, és un art: no hi ha un manual; hi ha històries, exemples, innovacions i creativitat, però està a les mans de la gent assumir-la com a responsabilitat.

No veig, de moment, cap dels partits amb una estratègia de la lluita no violenta. Estan en la via institucional de guanyar vots dins del marc legal per gestionar el poder polític. Si tenim un govern autonòmic, una opció és que se centri en que funcioni bé. El dia que haguem acumulat prou força com a poble per aconseguir proclamar i fer efectiva la independència, amb reconeixement internacional llavors demanarem al govern que lideri la construcció de la república. Si

frivolitzem amb la desobediència ens quedarem sense armes: la desobediència civil és la bomba atòmica de la lluita no violenta per provocar un escac i mat i posar l'adversari contra les cordes. No ens valen les receptes anteriors, ens calen noves idees. Des de la societat civil estem fent reculls d'accions que s'estan fent arreu del món, però si el marc cívico-polític no es cura les ferides i no treballen junts, les millors idees no serveixen per res. Necessitem organització i aquesta la tenen els partits i les entitats. Si per qualsevol projecte d'estudi o pla d'empresa hi posem hores i hores per pensar solucions creatives, quantes no n'hauríem de posar per preparar una estratègia no violenta. ■

L'EXTREMA DRETA, UN FENOMEN EUROPEU
ROL DE LA FEMENITAT EN L'IMPACTE DE LA DRETA EN L'ESTAT ESPANYOL I CATALUNYA
Miquel Comelles

LA SITUACIÓ DE LES REFUGIADES A L'ESTAT ESPANYOL I CATALUNYA
DINAMISME I ESTIL DE VIDA DE VALORS
Miquel Comelles

POLÍTiques MIGRATÒRIES I PROPOSTES DE FUTUR
DINAMISME I ESTIL DE VIDA DE VALORS
Miquel Comelles

FISCALITAT EUROPEA I MERCAT ÚNIC
COM A TANT HARMONITZACIÓ I EQUILIBRI
Jaume Martínez

L'APLICACIÓ DE LA GARANTIA JUVENIL ALS PAÏSOS CATALANS
ECONOMIA I SOCIETAT
Miquel Comelles

L'ACOLLIDA DE LES REFUGIADES A CATALUNYA
Miquel Comelles

Papers
Informes polítics i socioeconòmics

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

www.irla.cat/publicacions

variables

Les eleccions europees de 2019: un model d'eleccions de «segon ordre»?

vista prèvia >

Tot i l'anunciat creixement de l'extrema dreta, els resultats a les eleccions al Parlament Europeu del maig del 2019 han acabat deixant un panorama relativament similar al de la legislatura anterior. En aquest article s'analitzen els resultats electorals en aquestes eleccions, es posen en perspectiva històrica, i es relacionen amb la teoria de les eleccions de segon ordre, marc referencial teòric per a l'estudi dels comicis europeus.

Marc Guinjoan

Polítòleg de la UAB

@mguinjoan

Les eleccions al Parlament Europeu (PE) de 2019 van estat marcades des d'un bon inici per l'amenaça de creixement de les formacions d'extrema dreta i la consolidació d'una Unió cada cop més euroescèptica. En part per l'anticipació a l'amenaça, en part també per la impossibilitat de les formacions euroescèptiques i radicals de coordinar-se en un sol grup parlamentari, el cert és que, afortunadament, les eleccions europees al PE de 2019 ens proporcionen una foto molt més complexa i plural de l'anunciada amb anterioritat.

El propòsit d'aquest article és analitzar els resultats de les eleccions al PE de 2019 des de la perspectiva de la ciència política. Així, més que comentar un per un els resultats dels principals partits polítics i el repartiment d'escons en cadascun dels estats de la UE, aquesta recerca pren com a base la prolífica literatura especialitzada en les eleccions europees per analitzar fins a quin punt les eleccions de 2019 encaixen amb els models d'explicació de vot que s'han donat fins al moment per a les eleccions al PE. Per fer-ho, prenem com a base l'article seminal de Karlheinz

Reif (1943) i Hermann Schmitt de 1980, en el que s'encunya el terme de les «eleccions de segon ordre» i que ha servit de guia teòrica per a la recerca sobre eleccions europees —també regionals, municipals— que s'ha dut a terme d'aleshores ençà.¹

Abans de començar amb aquesta tasca, però, dediquem unes quantes línies a presentar els resultats principals electorals de les eleccions al PE de 2019. El gràfic 1 ens mostra els resultats electorals en nombre d'escons a cada estat, així com el repartiment d'eurodiputats en la legislatura 2019-2024. Una anàlisi geogràfica ens mostra els bons resultats dels partits conservadors en l'Europa del centre i de l'est. L'EPP obté victòries contundents a Alemanya, Àustria, Suècia, Croàcia, Eslovènia, Hongria o Romania, mentre que l'extrema dreta —organitzada en dos grups parlamentaris diferents— guanya a Polònia, França i Itàlia, i el partit del Brexit ho fa al Regne Unit. Si ens fixem en els resultats de la socialdemocràcia, observem com el Partit Socialista tan sols guanya a

l'Estat espanyol i a Portugal, mentre que els liberals ho fan en països com Dinamarca o Estònia. Tot plegat configura un PE relativament similar al del 2014, on l'EPP es manté com a primera força amb 182 diputats, seguit a força distància pels socialistes i els liberals —154 i 108 diputats respectivament. Si bé G/EFA és la quarta força, la suma dels parlamentaris de partits euroescèptics, populistes i d'extrema dreta: l'ECR, del Prawo i Sprawiedliwość [Partit Llei i Justícia] polonès; l'ID, de la Lega italiana o l'AfD alemanya; i l'afegit dels parlamentaris del Brexit Party, que estan al grup dels No Inscrits, els fa superar els 160 diputats, molt propers als resultats dels conservadors.

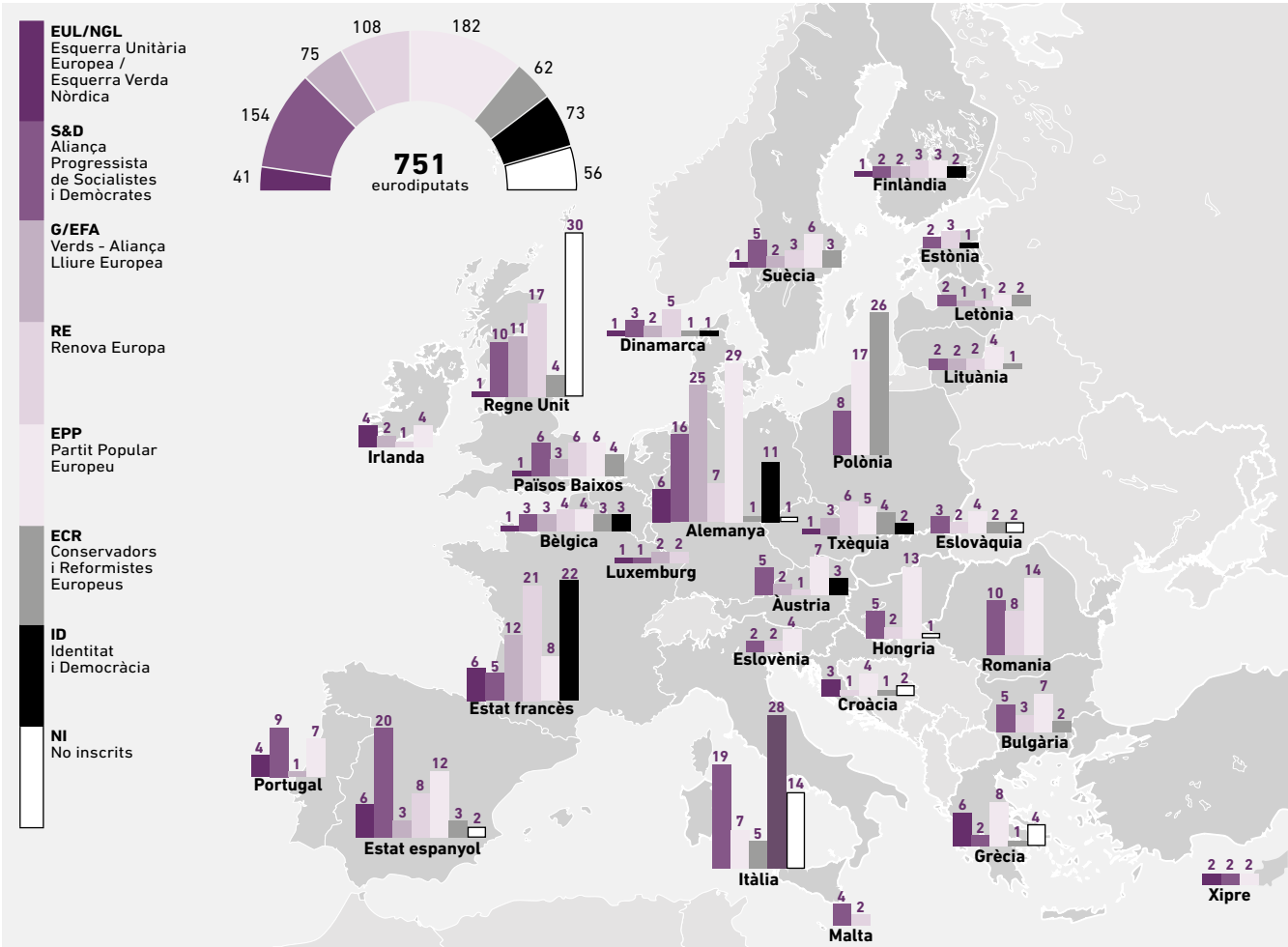
Les eleccions al PE de 2019, però, no han estat únicament marcades per la consolidació de l'extrema dreta. De fet, potser precisament per l'amenaça dels bons resultats d'aquestes formacions radicals, les eleccions han estat també marcades per un important increment de la participació, que s'ha situat de mitjana en el 50,95%, més de 8 punts per sobre de la registrada el 2014.

1 REIF i SCHMITT, «Nine second-order national elections».

L'EPP es manté com a primera força amb 182 diputats, seguit a força distància pels socialistes i els liberals, i on els partits euroescèptics, populistes i d'extrema dreta superen els 160 diputats

GRÀFIC 1

Mapa dels resultats de les eleccions europees 2019

Font: Parlament Europeu (setembre 2019).
Nota: La composició dels grups parlamentaris varia constantment amb la incorporació o sortida de membres.

Potser per l'amenaça dels bons resultats de formacions radicals, les eleccions han estat també marcades per un important increment de la participació, que s'ha situat de mitjana en el 50,95%

El gràfic 2 ens mostra el canvi, en punts percentuals, de la participació en cada país. Una ullada ràpida al gràfic ens revela increments molt substancials de la participació

a bona part dels països de l'est d'Europa. Aquests canvis es poden explicar fàcilment per una participació electoral molt baixa en les eleccions europees. Per exemple,

l'any 2014 a Eslovàquia la participació va ser tan sols del 13%, de manera que el gairebé 23% registrat el 2013 suposa un canvi de pràcticament 10 punts percentuals. En el cas de Polònia, el país on el canvi ha estat més marcat, s'ha passat d'una participació del 24% a pràcticament el 46%. Un dels canvis més notoris ha estat l'ocorregut a l'Estat espanyol i a Catalunya, on la participació ha augmentat 20 i 18 punts percentuals respecte al 2014 —de 44% i 46% al 64% en els dos casos. Sens dubte, la concurrència de les eleccions europees amb les municipals i les autonòmiques a moltes comunitats, així com la proximitat amb les eleccions al Congrés dels Diputats i Senat de 28 d'abril, ajuden a explicar aquest fenomen.² En el cas específic de Catalunya, el context polític —judici dels líders independentistes, prohibició de la Junta Electoral de permetre a Carles Puigdemont (1962) presentar-se a les eleccions i posterior rectificació per part dels tribunals— explica també el perquè d'aquesta participació històrica. Fi-

GRÀFIC 2

Canvi en la participació electoral —en punts percentuals— en relació a les eleccions de 2014

Font: <http://election-results.eu>

² RIERA, «Voting differently across electoral arenas».

La lògica de la diferenciació entre les eleccions de primer i segon ordre rau en el fet que el comportament dels votants és diferent en funció de la percepció de quant hi ha en joc

nalment, és important destacar que a la banda dels països on el vot ha decrescut hi trobem diversos estats amb vot obligatori —Luxemburg, Bèlgica— o amb tradició d'elevada participació —Malta.

Les eleccions europees: un model d'eleccions de segon ordre

Pràcticament en tots els estats democràtics del món la població viu en sistemes polítics complexos en els quals se sobreposen, en el mateix territori, diferents arenes de competició: les eleccions legislatives estatals, les eleccions municipals, les regionals, supranacionals... Davant d'aquesta realitat, el 1980 els politòlegs alemanys Karlheinz Reif i Hermann Schmitt van desenvolupar una nova terminologia que serviria per classificar les eleccions en funció de la seva rellevància i del que hi ha en joc.³ Així, en un estudi sobre el comportament electoral a les eleccions al PE, els autors van distingir entre les eleccions de primer ordre

—*first-order elections*—, que es corresponien amb les eleccions legislatives estatals —també les presidencials en aquells estats que en celebren—, i les eleccions de segon ordre —*second-order elections*—, això és, les eleccions al PE. La terminologia ràpidament es va ampliar de manera que qualsevol elecció diferent a les legislatives estatals —o presidencials— va ser considerada de segon ordre.

La lògica de la diferenciació entre les eleccions de primer i segon ordre rau en el fet que el comportament dels votants és diferent en funció de la percepció de quant hi ha en joc en cada elecció.⁴ I és que, d'acord amb la recerca de Van der Eijk i coautors, el «caràcter de segon ordre d'unes eleccions és la primera cosa que identifica un votant».⁵ És per aquest motiu que la presa de decisió del vot en les eleccions al PE combina aspectes relacionats amb les eleccions legislatives estatals —les de primer

ordre— com, en major o menor mesura, també amb les eleccions europees.⁶

Com es tradueix el caràcter d'eleccions de segons ordre en el resultats electorals dels comicis europeus? Bona part dels estudis sobre el tema s'han centrat en tres aspectes mencionats pels mateixos Reif i Schmitt en la seva recerca seminal de 1980, on apuntaven que les eleccions de segon ordre estan caracteritzades per tres fenòmens específics: 1) hi ha una participació més baixa que a les eleccions legislatives estatals; 2) hi ha una disminució en el vot al partit de govern; i 3) hi ha un increment del vot protesta. En les següents seccions mirarem fins a quin punt cadascun d'aquests aspectes s'han complert en les eleccions europees de maig de 2019. Començarem en la tercera secció per tractar sobre la participació, la quarta se centrarà en el vot al partit de govern, per, finalment en la cinquena tractar sobre el vot protesta.

3 REIF I SCHMITT, «Nine second-order national elections».

4 HEATH, «Between first and second order»; MARSH, «Testing the second-order election model after four european elections».

5 VAN DER EIJK, FRANKLIN, MARSH, «What voters teach us about Europe-Wide elections».

6 CARRUBBA I TIMPONE, «Explaining vote switching across first- and second-order elections»; RÖHRSCHEIDER, «The democracy deficit and mass support for an EU-Wide government».

La principal característica de les eleccions de segon ordre —i en especial de les eleccions europees— és que la participació electoral és més baixa que a les eleccions generals

Una baixa participació

La principal característica de les eleccions de segon ordre —i en especial de les eleccions europees— és que la participació electoral és més baixa que a les eleccions generals. Hi ha diferents motius per esperar aquesta menor ocurrència a les urnes. En primer lloc: la percepció d'importància. La majoria de ciutadans perceben que en les eleccions al PE s'hi decideixen coses de menys rellevància que en les eleccions estatals. Això és així si ens atenem, per exemple, a les dades del Centre d'Estudis d'Opinió d'entre 2006 i 2019, on podem veure que només entre el 3% i el 7% dels catalans afirma que les eleccions més importants són les europees. Algú podria argumentar que aquesta més baixa percepció d'importància podria venir donada perquè, fins al 2014, no s'escollia cap president de la Comissió Europea —s'habilitava un poder legislatiu que no escollia cap tipus de poder executiu. A partir del 2015, tanmateix, el PE vota el president de la Comissió Europea, tot i que no sembla que això hagi incrementat la participació —de fet en les eleccions de 2015 curiosament es va registrar

la participació històrica més baixa. L'argument que en les eleccions europees no hi ha partits europeus sinó estatals tampoc sembla de força si ens atenem als esforços més recents per donar visibilitat als diferents grups parlamentaris europeus —i al seu candidat a la presidència de la Comissió— i el manteniment de la baixa participació.

Un segon grup d'arguments de per què la participació és baixa a les eleccions europees està relacionat amb la seva complexitat. En el PE es decideixen aspectes percebuts per a gran part de la ciutadania com a més complexos, desincentivant-ne així la participació —sobretot entre els ciutadans políticament menys sofisticats i menys informats.⁷ El tercer dels arguments està relacionat amb els «costos» i els «beneficis» de votar.⁸ En aquest sentit, en un estudi realitzat a Londres, Orford i coautors van demostrar que en les eleccions al PE la distància entre el lloc de residència d'una persona i el seu col·legi electoral és rellevant

per explicar la participació —els que viuen més lluny van menys a votar—, mentre que en les eleccions legislatives viure més a prop o més lluny no afecta la probabilitat de votar.⁹ Els incentius per votar, en aquest cas, sembla també que siguin majors a les eleccions legislatives estatals que a les europees.

Aquest aspecte està relacionat, de fet, amb el quart i darrer dels arguments de per què la participació a les eleccions europees és més baixa que en les eleccions legislatives estatals. Des de la perspectiva de la decisió racional de votar, els beneficis del vot en qualsevol eleccions —la probabilitat que el teu vot sigui determinant pel resultat— són sempre menors que els costos —només en casos molt excepcionals el vot específic d'un sol individu pot ser determinant per canviar el resultat, però fins i tot en aquest cas el potencial votant no ho pot anticipar.¹⁰ La ciència política ha mostrat que

9 ORFORD, «Electoral salience and the costs of voting at national, sub-national and supra-national elections in the UK»

10 Els costos en el vot són: el cost d'informar-se, el cost del desplaçament, i el cost d'oportunitat, és a dir, el que podria estar fent si no anés a votar.

7 DE VRIES (et al), «Individual and contextual variation in EU issue voting».

8 DOWNS, *An economic theory of democracy*.

Al Parlament europeu es decideixen aspectes percebuts per a gran part de la ciutadania com a més complexos, desincentivant-ne així la participació

GRÀFIC 3

Canvi en la participació electoral —en punts percentuals— entre les eleccions legislatives estatals i les Europees 2019

Font: Elaboració pròpia amb dades de ParlGov (www.parl.gov.org) i www.election-results.com

els ciutadans acaben votant perquè tenen una percepció de «deure cívic» —*civic duty*, en anglès.¹¹ Doncs bé,

d'acord amb els politòlegs Carol Galais i André Blais,¹² el percentatge de

11 BLAIS, *To vote or not to vote? The merits and limits of rational choice theory*

12 GALAIS i BLAIS, «Do people feel more of a duty to vote in some elections?».

persones que consideren que votar és un deure cívic és menor en les eleccions al PE que en les eleccions generals, fet que contribueix a explicar la bretxa en la participació entre les dues eleccions.

I què ens diuen els resultats: fins a quin punt hi ha hagut en les eleccions al PE del 2019 una participació menor que en les eleccions legislatives estatals? El gràfic 3 mostra que, en línia amb el que afirma la teoria de les eleccions de segon ordre, la participació a les eleccions al PE de 2019 ha estat en la majoria de països menor que en les passades eleccions legislatives estatals. Tan sols en quatre estats —Romania, Lituània, Grècia i França— la participació ha quedat per sobre, mentre que en d'altres casos la participació ha quedat molt lluny de la de les eleccions legislatives —per exemple als Països Baixos, on decau del 82% al 42%, o a Eslovàquia, del 60% al 23%. La mitjana de canvi per països en el global de la UE ha estat de -17,7 punts percentuals. Finalment, en el cas de Catalunya s'ha quedat tan sols 6,8 punts per sota de la participació en les eleccions generals del 28 d'abril de 2019, un millor registre que el del

En eleccions que són percebudes com a menys rellevants els votants estaran més disposats a fer un vot sincer, fins i tot quan això comporta que el seu vot anirà per a un partit que finalment no obté representació

conjunt de l'Estat, on la participació ha quedat 11,5 punts per sota.

Un càstig als partits del govern

La segona característica de les eleccions de segon ordre és que el partit de govern perd vots. Hi ha també en aquesta ocasió diversos motius perquè això pugui passar. En primer lloc, el fet que les eleccions europees són percebudes com a menys rellevants fa més plausible que els votants s'allunyin del vot estratègic característic de les eleccions de primer ordre —el que popularment es coneix com a «vot útil».¹³ En aquelles eleccions hi ha molt en joc, de manera que els votants habitualment anticiparan les probabilitats del seu partit preferit d'obtenir representació —o guanyar les eleccions— i, conseqüentment, poden optar per votar un partit que els agrada menys però que té més probabilitats d'obtenir representació —o accedir al poder. En eleccions que són percebudes com a menys rellevants, però, els votants

estaran més disposats a fer un vot més sincer, fins i tot quan això comporta que el seu vot anirà per a un partit que finalment no obté representació —o no guanya les eleccions.

En segon lloc, i molt relacionat amb el primer dels aspectes, en alguns països el sistema electoral en les eleccions europees és més proporcional que el de les eleccions legislatives.¹⁴ Així doncs, en aquells països on el sistema electoral a les eleccions legislatives estatals és majoritari —per exemple, el sistema de majoria simple al Regne Unit conegut com el *first past the post*, o de majoria absoluta a França, anomenat *run-off* o de doble volta—, el pas a un sistema de caràcter proporcional incentiva que els votants s'allunyin de les decisions estratègiques i votin el seu partit preferit. Aquest seria el cas, per exemple, d'un individu al Regne Unit que habitualment vota el partit del primer ministre, el Partit Conservador,

però que a les eleccions al PE dona suport al Partit del Brexit.

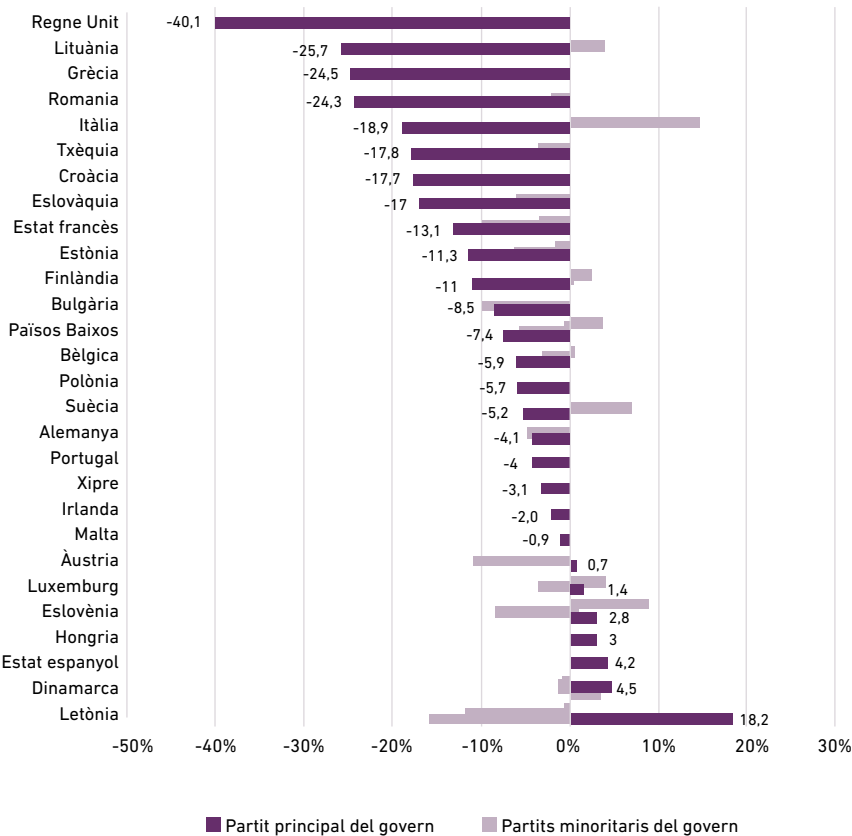
El mateix ocorre en aquells països on, tot i tenir sistemes de representació proporcional en ambdues eleccions, la diferència en el nombre de representants que s'escullen per circumscripció és molt gran. Aquest és per exemple el cas de l'Estat espanyol. En les eleccions al Congrés dels Diputats s'escullen, de mitjana, 6,7 diputats per districte, tot i que hi ha molta variabilitat: mentre que a les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla se n'escullen tan sols 1 o a Sòria 2, a les Illes Balears se n'escullen 8, a València 11, a Barcelona 31 i a Madrid 36. Així doncs, mentre que els incentius per fer vot estratègic a les eleccions al Congrés per les circumscripcions de Barcelona i a Madrid són baixos —la barrera d'entrada del 3% és la que marca si un partit *de facto* entra o no—, a les Illes n'hi ha algun més —un partit necessita habitualment al voltant del 8,3% dels vots per obtenir representació—, mentre que a les circumscripcions amb menys de 5 diputats —el 40% del total— n'hi ha molts més. Això tanmateix no passa a les eleccions

13 BLAIS, DOBRZYNSKA i INDRIDASON, «To adopt or not to adopt proportional representation».

14 L'article 1 de la Decisió del Consell Europeu 2002/772/EC va establir que les eleccions al PE s'han de celebrar seguint el principi de representació proporcional i utilitzar o bé una llista de partit o un vot únic transferible.

La teoria de la corba de la popularitat en el cas de les eleccions europees també es complex, de manera que el càstig al partit de govern a Europa dependrà molt del cicle electoral de les eleccions generals

GRÀFIC 4
Canvi en el suport —en punts percentuals— als partits de govern

Font: Elaboració pròpia amb dades de ParlGov (www.parl.gov.org) i www.election-results.com

europees, on el fet que hi hagi una circumscripció única sense barrera electoral d'entrada fa que qualse-

vol partit que obtingui al voltant de l'1,4% dels vots entrarà en el repartiment d'un dels 54 escons,

incentivant doncs el vot sincer.¹⁵ Aquest seria el cas per exemple d'una persona que viu a Sòria a qui li agrada especialment Podemos, però que en les eleccions al Congrés vota al PSOE per evitar que el seu vot es perdi. En les eleccions al PE el mateix individu podrà votar Podemos sense por que el seu vot es perdi.¹⁶

El gràfic 4 ens mostra fins a quin punt el partit de govern —en color més suau— ha perdut suport electoral entre les darreres eleccions estatals i les europees. L'evidència és clara en mostrar pèrdues de vot força sistemàtiques en tots els països

15 El càlcul del percentatge estimat de vot que necessita un partit per obtenir representació —el *llindar efectiu de representativitat*— és el resultat de la següent fórmula proposada per Taagepera: $T = 0,75 / (M+1)$, on M és el nombre d'escons que s'escullen en la circumscripció electoral.

16 Val a dir que en altres ocasions, tanmateix, el nombre d'escons que s'escullen en les eleccions al parlament estatal és major que en les europees. Aquest és el cas, per exemple, de Letònia i Lituània, on, mentre que en les eleccions als seus parlaments estatals tenen una barrera electoral legal del 5% —equivalent a escollir 14 diputats—, a les eleccions europees només elegeixen 8 i 11 diputats respectivament. O el cas de Dinamarca, amb una barrera electoral estatal de tan sols el 2% que es contraposa als 13 eurodiputats que elegeixen, fent que la barrera electoral efectiva pugi fins al 5,4%. Situacions com aquestes evidentment generen incentius per votar estratègicament en comparació amb les eleccions legislatives estatals.

El vot al partit de govern de cada estat en les eleccions europees dependrà molt del cicle electoral de les eleccions generals

en les eleccions europees, pèrdues que es donen tant a l'Europa occidental com en els països del centre i de l'est d'Europa. Aquest resultat actualitza els resultats dels politòlegs Jason Koepke i Nils Ringe,¹⁷ que van mostrar que en les eleccions de 2004 els països de l'Europa central i de l'est no van castigar el partit del primer ministre. Finalment, en color més fosc veiem els resultats dels partits que formen part del govern però no n'ostenten el lideratge. En aquest cas l'evidència no sembla mostrar un patró de comportament sistematitzable.

Finalment, hi ha un tercer mecanisme que explica per què en les eleccions europees el partit del primer ministre perd suport electoral. D'acord amb la teoria de la «corba de la popularitat» dels governs estatals —desenvolupada inicialment als EUA¹⁸ i posteriorment aplicada a Europa— la popularitat d'un govern al llarg de la legislatura passa per

tres cicles predictibles: una primera «lluna de mel» en el que el partit guanya popularitat, seguit d'una «contralluna de mel» —que coincideix amb la meitat aproximada de la legislatura— en la que aquest perd popularitat, i finalment una «recuperació»—coincidint amb el final de la legislatura— en el que la popularitat del partit remunta un altre cop. Diversos politòlegs han demostrat que la teoria de la corba de la popularitat també es compleix a Europa, de manera que el vot al partit de govern de cada estat en les eleccions europees dependrà molt del cicle electoral de les eleccions generals.¹⁹ La idea darrera d'aquest comportament és que les arenes electorals estan contaminades²⁰ i que, per tant, els electors enviarien missatges al govern estatal a través d'altres eleccions.²¹

El gràfic 5 mostra fins a quin punt la teoria de la corba de la popularitat s'ha complert en les eleccions de 2019. A l'eix de les abscisses hi veiem el nombre de dies transcorreguts de les darreres eleccions al parlament estatal. Els valors més a l'esquerra indiquen que les eleccions estatals han ocorregut poc abans de les eleccions europees. En l'eix de les ordenades hi veiem el canvi de suport —en punts percentuals— en el partit del primer ministre. El gràfic mostra clarament el compliment de la teoria de la corba de la popularitat. Quan les eleccions estatals s'han celebrat menys d'un any abans de les europees, els partits del primer ministre majoritàriament milloren els seus resultats; quan les eleccions se celebren entre el segon i el tercer any pràcticament en totes les ocasions el partit del primer ministre perd suport —amb alguns casos extrems com ara el Regne Unit, Romania o Lituània. Finalment quan les eleccions se celebren en el quart any del mandat el partit del primer ministre acostuma a perdre vots però ho fa en molta menor mesura que en el cicle de contralluna de mel.

17 KOEPKE i RINGE, «The second-order election model in an enlarged Europe».

18 MILLER i MACKIE, «The electoral cycle and the asymmetry of government and opposition popularity»; TUFTÉ, «Determinants of the outcomes of midterm congressional elections».

19 HIX i MARSH, «Second-order effects plus pan-european political swings»; MARSH, «Testing the second-order election model after four european elections»; REIF, «National electoral cycles and european elections 1979 and 1984»; SCHMITT, «The european parliament elections of june 2004».

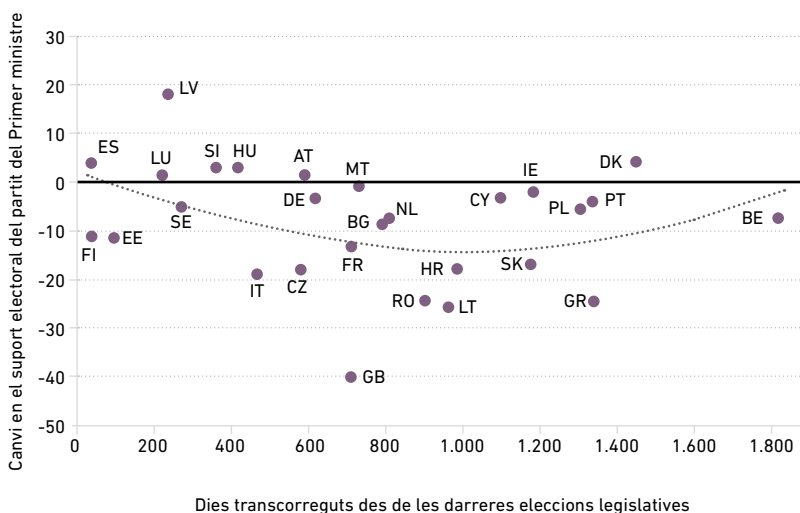
20 GUINJOAN, *Parties, elections and electoral contests; competition and contamination effects*.

21 REIF, «National electoral cycles and european elections 1979 and 1984».

En les eleccions europees hi ha una major fragmentació del vot que en les eleccions generals tot i que això no es tradueix en una major fragmentació en el repartiment d'escons

GRÀFIC 5

Canvi en el suport del partit del Primer ministre en funció del cicle electoral

Font: Elaboració pròpia amb dades de ParlGov (www.parl.gov.org) i www.election-results.com.

Un vot a partits protesta

La darrera de les característiques de les eleccions de segon ordre és que recullen un increment del vot protesta. Aquest aspecte, en realitat, podria ben ser una conseqüència lògica de l'anterior. I és que, si el vot al partit de govern decreix, la resta de partits —la majoria dels quals més petits— se'n veuran beneficiats, inclosos

els partits que es poden considerar com a «protesta». Tal com apunta el politòleg Michael Marsh,²² els partits petits en les eleccions legislatives —aproximadament els que han obtingut menys del 4% dels vots—

22 HIX i MARSH, «Punishment or protest? Understanding european parliament elections»; «Second-order effects plus pan-european political swings»; MARSH, «Testing the second-order election model after four european elections».

guanyaran suport en les eleccions al PE; en el cas dels mitjans —entre el 4% i el 30%— no hi ha una pauta clara; mentre que els grossos —més del 30%— tendiran a perdre vots. En termes de família de partits, sembla clar que els antieuropeistes són els que es veuen més beneficiats en les eleccions europees i, tot i que amb algunes excepcions, també ho estan els partits verds.²³

Hi ha diverses explicacions que permeten entendre el perquè d'aquests resultats, algunes de les quals ja han estat desenvolupades prèviament. En primer lloc, per una simple lògica d'insatisfacció amb el govern estatal —que ocorre especialment a la meitat del mandat—, que farà que els partits més petits se'n vegin beneficiats. En segon lloc, per l'efecte del sistema electoral, en aquells països en els que les eleccions al PE reparteixen diputats de manera més proporcional que en les eleccions generals —encoratjant per tant el vot sincer. Tercer, perquè en tractar-se d'eleccions percebudes com a menys importants els votants

23 HIX i MARSH, «Second-order effects plus pan-european political swings».

Els partits que donen una importància rellevant als temes europeus —ja sigui en positiu o negatiu— tendiran a fer-ho millor a les eleccions europees

estaran més disposats a fer un vot expressiu.

Finalment, el quart i darrer motiu és específic de les eleccions europees. Els partits que donen una importància rellevant als temes europeus —ja sigui en positiu o negatiu— tendiran a fer-ho millor a les eleccions al PE, precisament perquè és aquesta arena on poden explotar millor el seu discurs.²⁴ Un fenomen similar passa amb els partits verds. Una de les principals competències que ha tingut la UE des del seus inicis ha estat el de les polítiques mediambientals —conjuntament amb l'agricultura i ramaderia. Així doncs, no és d'estranyar que alguns votants a les eleccions al PE optin per partits que tenen una posició clara i contundent sobre aquest tema —veure, per exemple, l'article de John Curtice (1953).²⁵ Aquesta evidència donaria, doncs, suport a la idea apuntada per Cliff Carrubba i Richard Timponé,²⁶ que

afirmen que els ciutadans poden tenir unes preferències diferents, però malgrat tot sinceres, per diferents nivells de govern i, en conseqüència, en cada elecció votar en funció dels aspectes més rellevants sobre els que versa.

Per comprovar fins a quin punt el vot a partits petits s'ha complert en les eleccions al PE de 2019, seguirem el criteri de Schmitt²⁷ i ens fixarem en el canvi en el grau de fragmentació electoral entre les eleccions generals i les europees. Per fer això emprarem la clàssica mesura de fragmentació electoral proposada per Markku Laakso (1949) i Rein Taagepera (1933):²⁸ el número efectiu de partits polítics i el número efectiu de partits legislatius —NEPP i NEPL. Aquests dos indicadors ens permeten «comptar» el nombre de partits diferents que reben vots (NEPP) i que obtenen representació al parlament (NEPL), fent que els més grossos tinguin un pes més important que els més petits. D'aquesta manera, si en

unes eleccions només dos —o tres, o quatre...— partits obtenen vots i cadascun d'ells obté el mateix suport electoral, el NEPP serà de dos —tres, quatre... Però si hi ha dos partits que tenen el 40% dels vots i un altre el 20%, aleshores el NEPP serà de 2,5, mentre que si els dos principals partits tenen el 49% dels vots i un tercer partit només en té el 4%, el NEPP serà un altre cop molt proper a 2. La mateixa lògica aplica pel NEPL, de manera que en lloc de considerar els vots rebuts es considera la distribució d'escons al Parlament.

Així, un increment en el NEPP en les eleccions europees ens estaria indicant que els resultats electorals estan més homogèniament repartits i que, per tant, hi ha menys concentració de vot en uns pocs partits. El gràfic 6 ens mostra com això és el que passa en bona part dels estats. De mitjana, el NEPP ha incrementat 0,45 partits respecte a les eleccions legislatives. Ara bé, què passa amb el NEPL? Un increment en aquest indicador ens estaria assenyalant que, no només els vot està més fragmentat sinó que també ho està el resultat final, és a dir, el repartiment d'escons al PE. Doncs bé, les dades del gràfic

24 FERRARA i WEISHAUPT, «Get your act together: Party performance in European Parliament elections»

25 CURTICE, «The 1989 european election: protest or green tide?».

26 CARRUBBA i TIMPONE, «Explaining vote switching across first- and second-order elections»

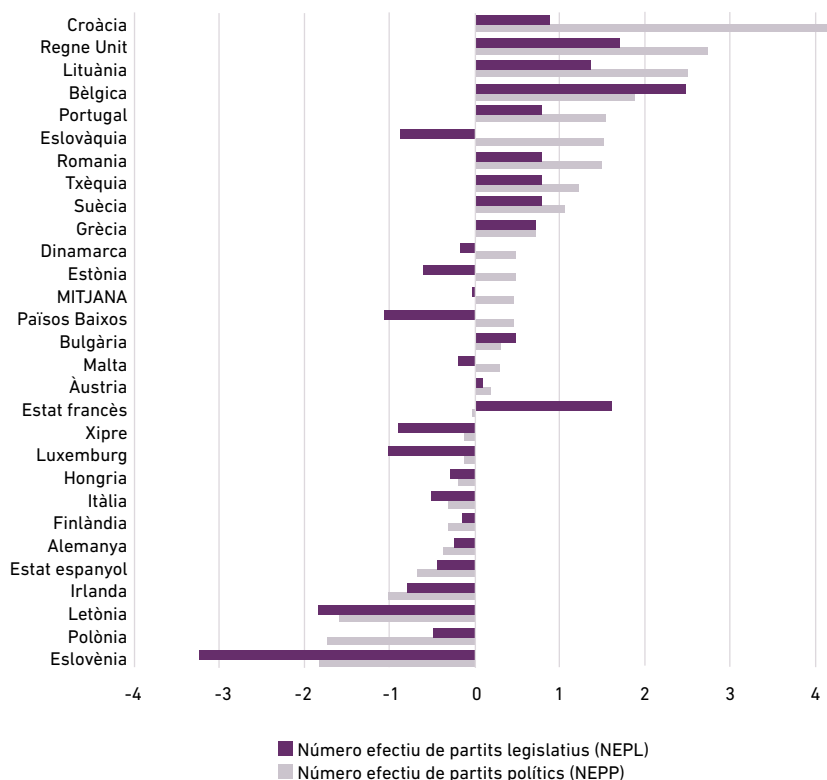
27 SCHMITT, «The european parliament elections of june 2004: still second-order?».

28 LAAKSO i TAAGEPERA, «'Effective' number of parties».

Els ciutadans poden tenir unes preferències diferents, però malgrat tot sinceres, per diferents nivells de govern i, en conseqüència, en cada elecció votar en funció dels aspectes més rellevants sobre els que versa

GRÀFIC 6

Canvi en la fragmentació electoral entre les eleccions legislatives i europees

Font: Elaboració pròpia amb dades de ParlGov (www.parlgov.org) i www.election-results.com

6 ens mostren que aquest no és el cas. Així, la mitjana de NEPL en tots els països per les eleccions europees és idèntica a la de les gene-

rals. Aquest fet indica que, tot i que els resultats en efecte estan més fragmentats —el vot per tant queda més repartit—, el sistema electoral

fa que al final la fragmentació sigui equivalent a la de les eleccions als parlaments estatals. Així doncs, tot i que en alguns països el sistema electoral proporcional fa que la fragmentació augmenti —per exemple, a França— en d'altres fa que disminueixi. El cas probablement més notori és el dels Països Baixos. En aquest país, en passar d'un sistema electoral a les eleccions generals de circumscripció única amb 150 diputats i una barrera electoral testimonial del 0,67%, a un sistema al PE en el que «només» s'hi escullen 26 diputats i —llindar efectiu de representativitat del 2,8%— fa que la fragmentació lògicament disminueixi. En definitiva, tot i que sí que sembla que en les eleccions al PE el vot està més repartit i afavoreix els partits més petits, això no es tradueix en un sistema de partits més fragmentat que el de les eleccions legislatives estatals.

Conclusions

D'acord amb el model d'eleccions de segon ordre, teoritzat pels politòlegs alemanys Reif i Schmitt en els anys 1980, les eleccions europees estan

En les eleccions europees hi ha una major fragmentació del vot que en els comicis generals tot i que això no es tradueix en una major fragmentació en el repartiment d'escons

caracteritzades per una participació electoral més baixa que les eleccions generals; una penalització al partit del govern estatal; i un increment del vot protesta i als partits petits.

Basant-nos en aquestes consideracions i en l'extensa recerca que se n'ha desenvolupat posteriorment, en aquest article hem posat a prova les teories de Reif i Schmitt en les eleccions al PE de 2019. Els resultats ens mostren, en primer lloc, que també en aquest cas la participació electoral ha estat més baixa que la registrada en la majoria de les eleccions generals. Tot i això, és important ressaltar que en aquesta ocasió l'abstenció s'ha reduït en més de 8 punts respecte a les eleccions de 2014, i que fins i tot en alguns països la participació a les eleccions al PE ha quedat lleugerament per sobre de les generals.

La segona de les característiques de les eleccions europees és que el partit dels governs estatals perden vots. En línia amb l'evidència existent, els resultats de les eleccions de 2019 ens mostren que el partit del primer ministre rep menys suport, tot i que no ho fan necessàriament els socis

petits de coalició. Finalment, d'acord amb la teoria dels cicles de popularitat dels governs, veiem com la proximitat de les eleccions generals amb les europees també afecta la sort del partit del primer ministre. De fet, quan les eleccions europees cauen a la meitat de la legislatura estatal, el partit governant és quan es veu més penalitzat.

La tercera i última de les característiques de les eleccions de segon ordre és que els partits petits i/o protesta —especialment els antieuropeistes i els verds— incrementen el suport electoral. Els resultats en aquest cas ens mostren que en les eleccions europees hi ha una major fragmentació del vot que en els comicis generals —és a dir, els vots estan menys concentrats en uns quants partits grossos—, tot i que això no es tradueix en una major fragmentació en el repartiment d'escons. Aquest fenomen, expliquem, ve donat pel fet que alguns països escullen un nombre reduït d'europarlamentaris, impedit així que la major fragmentació en el vot es tradueixi en major fragmentació en el repartiment d'escons. ■

■ Bibliografia

BLAIS, André. *To vote or not to vote? The merits and limits of rational choice theory*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2000.

BLAIS, André; DOBRZYNSKA, Agnieszka; INDRIDASON, Indridi H. «To adopt or not to adopt proportional representation: The politics of institutional choice». *A British journal of political science*, núm 35, p. 182-190, 2005.

CARRUBBA Cliff; TIMPONE, Richard. J. «Explaining vote switching across first- and second-order elections: evidence from Europe». *A Comparative political studies*, núm. 38(3), p. 260-281, 2005.

CONSELL EUROPEU. *Decisió del Consell Europeu 2002/772/EC* [en línia]. Disponible a: <www.eur-lex.europa.eu>.

CURTICE, John. «The 1989 european election: protest or green tide?». *A Electoral Studies*, núm. 8 (3), p. 217-230, 1989.

DE VIRES, C. E., (et al.) «Individual and contextual variation in EU issue voting: The role of political information». *A Electoral Studies*, núm. 30, p. 16-28, 2011.

DOWNS, Anthony. *An Economic theory of democracy*. Nova York: Harper Collins, 1957.

FERRARA, F.; WEISHAUP, J. T. «Get your act together: Party performance in European Parliament elections». *A European Union Politics*, núm 5, p.283-306, 2004.

GALAIS, Carol; BLAIS, André. «Do people feel more of a duty to vote in some elections?». *A West European Politics*, núm 39, p.755-777, 2016.

GUINJOAN, Marc. *Parties, elections and electoral contests; competition and contamination effects*. Farnham: Ashgate/ Gower, 2014.

HEATH, Anthony. «Between first and second order: a comparison of voting behaviour in european and local elections in Britain». *A European Journal of Political Research*, núm. 35(3), p.389-414, 1999.

HIX, Simon; MARSH, Michael. «Punishment or protest? Understanding european parliament elections». *A Journal of politics*, núm. 69(2), p.495-510, 2007.

HIX, Simon; MARSH, Michael. «Second-order effects plus pan-european political swings: An analysis of european parliament elections across time». *A Electoral Studies*, núm. 30(1), p.4-15, 2011.

KOEPKE, Jason. R.; RINGE, Nils. «The second-order election model in an enlarged Europe». *A European Union Politics*, núm. 7(3), p.321-346, 2006.

LAAKSO, Markkus; TAAGEPERA, Rien. «'Effective' number of parties: a measure with application to west Europe». *A Comparative Political Studies*, núm. 12(1), p.3-27, 1979.

MARSH, Michael. «Testing the second-order election model after four european elections». *A British Journal of Political Science*, núm. 28(4), p.591-607, 1998.

MILLER, William L., & MACKIE, Miles. «The electoral cycle and the asymmetry of government and opposition popularity». *A Political studies*, núm. 21, p.263-279, 1973.

ORFORD, Scott. «Electoral salience and the costs of voting at national, sub-national and supra-national elections in the UK: A case study of Brent, UK». *A Transactions of the Institute of British Geographers*, núm. 34(2), p.195-214, 2009.

PARLAMENT EUROPEU. «Members of the European Parliament» [en línia]. Disponible a: <www.europarl.europa.eu>.

REIF, Karlheinz. «National electoral cycles and european elections 1979 and 1984». *A Electoral studies*, núm. 3(3), p.244-255, 1984.

REIF, Karlheinz; SCHMITT, Hermann. «Nine second-order national elections - A conceptual framework for the analysis of European elections results». *A European journal of political science*, núm. 8, p.3-44, 1980.

RIERA, Pedro. «Voting differently across electoral arenas: Empirical implications from a decentralized democracy». *A International political science review*, núm. 34(5), p.561-581, 2013.

ROHRSCHEIDER, Robert. «The democracy deficit and mass support for an EU-Wide government». *A American Journal of Political Science*, núm. 46(2), p.463-475, 2002.

Oficina
de Drets Civils
i Polítics

Els teus drets són fonamentals,
trobem-nos per defensar-los.

dretscivilsipolitics.gencat.cat

 Generalitat
de Catalunya

75 Milions
de futurs

full de càlcul

L'evolució de l'economia catalana durant els anys del procés sobiranista

[vista prèvia >](#)

Una de les afirmacions recurrents del nacionalisme espanyol durant els últims anys ha estat que, a causa del procés sobiranista, l'economia catalana ha patit greus perjudicis i ha perdut eficiència. El rebombori mediàtic entorn a la pretesa fuga d'empreses o a suposades baixades de la inversió estrangera ha estat habitual des de 2012, i s'ha intensificat a partir de la tardor de 2017. Què hi ha de cert i què no, però? En aquest article s'analitzen diverses variables objectives per a copsar l'evolució real de l'economia catalana des de 2012.

Ariadna Jou

Doctorand d'economia a la UCLA

@ariadnajou

Durant aquests últims sis anys, Catalunya ha viscut moments d'activitat política frenètica, canvis importants i situacions molt intenses. L'independentisme ha crescut de forma exponencial, i la majoria de la població catalana ha deixat molt clar, elecció rere elecció, que vol decidir sobre el futur del seu país. La voluntat del poble català podria trobar sortida mitjançant un referèndum acordat amb l'Estat espanyol, però com que el govern de Madrid, de moment, sembla lluny d'acceptar-ho, el clima entre els actors polítics i jurídics espanyols i catalans s'ha anat escalfant, en el marc del que ha passat a ser conegut com «el procés sobiranista».

Un dels resultats d'aquest clima ha estat la profusió de rumors segons els quals l'economia catalana entrava en decadència per culpa del procés. Al llarg d'aquests anys, la premsa espanyola, i part de la catalana, ha publicat diversos articles parlant de fuga d'empreses, declivi del turisme, i reducció de les inversions.¹ És cert que arran de la

possible incertesa al voltant de la tardor de 2017, i esperonades per les institucions de l'Estat, algunes empreses van decidir canviar la seva seu social a altres ciutats de l'Estat espanyol. Ara bé, la gran majoria d'aquestes continuen treballant amb normalitat a Catalunya, com és el cas de Caixabank, per exemple.

Qualsevol país que passi per un procés com aquest pot veure la seva economia afectada. I en aquest sentit, Catalunya no necessàriament ha de ser una excepció. És normal que un augment de la incertesa política pugui comportar reduccions en la inversió estrangera, la decisió que algunes empreses decideixin canviar la seva seu social i, fins i tot, possiblement una certa disminució del creixement

CERAZAL i BOLEA, «El golpe del 'procés' a la economía catalana».

PÉREZ, «Así es la cara factura que el golpe independentista deja en el bolsillo de los catalanes».

SEGOVIA, «El 58% de los empresarios catalanes apuestan por el fin del 'procés' para que mejore la economía».

VIAÑA, «Desmontando las mentiras económicas del 'procés' (III): La trampa del 'Espanya ens roba' y la mejora fiscal».

econòmic. Ara bé, ha estat aquest el cas de Catalunya en l'actual procés polític? Com ha evolucionat l'economia catalana durant aquest període comprès entre el 2012 i 2018? Això és el que intentaré respondre en aquest article, revisant algunes de les variables macroeconòmiques més rellevants. Analitzarem indicadors de creixement econòmic, qualitat d'aquest creixement, el mercat laboral i el capital humà, i també indicadors sobre la qualitat de vida de la ciutadania catalana.

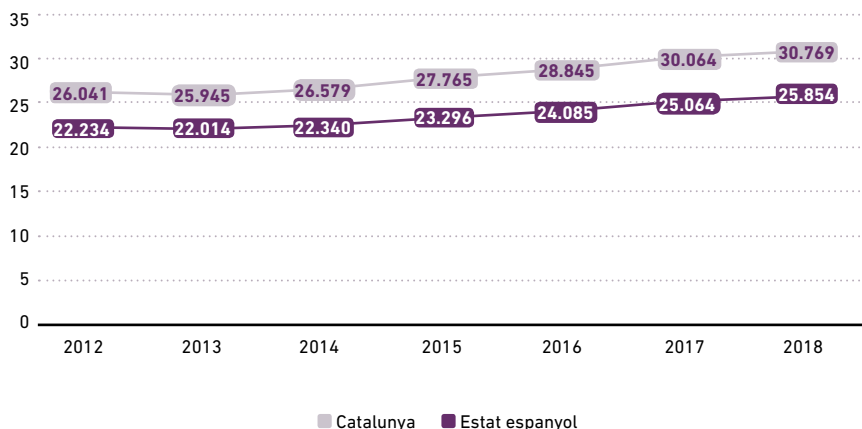
Abans de començar aquesta anàlisi, m'agradaria fer un apunt tècnic. Per poder estudiar exactament quin és l'efecte del procés independentista sobre l'economia catalana, hauríem de poder observar Catalunya en el mateix període de temps sense que aquests esdeveniments haguessin ocorregut. Com que és impossible, el que podem fer és estudiar l'evolució de diverses variables macroeconòmiques a Catalunya, fent comparacions amb economies semblants, per exemple el conjunt de l'Estat espanyol, o d'alguns estats prou significatius d'Europa.

¹ CAMARERO, «El atractivo económico de Cataluña se resiente y solo espera el fin del conflicto».

El creixement econòmic de Catalunya és similar al del conjunt estatal

GRÀFIC 1

Comparació de l'evolució del PIB per càpita entre Catalunya i l'Estat espanyol, 2012-2018 (€)

Font: Instituto Nacional de Estadística (INE). PIB per càpita en euros, base 2010.

Creixement, inversió i creació d'empreses

Primerament ens fixarem en l'evolució del PIB per càpita, ja que ens informa de la producció realitzada a Catalunya tenint en compte la població. És una mesura que també s'utilitza per estudiar els estàndards de vida d'una economia, tot i que no mesura les desigualtats.

El gràfic 1 ens mostra l'evolució del PIB per càpita de Catalunya i del conjunt de l'Estat espanyol des del 2012 fins al 2018.² Com podem observar, les dues economies tenen una evolució similar. Del 2012 al 2013 encara hi ha un cert decreixement,

² Catalunya està inclosa en el càlcul del PIB per càpita del conjunt espanyol. La mateixa anàlisi sense Catalunya inclosa encara mostraria resultats més favorables per a Catalunya.

ja que les economies del sud d'Europa encara s'estaven recuperant de la crisi econòmica del 2008. Però, a partir del 2013, el gràfic mostra com les dues economies comencen a créixer. La tendència és molt similar, indicant que el creixement econòmic de Catalunya és semblant al del conjunt estatal. Fins i tot, podem veure com la diferència entre els pendents augmenta. Si ho analitzem amb més profunditat, podem observar que la diferència del PIB per càpita entre Catalunya i l'Estat al 2012 era de 2.807€, mentre que al 2018 va ascendir a la xifra de 4.915€. Això ens indica que la situació econòmica de Catalunya comparada amb la del conjunt de l'Estat espanyol millora en aquest període de temps.

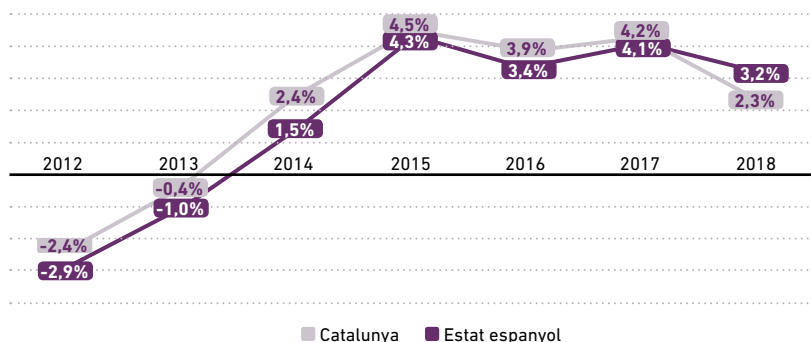
En aquest sentit, és interessant analitzar què passa amb el creixement percentual del PIB per càpita. Aquesta variable ens indicarà a quin ritme està evolucionant l'economia.

Quan analitzem la taxa de variació interanual de PIB per càpita, que no és res més que mirar any rere any com ha augmentat el PIB per càpita en percentatge, podem reafirmar, com en el cas anterior que Catalu-

La diferència del PIB per càpita entre Catalunya i l'Estat el 2012 era de 2.807€, i el 2018 és de 4.915€. Aquest fet ens indica que la situació econòmica de Catalunya ha millorat en aquest període de temps

GRÀFIC 2

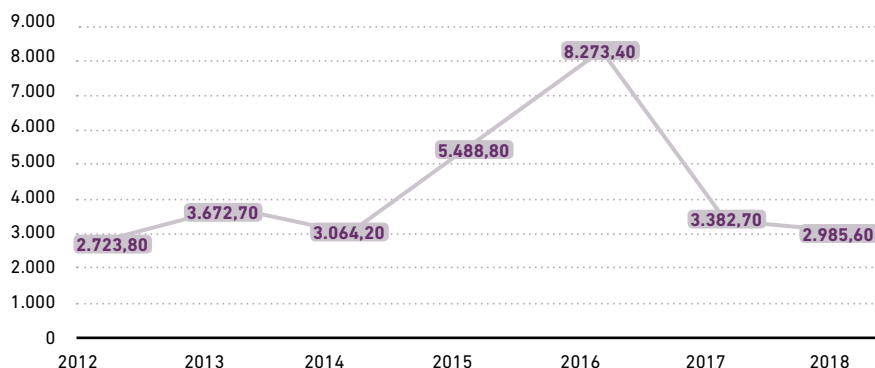
Taxa de variació interanual del PIB per càpita, 2012-2018 (%)

Font: Instituto Nacional de Estadística (INE). PIB per càpita en euros, base 2010.

GRÀFIC 3

Evolució de la inversió estrangera a Catalunya, 2012-2018 (milions €)

Font: Idescat.

nya i l'Estat espanyol es comencen a recuperar a partir del 2013. Al llarg d'aquest període es comprova com Catalunya creix, de mitjana, a una velocitat més ràpida que el conjunt de l'Estat espanyol. Aquest creixement s'alenteix una mica el 2018, fet que es contraposa al fet que l'Estat espanyol creix a una velocitat més alta. Ara bé, aquesta reducció no és greu.³

Si féssim una anàlisi més desagregada a nivell de comunitats autònomes, veuríem que la majoria d'elles veuen alentit el seu creixement del 2017 al 2018.⁴ Les comunitats que acceleren el seu creixement, i que provoquen que el conjunt espanyol creixi a una velocitat més alta que Catalunya, són Castella i Lleó, Madrid, Ceuta i Melilla. A altres zones com Castella-La Manxa i Cantàbria, el decreixement és molt suau i això també pot influir.

Una altra variable d'interès que sembla que preocupa molt la premsa

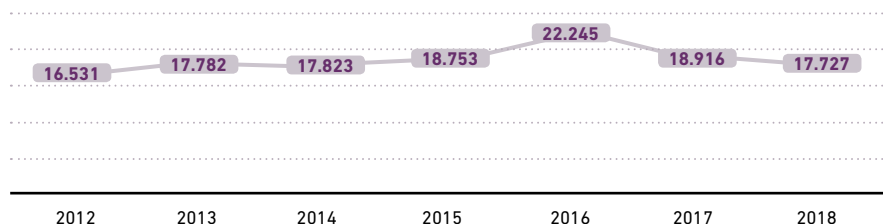
³ La informació sobre el PIB del 2018 és una estimació. Hi ha la possibilitat d'un cert marge d'error.

⁴ INSTITUTO NACIONAL ESTADÍSTICA, «Variación del PIB per cápita en las comunidades autónomas».

Del 2012 al 2016, la inversió estrangera només ha fet que augmentar, i de manera important. La major part de aquesta inversió prové de països de la UE o de la OCDE

GRÀFIC 4

Creació d'empreses a Catalunya, 2012-2018 (en nombres absoluts)

Font: Idescat.

és la inversió estrangera. Si explorem aquesta partida, podem comprovar que del 2012 al 2016 només ha fet que augmentar, i de manera important. La major part d'aquesta inversió prové de països de la UE o de la OCDE. És cert que en l'últim període aquesta inversió ha disminuït. Probablement, sigui degut al fet que el boom en la inversió dels dos anys previs està destinat a projectes més a llarg termini, i per això en els anys següents observem el decreixement. L'augment del 2015 es basa en un increment en la inversió, especialment, en indústries manufactureres, mentre que el 2017 es destina a energia elèctrica, gas, vapor i aire condicionat.

És important tenir en compte que la construcció d'aquesta variable,

proporcionada pel Registre d'Inversions Exteriors (RIE), no inclou tota la inversió estrangera que rep Catalunya, perquè exclou la inversió en immobles i la reinversió de beneficis, entre d'altres. A més, la inversió es comptabilitza moltes vegades a la localitat on l'empresa té la seu social, que pot no correspondre amb el territori on s'està invertint realment.⁵

Una altra variable que ens interessa analitzar, que no necessàriament ens informa de creixement econòmic però que ha format part del debat en els últims anys, és la creació de noves empreses. En aquests darrers sis anys a Catalunya s'han creat

cada any aproximadament, 16.500 empreses, essent el mínim al 2012. El 2016 hi va haver un pic amb 22.246 societats mercantils creades. És cert, però, que en els dos últims anys aquest nombre s'ha vist reduït. Al 2018 hi va haver un decreixement del 6,3% respecte a l'any anterior. També és veritat que el capital social ha disminuït, i el nombre de societats que han fet ampliació de capital també. És possible que es tracti d'un fet temporal, ja que del gener al maig del 2019 s'han creat més de 8.800 empreses a Catalunya. A més a més, respecte al maig del 2018, a l'Estat, el nombre de societats mercantils constituïdes ha disminuït un 0,2%; per tant, no sembla que es tracti d'un fet exclusiu de Catalunya.⁶

Altres indicadors a tenir en compte per tenir una visió global de l'evolució de l'economia, i sobretot relatiu a la qualitat d'aquesta, podria ser la innovació. Recentment, la Comissió Europea ha publicat dades en les que s'apunta que Catalunya està en una situació moderada i no és líder en aquest àmbit a nivell europeu;

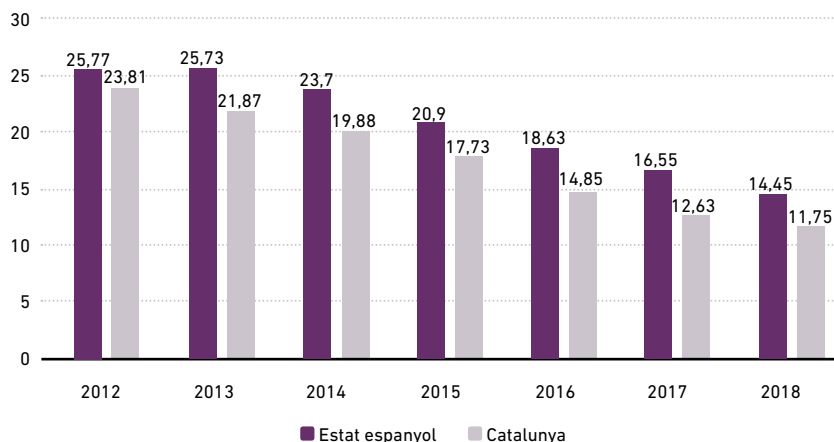
⁵ GENERALITAT DE CATALUNYA, «Inversió estrangera».

⁶ IDESCAT, «Creació i dissolució de societats mercantils».

L'augment del 2015 es basa en un increment en la inversió especialment en indústries manufactureres, i el 2017 en energia elèctrica, gas, vapor i aire condicionat

Gràfic 5

Comparació de l'evolució de l'atur entre l'Estat espanyol i Catalunya, 2012-2018 (%)

Font: Instituto Nacional de Estadística (INE).

sí que ho és, en canvi, a nivell de l'Estat espanyol.⁷ Per tant, tot i que hi ha marge per a la millora, és difícil atribuir-lo a la situació política a Catalunya. A més a més, recentment Gert Jan Koopman (1966), director general de Pressupost de la Comissió Europea afirmava, en el marc de la conferència «El nou pressupost de la Unió Europea: prioritats i oportu-

nitats», que «Catalunya és la regió europea que atreu més recursos relacionats amb la innovació de les pimes [...] més que qualsevol altra regió europea».⁸ Per tant, Catalunya, un dels líders en innovació a nivell de l'Estat espanyol, potser no lidera en aquest àmbit a nivell europeu, però sembla que va per bon camí i que cal continuar avançant en aquest aspec-

te, ja que quan es produeix creant valor afegit és quan es contribueix més al creixement de l'economia.

Mercat laboral

Per analitzar la situació del mercat laboral ens interessa estudiar la taxa d'atur, la qual també està molt relacionada amb el creixement econòmic. Com que tant a l'Estat espanyol com a Catalunya hi ha una situació de notable estacionalitat, el gràfic següent mostra el percentatge anual de persones aturades utilitzant les dades de l'últim trimestre de cada any.⁹

Així doncs, s'observa com l'atur a Catalunya ha estat en descens constant, indicant el progrés econòmic del país. Per contra, el conjunt de l'Estat espanyol va costar-li una mica més recuperar-se de la crisi pel que fa a la creació d'ocupació: ja que l'atur al 2013 encara era del 25,73%. Tal com mostra el gràfic, en tot el període l'atur de Catalunya es manté per sota del de l'Estat espanyol.

7 EUROPEAN COMMISSION, «European and Regional Innovation Scoreboards».

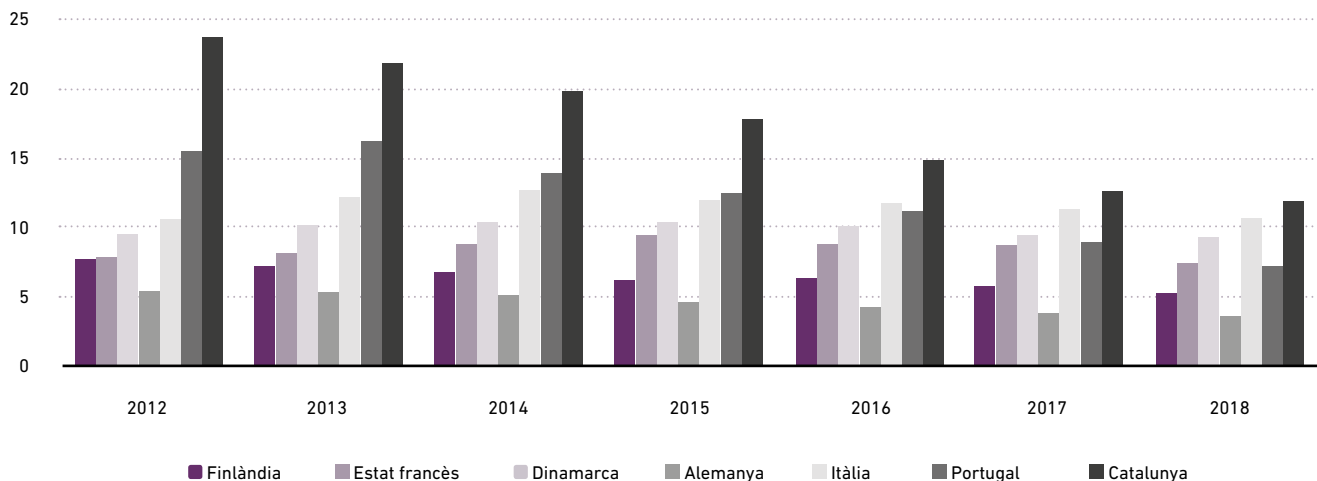
8 ARA, «Catalunya és la regió europea que més recursos atreu per a innovació i pimes».

9 L'objectiu és evitar la reducció temporal d'atur que té lloc a la temporada d'estiu.

L'atur a Catalunya ha estat en descens constant, indicant el progrés econòmic al país. Al conjunt de l'Estat espanyol va costar-li una mica més recuperar-se de la crisi

Gràfic 6

Evolució de l'atur a diferents estats de la UE, 2012-2018 (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels pressupostos de l'Estat espanyol. Ministeri d'Hisenda.

D'altra banda, ens interessa no només saber com es troba Catalunya en comparació amb l'Estat espanyol, sinó també en relació amb altres països d'Europa.

Veiem que pel que fa a l'atur, a Catalunya encara li queda camí per millorar en comparació amb el conjunt d'Europa. Cal reconèixer que el mercat laboral de l'Estat espanyol té una sèrie de problemes estructurals que dificulten

una millora dels nivells d'ocupació. Per altra banda, cal recordar que la recuperació de la crisi va ser molt costosa, especialment pel que fa a l'ocupació. Tot i això, el gràfic anterior mostra com Catalunya ha fet grans passos aquests últims anys per millorar i el 2018 es comença a apropar a nivells d'atur similars als d'Itàlia i l'Estat francès. En aquesta línia, podem entendre que si durant aquest període de temps hi ha hagut una «fuga d'empreses», com

afirmen diversos mitjans, les dades d'atur no s'han vist perjudicades; al contrari, han millorat i durant tot el període han estat en una situació millor que l'Estat espanyol en el seu conjunt.

Altres variables a tenir en compte, a part de l'atur, són la taxa d'ocupació, la població assalariada i el salari brut. Totes aquestes variables han evolucionat de forma positiva

i per sobre dels nivells de l'Estat espanyol durant el període analitzat. Per tant, podem concloure que en aquest sentit, l'economia catalana ha evolucionat de forma positiva durant els anys del procés sobiranista. En tot cas, un punt feble a comentar és la disminució de la productivitat del treball durant el període estudiat.¹⁰ Una possible explicació podria ser l'augment de la productivitat del capital i els processos d'automatització. Un dels reptes de futur serà veure com les empreses poden adaptar-se a aquests nous escenaris per tal de poder millorar aquesta productivitat del treball.

Qualitat de vida i desigualtat

Un dels àmbits importants de l'economia és l'estudi de la qualitat de vida i la desigualtat. De què serveix créixer a nivell econòmic si no s'ha de veure reflectit en el benestar de la ciutadania? Una de les variables interessants a explorar és el percentatge de la població en risc de pobresa. Només tenim informació del 2013 al 2017, però de totes maneres

10 IDESCAT. «Productivitat Total dels Factors».

Taula 1

Taxa de risc de pobresa o exclusió social —taxa AROPE—
Percentatge de la població (%)

	Estat espanyol	Catalunya
2013	27,3	24,3
2014	29,2	26,0
2015	28,6	23,5
2016	27,9	22,5
2017	26,6	23,8

Font: Enquesta Quadriennal d'Estructura Salarial, Institut Nacional d'Estadística.

és interessant veure que, de mitjana, encara que els valors són bastant elevats en general, durant aquest període han disminuït.

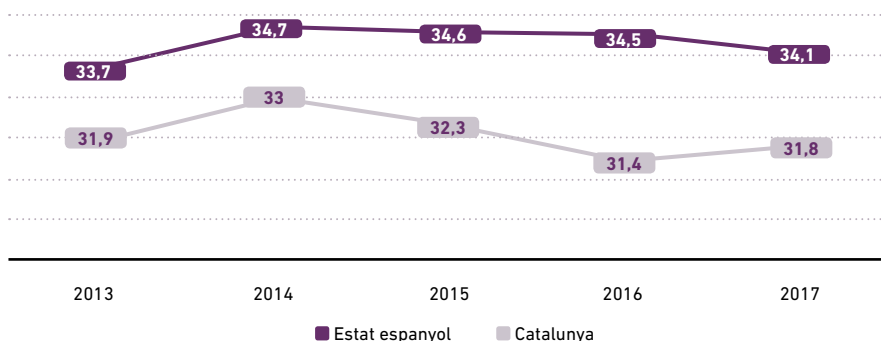
Malgrat que la tendència apunti a un descens, el 2017 hi ha hagut un augment lleuger d'aquest percentatge de població en risc de pobresa. És important investigar les causes d'aquest augment per tal de poder dissenyar les polítiques públiques que permetin solucionar el problema de manera més eficaç. Tot i aquest lleuger augment, Catalunya es troba en una situació més favorable que la resta de l'Estat espanyol.

Una altra variable d'interès és el coeficient de Gini, que mesura el grau de desigualtat en un país. En la majoria dels casos es basa en desigualtat en els ingressos, i ens ajuda a entendre la distribució de la riquesa. El coeficient rep valors entre 0 i 1, on 0 és igualtat perfecta i 1 total desigualtat.

En el gràfic 7, Catalunya sempre es troba en una situació millor que el conjunt de l'Estat espanyol pel que fa a la desigualtat, ja que els valors de l'índex són més propers a zero a Catalunya. La desigualtat va augmentar el 2014, i després va disminuir fins al 2016. Aquestes xifres indiquen que Catalunya, tot i estar lluny dels

La desigualtat a Catalunya va augmentar el 2014, i després va disminuir fins al 2016

Gràfic 7
Índex de Gini, 2013-2017

Font: INE. Enquesta de condicions de vida.

nivells d'igualtat d'ingressos dels països escandinaus, és no obstant una societat més igualitària que moltes altres, pel que fa a la distribució dels ingressos. Per exemple, a l'Estat francès l'índex de Gini va ser de 32,7 el 2015.¹¹

Finalment, en aquest context, una altra variable per a mesurar la qualitat de vida d'una societat, ja emmarcada en l'economia de la salut, és l'evolució de l'esperança de vida.

¹¹ WORLD BANK, «Gini Index».

En la taula 2 podem veure com l'esperança de vida al néixer ha estat augmentat des del 2012 fins al 2016, amb una petit decreixement el 2015. Com veiem l'esperança de vida a Catalunya és més elevada a la del conjunt de l'Estat espanyol. Aquesta no és una variable econòmica en sentit estricte, ni necessàriament relacionada amb el creixement de l'economia. Però sí que està relacionada amb el progrés general d'una societat, i mostra quin és l'impacte d'aquest progrés sobre la salut de la seva ciutadania.

Altres variables a tenir en compte

Pel que fa a l'educació superior, podem observar com les universitats catalanes destaquen per la seva qualitat a nivell estatal. Així ho mostra el rànquing del 2018 elaborat per la *Fundación Conocimiento y Desarrollo* (CYD).¹² La Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) lidera aquest rànquing, seguida de la Universidad de Navarra (UN) i la Universitat Pompeu Fabra en tercera posició. La Universitat de Girona ocupa el cinquè lloc; i finalment la Universitat de Barcelona, la Universitat Rovira i Virgili i la Universitat Ramon Llull ocupen les posicions 8, 9 i 10. El rànquing classifica un total de 73 universitats de l'Estat espanyol avaluant l'ensenyament, la transmissió de coneixement, la recerca, la contribució al desenvolupament regional i l'orientació internacional. Si ens fixem en rànquings avaluats a nivell internacional, *The World University Ranking* (WUR)¹³ classifica la UPF com la millor de les universitats estatals en la posició 135. Seguidament, apareixen la UAB

¹² FUNDACIÓN CYD, Rànquing CYD

¹³ TIMES HIGHER EDUCATION, «Best universities in Spain».

Tant a nivell estatal com internacional les universitats catalanes continuen sent molt ben valorades en diferents rànquings, i no es veuen afectades negativament per la situació política d'aquests darrers anys

Taula 2
Esperança de vida al néixer a l'Estat espanyol i a Catalunya, 2012-2016 (anys)

	Estat Espanyol	Catalunya
2012	82,29	82,65
2013	82,82	83,19
2014	82,94	83,35
2015	82,70	83,20
2016	83,11	83,63

Unitats: Percentatge de població.
Font: Idescat. Enquesta de condicions de vida.

i la UB en les posicions 145, i entre 201 i 250. La següent universitat en el rànquing és la UN, i està ja en una posició després de les 250. Dades molt semblants si analitzem el rànquing *QS World University*,¹⁴ on les dues millors universitats dins l'Estat espanyol són la UAB i la UB, ocupant els llocs 165 i 188 a nivell internacional, respectivament. Per tant podem concloure que tant a nivell estatal com internacional les universitats catalanes continuen sent molt ben valorades, i no es veuen afectades negativament per la situació política d'aquests darrers anys.

Conclusions

Per concloure, analitzant algunes variables, sobretot de caire macroeconòmic, hem vist que l'economia catalana ha avançat de forma positiva i moderada durant els anys del procés sobiranista. Encara queda, per descomptat, molt camí per recórrer i millorar, com ara pel que fa a reduir els nivells d'atur, invertir en innovació, o consolidar la inversió estrangera. Però les dades mostren clarament que durant aquests sis anys de governs independentistes no hi ha hagut un declivi de l'economia del país, al contrari del que alguns mitjans han afirmat de forma insistent; de fet, han estat els anys de la recuperació respecte a la crisi econòmica iniciada al 2008.

Hem comprovat, entre d'altres coses, que el creixement econòmic a Catalunya és molt positiu, l'atur ha disminuït i les universitats catalanes es consoliden com a líders a l'Estat espanyol. No podem afirmar que el govern independentista sigui responsable d'aquest creixement; el que sí que és raonable descartar, però, són les prediccions apocalíptiques sobre l'impacte del procés sobiranista en l'economia catalana, que ha anat millorant de forma sostinguda des del seu inici. ■

14 TOP UNIVERSITIES, «World ranking».

■ Bibliografia

ARA. «Catalunya és la regió europea que més recursos atreu per a innovació i pimes». A *Ara*, a 21 de gener del 2019.

ARA. «Sis de les 10 universitats espanyoles amb més rendiment són a Catalunya». A *Ara*, a 9 de maig del 2018.

CAMARERO, José María. «El atractivo económico de Cataluña se resiente y solo espera el fin del conflicto». A *Las provincias*, a 1 d'octubre del 2018.

CERAZAL, Pablo; BOLEA, Ignacio. «El golpe del 'procés' a la economía catalana». A *Expansión*, a 28 d'octubre del 2017.

CLEMENTE, Paula. «Catalunya queda fora de la primera divisió europea en innovació». A *Ara* a 17 de juny del 2019.

EUROPEAN COMISION. «European and Regional Innovation Scoreboards» [en línia]. Disponible a: <www.ec.europa.eu>, 2019.

FUNDACIÓN CYD. «Ranking CYD» [en línia]. Disponible a: <www.rankingcyd.org>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «9N 2014. Tu decideixes» [en línia]. Disponible a: <www.participa2014.cat>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Inversió estrangera» [en línia]. Disponible a: <www.economia.gencat.cat>.

IDESCAT. «Productivitat Total dels Factors» [en línia]. Disponible a: <www.idescat.cat>.

IDESCAT. «Creació i dissolució de societats mercantils» [en línia]. Disponible a: <www.idescat.cat>.

INSTITUTO NACIONAL ESTADÍSTICA. «Variación del PIB per capita en las comunidades autonomas» [en línia]. Disponible a: <www.ine.es>.

OCDE. (2019), «Real GDP forecast» (indicator) [en línia]. Disponible a: <www.oecd-ilibrary.org>, 2019.

PÉREZ, R. «Así es la cara factura que el golpe independentista deja en el bolsillo de los catalanes». A *ABC*, a 3 de novembre del 2018.

SANTINI, Ziggi; BROWN, Sarah; KOUSHEDE, Vibeke. «Mental Well-Being” Is Considerably Higher in One European Region». A *Inverse*, a 2 d'abril del 2019. Disponible a: <www.inverse.com>.

SEGOVIA, Carlos. «El 58% de los empresarios catalanes apuestan por el fin del 'procés' para que mejore la economía». A *El Mundo*, a 5 de setembre del 2018.

TIMES HIGHER EDUCATION. «Best universities in Spain» [en línia]. Disponible a: <www.timeshighereducation.com>.

TOP UNIVERSITIES. «Wolrd ranking» [en línia]. Disponible a: <www.topuniversities.com>.

VIAÑA, Daniel. «Desmontando las mentiras económicas del 'procés' (III): La trampa del 'Espanya ens roba' y la mejora fiscal». A *El Mundo* a 9 d'octubre del 2017.

WORLD BANK. «Gini Index» [en línia]. Disponible a: <www.data.worldbank.org>.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

BIOGRAFIES POLÍTIQUES

JAUME AIGUADER
LA NACIÓ POPULAR
HOMAGE TO THE NATION

PERE CEREZO
ENTRE GIRONA I ARGENTINA
JORDI AULI

MARTÍ JORDI I FRIGOLA
ALCALDE REPUBLICÀ DE PALAFRUGELL
JOSÉ PALAU

SAMUEL MORERA
ALCALDE REPUBLICÀ DE TERRASSA
JOSÉ PALAU

www.irla.cat/publicacions

arxiu

Blas Infante: el «pare de la pàtria andalusa» i la seva solidaritat amb Catalunya

vista prèvia >

Qui era Blas Infante? Què defensava? És habitual que en els discursos de dirigents polítics andalusos, tant de la dreta com l'esquerra i des del nacionalisme espanyol a l'andalusisme, es faci referència al pare de la «pàtria andalusa». Lluny de la imatge suavitzada i descontextualitzada amb què massa sovint se'l presenta avui dia, Blas Infante va dur a terme una revolució en el pensament polític andalus i va estendre la mà al catalanisme republicà durant la primera meitat del segle XX. Un gran exemple pels temps actuals, i un pensador polític de gran vigència.

Isidoro Moreno

Catedràtic Emèrit d'Antropologia Social per la Universidad de Sevilla
Membre del col·lectiu *Asamblea de Andalucía* (AdA)

ismoreno@us.es

Blas Infante, un revolucionari sobiranista

Al contrari del que es podria suposar, el pensament polític de Blas Infante (1885-1936) —qualificat en el preàmbul del vigent Estatut d'Autonomia d'Andalusia com a «pare de la pàtria andalusa»— continua sent un gran desconegut. I és així, tot i que no pocs carrers i llocs porten avui el seu nom i que aquest és reiterat, ritualment, en determinades dates de l'any. Des de les instàncies oficials, s'evoca el seu nom però s'oculta, o es falsifica, el seu pensament i la seva ideologia política. Se l'ha intentat convertir en un referent buit de significats, en un vestigi de l'ahir sense relació amb el present. Fins i tot, per a neutralitzar-lo, alguns han pretès convertir-lo en una mena de santó laic. I s'insisteix en la gran mentida que és un patrimoni comú de tots els partits, per sobre d'ideologies i opcions polítiques, amb l'excepció de l'extrema dreta.

Com es pot sostenir aquest fet quan va ser assassinat en els primers dies del cop militar-feixista, la nit del 10 a l'11 d'agost de 1936, per dos «crims» que es concretarien per

escrit quatre anys més tard en la condemna que va ser dictada contra ell per un tribunal militar? El de ser un revolucionari; i el d'haver intentat formar un partit andalusista. En realitat, els que van condemnar aquest home —les restes continuen avui, se suposa, en una fossa comuna d'un cementiri sevillà— i «legalitzar» el seu assassinat a través del tribunal militar, no van errar en les qualificacions, tot i que podríem matisar el fet de pretendre fundar un partit, perquè aspirava a crear molt més que això: aspirava a despertar el poble andalus i a fer-lo amo dels seus destins.

És cert afirmar com van fer els seus botxins, tot i que molts dels seus suposats admiradors ho amaguen avui, que Infante va ser un «revolucionari», i també que va ser el que en paraules d'avui en diríem un «sobiranista». De quina altra manera es podria qualificar a qui, ja des dels seus primers escrits el 1914, declarava que el més immediat «ideal andalus» hauria de ser repartir la terra entre els jornalers desposseïts d'ella; el 1919 incorporava el crit de «¡Viva Andalucía Libre!», i al començament de la Segona República propugnava una República Andalusia o Estat Lliu-

re d'Andalusia obert a una possible (Con)federació Ibèrica?

En el seu temps, Blas Infante va ser alhora una figura molt respectada professionalment i política per uns —incloent una part del potent moviment anarquista andalus—, com també un personatge temut i, fins i tot, menyspreat per altres. Notari des de molt jove —fins al punt que va haver d'esperar un any després d'aprovar les oposicions per complir l'edat mínima d'incorporació al seu lloc—, de sòlida formació intel·lectual, així com brillant escriptor i conferenciant, el seu «desclassament» no va ser mai perdonat per l'oligarquia andalusia, ni pels pseudointel·lectuals que tan aleshores com ara, estan tan disposats a servir-la.

Al *Manifiesto de Córdoba* de gener de 1919, del que va ser principal inspirador, pot llegir-se:

«Andalusia és una nacionalitat, perquè una necessitat comuna convida a tots els seus fills a lluitar junts per llur comuna redempció. Ho és també perquè la Natura i la Història van fer d'ella una distinció en el territori hispànic. Ho és també perquè

La majoria dels seus biògrafs distingeixen tres etapes en el seu pensament: la «regionalista» inicial, la «nacionalista» posterior i la «liberalista» final

tant a Espanya com a l'estranger se l'assenyala com un territori i un poble diferent. [...] Nosaltres estem fosos per això, amb aquella expressió de l'Asamblea Regionalista de Ronda que va proclamar Andalusia com a realitat nacional, com a Pàtria —Pàtria és un grup humà que sent les mateixes necessitats i que ha de treballar per satisfer en comú—, com una Pàtria viva a les nostres consciències.

Andalusos de tots els camps i partits: Veniu a aquesta labor... units per l'ideal d'una Andalusia gran i redimida ... Invoquem a totes les classes, principalment a les obreres... a totes menys a una pseudointel·lectualitat andalusa i espanyola, d'esperit casstrat i d'ànima covard, que va abdicar el rang de classe dirigent i només serveix per a entorpir la ideació generosa i la valenta acció».

Qui va escriure aquestes paraules no pot menys que ser definit, emprant conceptes actuals, com a sobiranista. És veritat que Infante tenia reserves amb la utilització generalitzada de les paraules «nació» i «nacionalisme», però era perquè entenia que amb elles,

freqüentment, es disfressava l'estatalisme supremacista de la majoria dels estats que s'autodefineixen com a «nacionals» per negar la realitat de la seva pluralitat nacional interna. Per això es va definir, sobretot al final de la seva vida, com *liberalista*: un terme que no deriva de «liberal» sinó d'«alliberament» —en aquest cas, de l'alliberament d'Andalusia. Això no obstant, quan ho va considerar necessari, no va dubtar a definir políticament a Andalusia com a Nació, rebutjant frontalment l'aplicació del terme «regió» i afirmant el seu dret a l'autodeterminació política. Assumint, amb això, el bagatge andalusista de la segona meitat del segle XIX, que era rotundament confederalista, de construcció de baix a dalt de les estructures nacionals andaluses i preservant les sobirania personal, municipal i comarcal en el procés d'institucionalització política d'Andalusia com a Poble-Nació. Uns conceptes que ja es reflectien en el triple projecte de Constitució per a Andalusia, per als cantons o comarques i per als municipis andalusos, presentat a Antequera el 1883 pels (con)federals andalusos.

Blas Infante i l'andalusisme de les primeres dècades del segle XX

Blas Infante va entrar en la vida pública a la segona dècada del segle XX a l'àmbit de l'Ateneu de Sevilla i en el context dels debats sobre el contingut i les vies per a la regeneració d'Andalusia, l'afirmació de la seva personalitat històrica i cultural, i la projecció politicoinstitucional d'aquesta. El març de 1914, va presentar una memòria a la secció de Ciències Morals i Polítiques amb el títol d'*Ideal Andaluz*, que seria publicada, al costat d'altres treballs més breus, l'any següent.

Quina va ser l'aportació fonamental d'Infante respecte al que estaven plantejant altres protagonistes d'aquest despertar intel·lectual andalús, com foren Mario Méndez Bejarano (1857-1931), Alejandro Guichot (1859-1941), Jose María Izquierdo (1886-1922) o la majoria dels col·laboradors de la revista *Bética*? La resposta ens la dona ell mateix en la breu introducció al seu text: un text que no se circumscriu a teoritzar sobre l'«Ideal», sinó que defineix aquest amb claredat des de l'afirmació que Andalusia necessita

Des d'*Ideal Andaluz* recorre tota l'obra i tota la vida de Blas Infante una preocupació central: que els andalusos s'autorreconeguessin com a «Poble»

un remei econòmic, una orientació política, un pla cultural, una direcció espiritual i una força —una organització— que «apostoli i salvi» —avui diríem que conscienciï i avanci— tot allò a suara.

Tant en aquest text inicial de 1914 com durant els 22 anys següents fins que va ser assassinat, Infante va dedicar totes les seves energies a aprofundir en aquests cinc eixos o «ideals», que tractarà de concretar «amb criteri polític, en fórmules pràctiques modelades per les exigències actuals de la Història».

La majoria dels seus biògrafs distingeixen tres etapes en el seu pensament:¹ la «regionalista» inicial, la «nacionalista» posterior i la «liberalista» final, però en realitat, des de pràcticament els inicis de la seva vida política, va ser un nacionalista «liberalista», entès el concepte com a practicant d'un nacionalisme d'alliberament, encara que de vegades, per prudència o tàctica, utilitzés la paraula «regionalista». Per conèixer

adequadament el seu pensament, no n'hi ha prou amb llegir només alguna de les seves obres, com la que potser és la més coneguda d'elles, *Ideal Andaluz*, que va ser la primera, sinó que cal conèixer també el *Manifiesto de la Asamblea de Córdoba* de 1919, *La Dictadura Pedagógica* i altres obres «culturals» de la dècada de 1920, *La verdad sobre el complot de Tablada y el Estado Libre de Andalucía*, de 1931 —potser la més significativa de totes—, els *Fundamentos de Andalucía* —no publicada fins a 1984— i les *Cartas Andalicistas* que escriví al llarg dels anys de la República fins dies abans que seguessin la seva vida.²

De tota manera, ja des de les pàgines d'*Ideal Andaluz* quedava clara la seva rotunda posició respecte als objectius a assolir. El central d'ells era la «restauració d'Andalusia», és a dir «la reconstitució del poble andalusí». Com que aquest poble hauria de ser «econòmicament lliure», l'objectiu «més immediat i central», el «centre de l'*Ideal*» hauria de ser, necessàriament, el de la «terra andalusina per al jornaler andalusí».

«Sense terra —argumenta— és inútil pensar en la cultura del poble. Perquè el cervell pugui atendre els requeriments de la civilització, cal que aquesta no destorbi les seves primordials energies elaborades en els estómacs, on són atesos els requeriments de la naturalesa». I per això postula: «Que Andalusia no es buidi dels andalusos que en ombrívola processó d'espectres van turmentats per la fam, llançats per la inhospitalitat de la seva pròpia regió, a buscar empara, pa i justícia en l'estranya terra de llunyans països». I afegeix: «Que les ciutats andalusines revessuguin pel camp, i s'obrin les deveses i els vedats al poble, ansiós de permutar les seves energies amb les energies de la naturalesa». Per concloure, rotund: «D'aquesta aliança sagrada, d'aquestes núpcies beneïdes entre el treball i la terra, han de brollar les essències que faran reviure poderoses les energies agonitzants del geni andalusí».³

Des d'*Ideal Andaluz* recorre una preocupació central tota l'obra, i tota la vida, de Blas Infante: que els andalusos s'autorreconeguin com a

1 Algun dels biògrafs més importants de Blas Infante són Enrique Iniesta (1930-2010), Juan Antonio Lacomba (1938-2017), José Luis Ortiz de Lanzagortia (1933-1998).

2 INFANTE, *Cartas Andalicistas*.

3 INFANTE, *Ideal andaluz*.

Per Infante, la lluita social i la lluita per l'avançament de la consciència de poble no són dos àmbits separats sinó que formen part d'un mateix i únic projecte

«Poble». Que elevin a consciència el sentiment i l'orgull de ser andalusos. Que sàpiguen d'on venen —quina és la seva «identitat històrica» diferenciada—; qui són —quina és la seva forma d'estar al món, de relacionar-se, de sentir i d'expressar-se, és a dir, quina és la seva «identitat cultural»—; i què volen ser —és a dir, com pretenen organitzar-se, de quins instruments dotar-se per decidir sobre els afers propis en els àmbits econòmic, social, polític i cultural sense que altres decideixin per ells; o sigui, com traduir en estructures institucionals llur «identitat política».

I tot plegat prenent com a base els municipis, l'univers social local, l'àmbit quotidià i de major potencialitat per la participació directa en els assumptes col·lectius. D'aquí el seu èmfasi en enfortir l'esperit i la consciència municipalista, que ell contempla obstaculitzada en la majoria dels casos, per l'existència de nombrosos «homes no lliures»: de jornalers sense terra ni feina, ni possibilitat d'accés a la cultura a causa de la «bàrbara» concentració de la propietat de la terra i els seus «desastrosos efectes». Tal com ell escrigué, «Tinc clavada en la consci-

ència, des de la meua infància, la visió ombrívola del jornal·ler. Jo he vist passejar la seva fam pels carrers del poble, confonent la seva agonia amb l'agonia trista de les tardes hivernals».⁴

En aquest sentit, és molt significativa, i no un simple exercici d'erudició, la referència que fa a Fray Alonso de Castrillo, que ja al segle XV afirmava que «per justícia natural, les coses de la natura són comuns». Com ell, Infante defensava que els elements necessaris per a la vida, com l'aigua o la terra, no són privatitzables quant a la seva propietat perquè són béns comuns. I el mateix significat té l'al·lusió a Lluís Vives, recordant que aquest assegurava que no hi ha raó «perquè els actuals posseïdors [de la terra] excloguin els altres del seu ús, com si ells fossin fills legítims de la Naturalesa i aquests, bastards».

Per Infante, la lluita social i la lluita per l'avançament de la consciència de poble no són dos àmbits separats sinó que formen part d'un mateix i únic projecte. Només podrà existir una Andalusia lliure si està formada

per homes i dones realment lliures —en condicions i amb capacitat de prendre decisions, d'autogestionar-se en els àmbits econòmic, social, polític i cultural. I això només seria possible en l'avançament cap a una Andalusia, que ell definiria el 1931 —en el seu llibre-al·legat *La verdad sobre el complot de Tablada*— com a República Andalusia o Estat Lliure d'Andalusia, obert a la construcció d'una Confederació Ibèrica sense per això declinar l'exercici de la seva sobirania.

Des del principi, Infante tenia marcat amb claredat l'objectiu de l'alliberament conjunt de les classes oprimides andaluses i d'Andalusia com a «poble». La lluita social i la lluita nacional eren —són— les dues dimensions inseparables d'una mateixa lluita; amb especial èmfasi en la tasca didàctica, en l'esforç per aconseguir despertar les consciències.

Blas Infante i la solidaritat amb els sobiranistes catalans

Al llarg de tota la seva vida pública, Infante es va relacionar amb persones i grups nacionalistes i sobi-

⁴ INFANTE, *Ideal andaluz*.

Des del principi, Infante tenia marcat amb claredat l'objectiu de l'alliberament conjunt de les classes oprimides andaluses i d'Andalusia com a «poble»

ranistes d'altres països de l'estat i d'Europa. Ja el 1919 va entaular contacte amb els organitzadors a Ginebra de la Societat de Nacions, argumentant amb rigor no exempta d'apassionament el dret d'Andalusia a ser reconeguda com una d'elles. Durant anys, va desenvolupar també una interessant correspondència amb Alfonso Daniel Rodríguez Castelao (1886-1950), intel·lectual nacionalista gallec. Però, potser el més transcendent, i més significatiu en aquesta dimensió, fora la seva solidaritat amb els líders catalanistes represaliats pel govern dretà del «bienni negre» de la II República (1933-1936). Infante i els seus andalusistes *liberalistes* van mostrar públicament la seva solidaritat internacionalista amb el president Lluís Companys (1882-1940) i els consellers empresonats. Els van visitar a la presó del Puerto de Santa María, van conversar amb ells, els van portar llibres perquè coneguessin el credo andalusista, van oferir-se per tot el que fes falta...

Considero que en aquests moments històrics, quan l'Estat espanyol manté a la presó «preventiva», ara

durant gairebé dos anys, líders polítics i socials del sobiranisme català i quan en un procés indecent, mancat de garanties jurídiques, se'ls acusa de rebel·lió i se'ls demana molts anys de presó, impedingint alhora a diversos d'ells desenvolupar les funcions per a les que han tornat a ser elegits democràticament, és especialment adequat difondre en la seva integritat, les dues cartes que Blas Infante va escriure a Companys i els altres consellers, —a qui els qualifica de germans— que va divulgar a les seves *Cartas andalucistas*.

La primera carta deia així:

«Senyors Lluís Companys i camarades de la Generalitat Catalana a la Presó del Puerto de Santa María:

L'arribada de vostès a Andalusia ens té profundament impressionats. I la nostra reacció flueix, des que van venir vostès, en la tristesa d'una gran pena; com és la de considerar que la veritable Andalusia, restaurada en el nostre esperit, voldria allotjar en els seus millors palaus els germans il·lustres de Catalunya; per als que, per trobar-se Andalusia encara

irredempta, s'ha disposat actualment una presó en una de les nostres infortunades ciutats.

Crec, senyors, expressar el sentiment de la Junta Liberalista d'Andalusia oferint-vos amb veheència quants serveis poguessin vostès necessitar; esperant que amb senzillesa o llibertat de germans disposin vostès de nosaltres. Us remeto uns llibres per si els distragués llegir com va ser el pensament de la nostra Andalusia quan Espanya va dir amb la seva paraula República, que volia arribar a ser el que va ser i el que realment és tot i l'uniforme exòtic amb què la van haver de vestir els seus reis, inspirats per normes estrangeres.

Aquells individus del Govern Provisional no pagaran mai el mal que van fer quan van arribar a difamar i a perseguir-nos amb fúria; preparant entre d'altres mals aquest, que hagi vingut a obrir-se a Andalusia una presó, en comptes d'un palau per allotjar els nostres germans del generós país Català.

Salut i Pau us desitja respectuosament el vostre afectíssim.»

La història sembla repetir-se. Es reproduïxen la injustícia, l'entencament polític i la negativa al reconeixement del dret dels pobles a decidir per si mateixos, a exercir la seva sobirania

A la segona carta, dirigida als mateixos destinataris, podia llegir-se:

«Espero que d'aquí a uns dies aniran a visitar-vos alguns amics del grup gadità. Jo també vull anar a saludar-los a vostès.

Parlem molt de vosaltres. Patiran molt en aquesta presó, sobretot amb aquesta horrible calor d'Andalusia. Patiment transcendent per a la fecunditat catalana. La vida de Déu és el gaudi pur del sofriment per la fecunditat que és l'alegria. L'únic enemic de Déu és el dolor estèril dels que no pateixen per ella.

Per terres d'Espanya, ja ho sabran vostès, cada vegada més intensa la guerra civil o la seva ànima latent; recíproca i irreductible incomprensió. L'infern a Espanya. Ja ho va dir el nostre antic Profeta: "El dia en què una ànima no compregui a una altra ànima, aquest és l'únic infern". Quan vam perdre Granada, salmodiaven els nostres màrtirs aquesta profecia que recull el Cancionero de Palacio:

*"Pobre España, sin ventura
Todos te deben llorar
Despoblada de alegría
Para nunca en ti tornar".*

Que potser l'alegria de totes les Espanyes, i per tant de la immortal Catalunya, depengui d'aquesta condició que, en relació amb aquella profecia, es pugués venir a simbolitzar dient que l'alegria o llibertat de les Espanyes, ha de ser coincident amb la resurrecció de Granada, és a dir, d'Andalusia. És una clau estranya, però la fluència de l'Espanya veritable sota capa de cinc segles d'història fingida, de ser considerada amb atenció, potser la vindria a justificar.

Recordeu, remembreu que fins que no va arribar a ensorrar amb Granada el baluard darrer del pur viure andalusí, el nostre aferrall últim a la llibertat en el si de la Pàtria comuna, fins llavors no va poder començar a erigir-se l'estat polític absolutista a Espanya; i va ser des de llavors, iniciat el procés de la centralització determinant d'una involució per desviure's pel que fa a l'existència dels pobles espanyols.

Fixeu-vos; està molt clar. Cap poble espanyol, morta Granada, va poder evitar la vigència a la península de la fórmula general renaixentista europea referent a l'absolutisme polític. De la mateixa

manera, en la gran era hegemònica d'Andalusia sobre la resta Ibèrica. També van haver d'impedir el que l'Europa uniformista sempre, activista sempre, assimilista sempre, arribés a implantar a Espanya la seva fórmula política medievalista coincident amb el feudalisme. I és que perquè Espanya sigui Espanya, cal que dins d'ella encoratgi un geni o un poble que, per ser diferent d'Europa, eviti l'absorció per Europa d'Espanya.

I perdonin vostès aquestes lletres que potser no serveixin per distreure ni per orientar. Només el fervor implica l'alegria i exclou la necessitat de consol. Allà va la fe nostra a fondre's fraternalment amb la de vostès per la llibertat veritable d'Espanya.

Salut i la Pau els desitja respectuosament el vostre afectíssim.»

Infante escriurà en una de les seves *Cartas Andalicistas*: «Poc després, a més dels liberalistes del grup gadità, vam anar a entrevistar-nos amb els presoners del Puerto de Santa María una representació dels liberalistes de Sevilla. Vam tenir l'alegria de distreure'ls una mica, departint amb ells a

través de les reixes, i d'explicar-los les especials característiques de la nostra empresa; o el que és el mateix, les particularitats de l'inspiració andalusista, així com les dels nostres mètodes o maneres de la nostra acció».⁵

Addenda

El mes de gener de 2019, un petit grup d'andalusos vam tenir l'honor de visitar els presos polítics sobiranistes catalans a la presó de Lledoners i conversar amb ells, mostrant-los la nostra solidaritat tant humana com política. A més de parlar de qüestions del nostre present, els vam donar a conèixer les visites que, fa més de 80 anys, feren Blas Infante i els seus andalusistes liberalistes als membres del govern de la Generalitat empresonats al Puerto de Santa María. Dramàticament, la història sembla repetir-se. Es reproduïen la injustícia, l'entencament polític i la negativa al reconeixement del dret dels pobles a decidir per si mateixos, a exercir la seva sobirania. Però es reproduïen també la solidaritat entre

sobiranistes. Especialment la del poble andalus amb el poble català, malgrat tots els esforços i pressions de l'espanyolisme més reaccionari per obstaculitzar-ho. ■

■ Bibliografia

INFANTE, Blas. *Ideal andaluz*. Sevilla: Fundación Centro de Estudios Andaluces, 2016. Llibre original de 1915.

INFANTE, Blas. *La Sociedad de Naciones y el Ideal Andaluz*. Sevilla: Centro Estudios Andaluces, 2019. Llibre original de 1917.

INFANTE, Blas (et al). *Manifiesto andalucista de Córdoba de 1919. Ideario de la nacionalidad*. Sevilla: Imprenta Haro, 1979. Llibre original de 1919.

INFANTE, Blas. *La dictadura pedagógica*. Sevilla: Fundación Centro de Estudios Andaluces, 2018. Llibre original de 1921.

INFANTE, Blas. *La verdad sobre el complot de Tablada y el Estado Libre de Andalucía*. Sevilla: Fundación Blas Infante i Fundación Centro de Estudios Andaluces, 2017. Llibre original de 1931.

INFANTE, Blas. *Cartas Andalcistas*. Sevilla: Junta Liberalista, 1935.

INFANTE, Blas. *Fundamentos de Andalucía*. Sevilla: Fundación Blas Infante, 1984.

LACOMBA, Juan Antonio. *Cuatro textos políticos andaluces (1883-1933)*. Granada: Universidad de Granada, 1979.

5 INFANTE, *Cartas Andalcistas*.

explorador

El Kurdistan siria després de l'ocupació de Daesh

[vista prèvia >](#)

El Kurdistan siria lluita per garantir la seva supervivència enmig de la guerra que es viu a la regió. Immersos en el caos de l'infern siria, els kurds han arribat a controlar un terç del territori de l'estat impulsant mesures revolucionàries de democràcia i igualtat. La lluita d'interessos entre les potències regionals i internacionals determinarà en bona mesura la seva sort, en un conflicte que encara no ha escrit les seves últimes pàgines.

Marta Brik

Polítòloga i màster en relacions internacionals

@martabrikg

El joc de la geopolítica mundial en un tauler tan complex com Pròxim Orient fa que el futur dels kurds-sirians sigui extremadament incert. El Kurdistan, la nació sense estat més gran del Pròxim Orient amb una població estimada que podria arribar als 35 milions d'habitants, està dividida en quatre regions pertanyents a estats diferents: Turquia, Síria, l'Iraq i l'Iran. Tradicionalment, la regió kurda-siriana, també anomenada Rojava, havia estat la que menys interès havia produït al nacionalisme kurd, ja que en el conjunt, els kurds a Síria eren menys nombrosos que els kurds de l'Iran, l'Iraq o Turquia.¹ Ara bé, l'evolució de la guerra siriana (2011-actualitat), les victòries militars contra Daesh i la possibilitat d'establir un govern autònom, han canviat dràsticament la manera com la lluita kurda, i també la comunitat internacional, perceben el Kurdistan sirianà.

El Kurdistan sirianà abans de la guerra

La comunitat kurda a Síria ha viscut durant dècades en l'ostracisme absolut. L'Estat sirianà, des de la seva

creació, ha volgut enfortir el projecte de l'estat-nació i ha procurat que els kurds no generessin tensions internes. Per aquest motiu, mantenia la comunitat kurda en una situació econòmica, política i social desfavorida.² La situació dels kurds sirians estava tan degradada políticament i social que, quan a la dècada de 1980, els kurds-turcs van demanar ajuda el règim de Hafez al-Assad (1930-2000), aquest va acollir Abdalà Öcalan (1947) líder del Partiya Karkêren Kurdistan [Partit dels Treballadors del Kurdistan] (PKK).³ L'Estat sirianà no temia el nacionalisme dels kurds sirians; simplement creia que havien deixat d'existir.⁴

Amb el final de la Guerra Freda i sense el suport dels soviètics, Öcalan va ser detingut per Turquia i condemnat per traïció. Amb el líder a la presó, el moviment kurd va viure «unes fluctuacions ideològiques que han transformat radicalment l'escenari ideològic del Pròxim Ori-

ent».⁵ El PKK, que tradicionalment s'havia centrat en establir un Estat propi per als kurds-turcs, començava a plantejar-se el «confederalisme democràtic», un projecte polític de democràcia radical per a tots els kurds en forma d'una confederació que superava les fronteres estatals.⁶

L'esclat de la guerra civil siriana (2011-actualitat)

En el context de les Primaveres Àrabs de 2011, centenars de milers de persones es van manifestar per demanar llibertat i reformes democràtiques a diversos estats del nord d'Àfrica. Malauradament, el que va començar com unes revoltes populars, a Síria, es va convertir en pocs mesos en una confrontació civil a gran escala que modificava profundament l'escenari dels kurds-sirians i del Pròxim Orient.

Amb la intensificació de la repressió del règim sirianà, l'oposició va recórrer a les armes i a la militarització for-

2 M SUR, «Kurdistan sirianà».

3 Organització política-militar que lluita pels drets polítics i culturals kurds. Considera organització terrorista per Turquia, els EUA i la UE.

4 VÀZQUEZ, *Kurdistan, el poble del sol*.

5 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolució anarquista de Oriente Próximo».

6 Ídem.

1 VÀZQUEZ, *Kurdistan, el poble del sol*.

Rojava es caracteritzava per la implantació d'assemblees populars per a la presa de decisions, generant-se mecanismes de participació ciutadana relacionats amb la democràcia directa

mant l'Exèrcit Lliure de Síria (ELS),⁷ davant d'un règim que trontollava i prenia mesures cada cop més dràstiques.

Malgrat els aixecaments a tot el país, la regió kurda es va mantenir a l'espera de veure com es desenvoluparien els esdeveniments.⁸ Cal tenir en compte que les reivindicacions kurdes a Síria, a diferència del que succeeix a Turquia, l'Iraq o l'Iran, no havien provocat conflictes sagnants. A Rojava s'hi vivia un conflicte de baixa intensitat. A l'estiu de 2012 les tropes lleials al líder del règim siríà, Bashar al-Assad (1965), van començar a abandonar la regió per defensar l'eix Homs-Alep-Damasc, ja que el règim estava encerclat per rebels i jihadistes. Davant el buit de poder existent, els kurds van començar a teixir estructures assembleàries d'administració política.⁹ Així, van aconseguir una preuada oportunitat de construir una administració

autònoma que no hagués estat mai permesa ni pel règim ni pels altres rebels.

En el calidoscopi polític kurd-sirià es va consolidar la formació nacionalista promoguda pel PKK, el Partiya Yekîtiya Demokrat [Partit de la Unió Democràtica] (PYD) com a partit dominant. Aquesta organització es diferenciava de la resta de forces kurdes perquè disposava d'un braç armat, les Unitats de Protecció Popular Kurdes conegudes per les sigles YPG. El juliol de 2012, els diferents partits reconeixien les YPG com a úniques milícies armades¹⁰ i aquestes començaven a prendre el control de nombroses poblacions kurdes, al principi sense un ús actiu de les armes. L'exèrcit i la policia siriana es van retirar sense combatre ni interferir en la presa de control de les milícies kurdes. Aquesta passivitat va provocar que alguns crítics acusessin els kurds del PYD de tenir un acord secret amb el govern d'Al-Assad, fet que el partit sempre ha negat.¹¹

L'administració de Rojava

Els kurds van estendre el territori que controlaven i van començar a governar-lo sota una administració independent. Aquest procés de construcció de l'administració, que va començar el juliol del 2012 a Kobane, va ser lent i territorialment desigual.¹² Els mecanismes de transformació social que es van posar en marxa estaven inspirats en el confederalisme democràtic d'Öcalan. Rojava es caracteritzava per la implantació d'assemblees populars per a la presa de decisions, generant-se mecanismes de participació ciutadana relacionats amb la democràcia directa.¹³

Encara que Rojava és de majoria kurda, des d'un primer moment la nova administració ha volgut esdevenir una entitat poliètnica i plurinacional, ja que aplega poblacions significatives d'àrabs, assiris i turkmenis, com també poblacions minoritàries d'armenis, circassians i txetxens.¹⁴

7 ÁLVAREZ-OSORIO, *Síria, Revolución, sectarismo y yihad*.

8 VÁZQUEZ, *Kurdistan, el poble del sol*.

9 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolución anarquista de Oriente Próximo».

10 M SUR, «Kurdistán sirio».

11 Ídem

12 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolución anarquista de Oriente Próximo».

13 SANCHÀ, «Las milicias antiyihadistas anuncian la reconquista de Raqa, bastión del ISIS en Siria».

14 M SUR, «Kurdistán sirio».

El «contracte social» kurd reconeix totes les llengües amb igualtat i oficialitat: l'àrab, el kurd i el siríac

El «contracte social»¹⁵ kurd reconeix totes les llengües amb igualtat i oficialitat: l'àrab, el kurd i el siríac. L'objectiu no és crear un mosaic, seguint el model libanès, sinó promoure una integració absoluta, amb màxim respecte per l'ètnia, la religió i la llengua.¹⁶

Un altre dels aspectes on la nova administració capgira els plantejaments establerts és en l'economia. Rojava pretén desenvolupar una economia d'inspiració comunitària. Tot i que l'administració kurda no cobra impostos, gràcies als beneficis obtinguts dels recursos naturals, especialment del petroli, alguns cantons poden oferir pa, aigua, electricitat, petroli o alguns béns bàsics a la població, de manera gratuïta o amb cobraments simbòlics.¹⁷ No obstant això, la guerra ha condicionat la consecució del projecte de transició econòmica, pel que avui encara conviuen tres models d'economia: el de les comunes; el

capitalista, previ a l'autonomia; i el de guerra, totalment centralitzat i que ha arribat a suposar el 70% del pressupost del govern de Rojava.¹⁸

Un dels aspectes que més va atreure l'atenció d'Occident va ser el reconeixement dels drets de les dones. En aquest sentit, la visualització més evident va ser l'alt nombre de milicians al front que duïen a terme operacions de combat contra Daesh. Les mesures per garantir la igualtat de la dona resulten molt revolucionàries a la zona. A Rojava, tots els càrrecs institucionals han de ser compartits per un home i una dona; es prohibeix el casament forçós i amb menors, la poligàmia i la mutilació genital femenina; es garanteix la igualtat de drets laborals, de sou, d'herència i d'accés als tribunals.¹⁹ Tanmateix, algunes d'aquestes mesures han suscitat controvèrsies a l'interior de la regió, i no només entre els àrabs —que senten que els kurds estan imposant els seus costums—, sinó també entre alguns kurds més conservadors.²⁰

Ara bé, Rojava també ha estat acusada de convertir-se en un règim autoritari. La seva legitimitat va sorgir de les milícies i de les assemblees que, tot i ser molt nombroses, formalment no són tan transparents i representatives com unes eleccions. A més, el partit dominant, PYD, va suprimir la resta d'institucions, segueix assetjant els partits propers al kurd-iraquíà Masoud Barzani (1946),²¹ i censura les protestes. Ja hi ha veus que denuncien que Rojava ha caigut en els paranys d'un model d'estat repressiu de partit únic.²²

El terror islamista i la resistència kurda

El caos i el buit de poder de la guerra siriana van ser l'escenari perfecte per a la proliferació de grups terroristes, dels que destaquen dues organitzacions jihadistes relacionades amb Al-Qaida: Al-Nusra i Da-

of their own in northern Syria».

21 President del Kurdistan iraquíà de 2005 a 2017. Líder del Partiya Demokrat a Kurdistanê [Partit Democràtic del Kurdistan] (PDK), i rival regional del PKK.

22 THE ECONOMIST «The Kurds are creating a state of their own in northern Syria».

15 El contracte social és la denominació que fan de la constitució del Kurdistan siríà. Eviten l'ús de la paraula constitució per no assimilar-se a un Estat; volen reafirmar l'esperit d'un contracte entre persones.

16 VÀZQUEZ, *Kurdistan, el poble del sol*.

17 Ídem.

18 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolució anarquista de Oriente Próximo».

19 VÀZQUEZ, *Kurdistan, el poble del sol*.

20 THE ECONOMIST «The Kurds are creating a state

Davant del creixement aclaparador de Daesh, que seguia ocupant territoris del nord de Síria, a partir del 2013 les milícies kurdes van canviar de tàctica: van deixar d'esperar la retirada de l'enemic per avançar en una clara ofensiva

esh. Totes dues combreguen amb la doctrina salafista/wahhabita²³ i la seva agenda no es limita al conflicte sirianà, sinó que s'estén a la lluita global contra els «impurs». Un dels trets més destacables de Daesh, en particular, és la seva implantació territorial: va arribar a controlar diverses províncies de Síria i l'Iraq on hi va establir un Califat amb més de 10 milions d'habitants.²⁴ En aquests territoris els tribunals islàmics decretaven càstigs corporals en casos de furt, adulteri, consum d'alcohol o apostasia; però també eren habituals les lapidacions, crucifixions i decapitacions per castigar els delictes més greus. Un altre tret característic és el sectarisme, especialment contra la població xiïta, jazidí i kurda. Una autèntica bomba de rellotgeria si tenim en compte la diversitat religiosa siriana, on convivia una majoria musulmana sunnita, amb branques més o menys emparentades amb l'islam xiïta com l'alauita, la drusa o la ismaelita, així com

diverses esglésies cristianes. A diferència d'Al-Nusra,²⁵ Daesh no és d'arrel siriana: la majoria dels seus integrants provenen d'altres llocs del món islàmic i d'Occident. La construcció del Califat va mobilitzar el nombre més elevat de combatents estrangers de la història moderna,²⁶ arribant a més de 40.000 l'octubre del 2017; provinents de més de 110 països diferents.²⁷

Davant del creixement aclaparador de Daesh, que seguia ocupant territoris del nord de Síria, a partir del 2013 les milícies kurdes van canviar de tàctica: van deixar d'esperar la retirada de l'enemic per avançar en una clara ofensiva. Així les milícies YPG van anar expandint-se i controlant cada cop més territori expulsant tant l'oposició rebel com les forces jihadistes de Daesh i Al-Nusra. L'enfrontament clau entre Daesh i les milícies kurdes va tenir lloc entre el setembre del 2014 i el gener de 2015 a Kobane, una ciutat

kurda al nord de Síria. Els jihadistes comptaven amb un arsenal que incloïa, per exemple, més de cinquanta tancs. El setge va ser tan ferotge que més de 150.000 persones van haver de fugir cap a Turquia.²⁸

Els EUA, amb forts interessos geopolítics a la regió i amb la voluntat d'acabar amb el Califat, necessitaven un aliat fort a la zona, i consideraven que donar suport a les forces kurdes era la millor manera de combatre Daesh. Així que, a finals de setembre del 2014, la coalició internacional liderada pels nord-americans va bombardejar posicions jihadistes, reduint la superioritat militar d'aquests sobre els kurds. Després de gairebé un any de resistència, el gener del 2015, s'anunciava la retirada de Daesh de la ciutat. L'heroica resistència de Kobane pot ser considerada l'Stalingrad del segle XXI.²⁹ Amb el suport de l'aviació de la coalició internacional, les milícies kurdes van continuar combatent Daesh en nombrosos pobles i ciutats i van augmentar la seva àrea d'influència fins a Raqqa. Així, els kurds es van

23 Una interpretació particularment rigorista de l'Islam, promocionada arreu del món per la monarquia saudita.

24 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolució anarquista de Oriente Próximo».

25 Organització terrorista jihadista vinculada a Al-Qaida que operava a Síria i el Líban.

26 LISTER, «Returning Foreign Fighters: Criminalization or Reintegration».

27 BARRET, «Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Treat of Returnees».

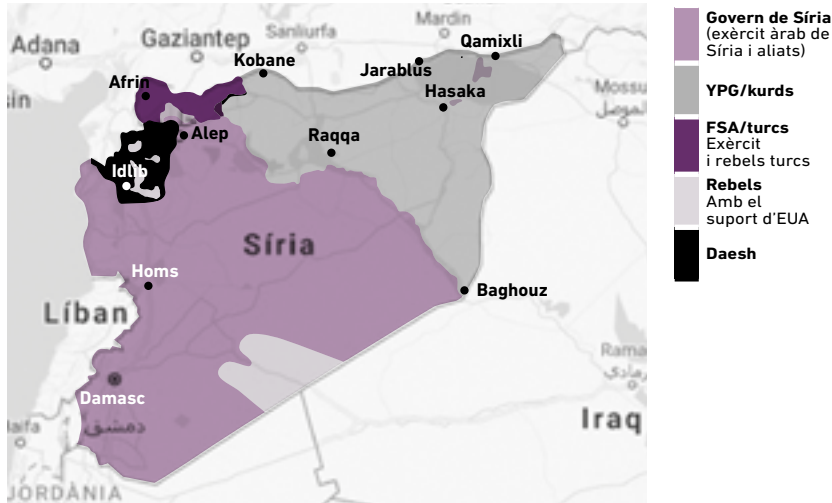
28 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolució anarquista de Oriente Próximo».

29 VÁZQUEZ, *Kurdistan, el poble del sol*.

L'administració de Rojava s'estén per un terç del territori siríà, precisament aquell que conté la majoria dels camps petrolers, i els terrenys agrícoles més fèrtils

GRÀFIC 1

Mapa de zones d'influència en el conflicte Sirià, setembre 2019.

Font: www.syriancivilwarmap.com.

convertir en la punta de llança d'una milícia multiètnica, les Hêzên Sûriya Demokratîk [Forces Democràtiques de Síria] (FDS).³⁰ La resistència de Kobane i la lluita kurda contra el Califat van provocar una onada de voluntaris que viatjaven per defensar Rojava, a l'estil dels Brigadistes Internacionals de la Guerra Civil espanyola; però també van atreure l'opinió pública internacio-

nal. Així, per als kurds es va obrir una finestra d'oportunitat, una escletxa de legitimitat per construir una administració pròpia.

Després de vèncer Daesh, què?

Malgrat el suport militar de la Coalició Global contra Daesh, l'autonomia dels cantons de Rojava no ha estat reconeguda pel règim siríà, ni pels rebels, ni tampoc per cap estat o or-

ganització internacional.³¹ L'administració de Rojava s'estén per un terç del territori siríà, precisament aquell que conté la majoria dels camps petrolers, i els terrenys agrícoles més fèrtils, així com vies comercials tan antigues com la Ruta de la Seda. Una terra tan valuosa és una benedicció per a l'administració kurda, però un pol d'atracció per als enemics. Amb l'afegit que molts temen que el seu principal aliat, els EUA, els abandoni en un tres i no res.³²

Després de tres anys de victòries militars, d'eradicar Daesh dels seus territoris, amb la consolidació de l'aliança amb els EUA i amb bones relacions amb Moscou —el principal avalador del règim d'Al-Assad i amb presència militar a Afrin—, els kurds van decidir fer un pas endavant i aconseguir unir territorialment els cantons de Kobane i Yazira amb Afrin, aïllats fins el 2018. Aquest moviment va topar amb el govern turc que considera que els kurds estan anant massa lluny. L'Estat turc no pot permetre que la fron-

30 PERRY, «Where do the Kurds fit into Syria's war?».

31 M SUR, «Kurdistan sirio».

32 THE ECONOMIST «The Kurds are creating a state of their own in northern Syria».

L'Estat turc no pot permetre que la frontera meridional estigui controlada pels nacionalistes kurds del PYD, considerats la seva major amenaça

tera meridional estigui controlada pels nacionalistes kurds del PYD, considerats la seva major amenaça, per la seva proximitat geogràfica i ideològica al PKK.³³

Rússia, per la seva banda, va preferir no posar en perill les bones, tot i que delicades, relacions amb Turquia i va replegar les forces de la zona. La resposta turca va ser implacable, amb el bombardeig d'Afrin i l'expulsió dels kurds de la major part de la ciutat.³⁴ Amb aquesta ofensiva, els rebels i els turcs van passar a controlar un territori fronterer al nord-oest que s'estén des d'Idlib fins a Afrin i Jarablus, zona que fa de tap del territori sirianès fins a la riba oest de l'Eufrates.³⁵

Només la presència dels 2.000 membres de les tropes nord-americanes a l'altra banda del riu evita que Turquia acabi totalment amb Rojava; per als kurds l'aliança amb els EUA s'ha convertit en una relació

de dependència.³⁶ Malauradament, el desembre del 2018, el president Donald Trump (1946) va anunciar que Daesh havia estat derrotat i que la presència nord-americana a Síria ja no era necessària. En aquest context, Turquia va proclamar que quan els nord-americans marxessin, les forces turques entrarien en territori sirianès per combatre les milícies kurdes. Per la seva banda, Rússia va deixar clar que no vol que Turquia venci els kurds, sinó que pretén que el règim sirianès recuperi i uneixi tot el territori. Finalment, Trump va canviar d'estratègia, i la retirada de les tropes nord-americanes serà progressiva i dependrà de diferents factors. Malgrat tot, la incertesa sobre les intencions reals dels EUA complica la vida dels kurds.³⁷

Tot i l'acord entre els EUA i Turquia respecte a la creació d'una àrea segura sense milícies kurdes en un tram de 125 quilòmetres a la frontera amb l'Estat turc, l'objectiu de Recep Tayyip Erdogan (1954) continua sent la destrucció del projecte de Rojava.

Aquesta zona segura és una solució temporal a les tensions entre els EUA i Turquia; ara bé, qualsevol moviment pot desequilibrar la inestable balança entre aquests dos països i convertir el Kurdistan sirianès només en un dolç record d'allò què va ser.³⁸

Per altra banda, el règim sirianès ha posat de manifest la dependència kurda dels nord-americans, i Al-Assad ha advertit als kurds que no seran els EUA qui els protegiran dels míssils turcs. En la dinàmica de la guerra siriana, però, i malgrat enfrontaments ocasionals, les milícies YPG i el govern de Damasc han evitat grans xocs; fins i tot han cooperat contra enemics compartits.³⁹ Les autoritats kurdes han llançat diverses iniciatives amb l'objectiu d'arribar a un acord polític en el marc d'una Síria descentralitzada.⁴⁰

Malauradament, Damasc s'oposa a les demandes de l'autonomia kurda i pretén recuperar tot el territori sota bandera siriana. El ministre sirianès

33 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolución anarquista de Oriente Próximo».

34 «The Kurds are creating a state of their own in northern Syria».

35 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolución anarquista de Oriente Próximo».

36 Ídem.

37 ROSSELLÓ, «Rojava, la revolución anarquista de Oriente Próximo».

38 PİTEL i CORNISH, «Erdogan threatens attack on Kurdish forces in Syria».

39 PERRY, «Where do the Kurds fit into Syria's war?».

40 Ídem.

d'Afers Exteriors, Walid al-Mouallem (1941), va expressar que «ningú a Síria accepta parlar d'entitats independents o de federalisme».⁴¹ Cal tenir en compte que, actualment, Rojava representa aproximadament un terç de Síria, el territori més gran que no està sota el control del règim d'Al-Assad. Un eventual acord polític entre el règim i els kurds seria un gran pas cap a la reunificació del territori sirianès, però no marcaria el final de la guerra.⁴²

Mentrestant, l'amenaça jihadista persisteix. Vèncer el Califat no significa el final de Daesh.⁴³ Després de guanyar a Baghouz, l'últim bastió del Califat, un miler de jihadistes han fugit cap a l'Iraq, on es reagrupen i mantenen una insurgència de baixa intensitat preparant-se per a una lluita a llarg termini.⁴⁴ L'exèrcit nord-americà calcula que han mort 70.000 dels 100.000 combatents de Daesh, i estima que, per tant, uns

30.000 encara són a la regió. Tot i que la reestructuració s'està duent a terme a l'Iraq, com més temps passi sense un poder clar i sense mesures antiterroristes a Síria, més possibilitats hi ha que els jihadistes travessin la frontera de nou i hi retornin.⁴⁵

Conclusions: Rojava, un castell de sorra en el taulell de la geopolítica mundial

La guerra civil siriana i la lluita contra Daesh va obrir una finestra d'oportunitat als kurds sirians que els va permetre construir una nova administració, inimaginable abans de les Primaveres Àrabs. Malgrat tot, els reptes de l'administració de Rojava són immensos. La dependència d'uns EUA amb un president sense una estratègia clara a la zona posa en risc el seu projecte, davant d'un Estat turc que està disposat a esclafar-los. Rojava pot convertir-se en un no-res. Una discrepància entre els EUA i Turquia, aliats a l'OTAN, tampoc dibuixa un escenari esperançador per a les aspiracions kurdes,

ja que magnificaria el conflicte. Ara bé, arran de la victòria de l'oposició turca a Istanbul, una Turquia sense Erdogan es comença a entreveure, de forma que el comportament turc davant Rojava podria esdevenir substancialment diferent.

Sense el suport nord-americà, l'alternativa pot passar per mirar cap a un règim sirianès, més sectari i repressiu que mai, que reitera per activa i per passiva que no establirà un estat federal amb autonomia per als kurds. Tanmateix, el règim aspira a restablir l'Estat sirianès al complet i, atès el pragmatisme que han demostrat tant aquest com els kurds, no es pot descartar una cessió pacífica al govern sirianès de territoris sense majoria kurda controlats per l'administració de Rojava, a canvi de protecció mútua davant d'ingerències turques.

En aquesta mateixa estratègia es pot trobar l'Iran, que considera el manteniment del règim d'Al-Assad, proper ideològicament i religiosament, com una qüestió de seguretat nacional. La caiguda del règim debilitaria l'Hezbollah libanès, i de retruc l'Iran. Com a conseqüència d'això, el govern iranià

41 Ídem.

42 Ídem.

43 SLY i LOVELUCH, «The Caliphate is no more. But the Islamic State isn't finished yet».

44 LOVELUCH i SALIM, «Hundreds of Islamic State militants are slipping back to Iraq. Their fight isn't over».

45 SLY i LOVELUCH, «The Caliphate is no more. But the Islamic State isn't finished yet».

El Kurdistan sirianà, enmig d'aquesta complexa realitat d'interessos i aliances regionals, haurà d'actuar amb molta cura per preservar no només la seva administració autònoma, sinó fins i tot la seva supervivència

promou un acord entre el règim i els kurds sirians que eviti una invasió turca, però que alhora sigui prou difús respecte a l'autonomia kurda per no tenir majors complicacions amb els kurds que viuen a l'Iran. A més, aquest pacte entre el règim i els kurds suposaria disminuir la influència dels EUA a la regió.

Al pol oposat, Aràbia Saudita, malgrat el seu conservadorisme religiós i que part del finançament dels grups jihadistes prové de donacions privades del Golf Pèrsic, és un aliat nord-americà en la lluita antiterrorista. El govern saudita pretén recuperar el seu lideratge regional i promou l'ensorrament del règim d'Al-Assad. Per una banda, donant suport a faccions rebels i, per altra banda duent a terme un paper de mediació amb les tribus àrabs sunnites del nord de Síria, suposadament amb la intenció que aquestes, simpatitzants del règim d'Al-Assad, s'uneixin a un acord per reconèixer Rojava i així desestabilitzar el règim.

I per acabar de complicar el trencaclosques geopolític, Israel percep que Iran ha aprofitat la crisi siriana per estendre el seu poder regional,

però que els kurds sirians poden ser una manera de contrarestar-ho. Amb els nord-americans al nord de Síria evita que les armes d'Iran arribin a la frontera amb Israel, i promovent el reconeixement de Rojava com una autonomia dins d'un estat sirianà democràtic limita la influència de l'Iran a Damasc. En definitiva, encara que en un principi Israel no tenia relacions amb Rojava, les aliances regionals el fan posicionar clarament a favor de les aspiracions kurdes.

El Kurdistan sirianà, enmig d'aquesta complexa realitat d'interessos i aliances regionals, haurà d'actuar amb molta cura per preservar no només la seva administració autònoma, sinó fins i tot la seva supervivència. Rojava és un castell de sorra en l'íestable tauler de la geopolítica mundial. ■

■ Bibliografia

ÁLVAREZ-OSORIO, Ignacio. *Síria, Revolución, sectarismo y yihad*. Madrid: Catarata, 2016.

BARRET, Richard. «Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Treat of Returnees» [en línia]. A *The Soufan Group*, octubre 2017. Disponible a: <www.soufangroup.com>.

COLECTIVO MEDITERRÁNEO SUR. «Kurdistán sirio» [en línia]. A *Colectivo Mediterráneo Sur*. Disponible a: <www.msur.es>.

LISTER, Charles. «Returning Foreign Fighters: Criminalization or Reintegration» [en línia]. A *Brookings Doha Center*, agost del 2015. Disponible a: <www.brookings.edu>.

LOVELUCH, Louisa i SALIM, Mustafa. «Hundreds of Islamic State militants are slipping back to Iraq. Their fight isn't over» [en línia]. A *The Washington Post*, 21 de juliol de 2019. Disponible a: <www.washingtonpost.com>.

MONEDERO, Marta. «Els kurds de Síria no volem la independència» [en línia]. A *El Punt Avui*, 14 d'agost de 2014. Disponible a: <www.elpuntavui.cat>.

PERRY, Tom. «Where do the Kurds fit into Syria's war?» [en línia]. A *Reuters*, 3 de gener de 2019. Disponible a: <www.reuters.com>.

PITEL, Laura i CORNISH, Chloe. «Erdogan threatens attack on Kurdish forces in Syria» [en línia]. A *Financial Times*, 4 d'agost de 2019. Disponible a: <www.ft.com>.

ROSSELLÓ, Daniel. «Rojava, la revolución anarquista de Oriente Próximo» [en línia].

A *El orden mundial*, 14 de març de 2019. Disponible a: <www.elordenmundial.com>.

SANCHA, Natalia. «Las milicias antiyihadistas anuncian la reconquista de Raqa, bastión del ISIS en Siria» [en línia]. A *El País*, 17 d'octubre de 2017. Disponible a: <www.elpais.com>.

SLY, Liz i LOVELUCH, Louisa. «The Caliphate is no more. But the Islamic State isn't finished yet» [en línia]. A *The Washington Post*, 23 de març de 2019. Disponible a: <www.washingtonpost.com>.

THE ECONOMIST. «The Kurds are creating a state of their own in northern Syria» [en línia]. A *The Economist*, 30 de maig de 2019. Disponible a: <www.economist.com>.

VÀZQUEZ, Jordi. *Kurdistan, el poble del sol*. Manresa: Tigre de Paper, 2015.

finestra

Nita Farahany

“Quan la tecnologia pugui llegir les ments,
com protegirem la nostra privacitat?”

Conferència realitzada al *Ted Salon: Zebra Technologies*, novembre de 2018

Fotografia: TED talk

Nita Farahany (1978) és una advocada experta en bioètica i professora de dret i filosofia a la Duke University, als EUA. Les seves reflexions sobre l'ètica aplicada a les noves tecnologies i els avenços científics són habituals en els mitjans de comunicació nord-americans. Des del 2010 fins al 2017 va ser nomenada per Barack Obama per la Presidential Commission for the Study of Bioethical Issues, i actualment forma part de diverses institucions relacionades en aquest camp, com per exemple al BRAIN Initiative o al President's Research Council del Canadà. També és la presidenta de la International Neuroethics Society.

En els mesos posteriors a les eleccions presidencials iranianes del 2009, van esclatar protestes per tot el país. El govern iranià va reprimir violentament el que es coneixia com el Moviment Verd, fins i tot bloquejant la connexió dels mòbils per tallar la comunicació entre els manifestants. Els meus pares, que van emigrar als EUA a finals de la dècada de 1960, passen bastant temps allà, on viu tota la meva família gran i extensa. Quan trucava la meva família a Teheran durant algunes de les represions més violentes de la protesta, cap d'ells s'atrevia a parlar amb mi del que estava passant. Tant ells com jo sabíem dirigir la conversa ràpidament a altres temes. Tots enteníem quines podrien ser les conseqüències d'una acció percebuda com a dissident. Tot i així, encara anheło saber què estaven pensant o el que sentien. I si ho hagués pogut saber? O el que més basarda fa, i si ho hagués pogut saber el govern iranià? Els haurien arrestat en funció del que revelaven els seus pensaments? Aquest dia pot estar més a prop del que creieu.

Amb els nostres coneixements creients de neurociència, intel·ligència

artificial i aprenentatge automàtic, aviat podrem conèixer molt més del que passa al cervell humà. Com a estudiant de la bioètica, advocada, filòsofa i iraniana-nord-americana, estic profundament preocupada pel que això significa per les nostres llibertats i per quina mena de proteccions necessitem. Crec que necessitem el dret a la llibertat cognitiva, com a dret humà que cal protegir. Si no, la nostra llibertat de pensament, accés i control dels nostres propis cervells i la nostra privacitat mental es veurà amenaçada.

Contempleu el següent: una persona mitjana pensa milers de pensaments cada dia. A mesura que es forma un pensament, com un càlcul matemàtic o un nombre, o una paraula, les neurones estan interactuant al cervell, creant una descàrrega elèctrica minúscula. Quan esteu en un estat mental preponderant, com l'estat de relaxació, centenars i milers de neurones disparen al cervell, creant descàrregues elèctriques concurrents en patrons característics que es poden mesurar amb l'electroencefalografia o EEG. De fet, això és el que esteu veient ara mateix. Veieu la meva activitat cerebral que es

Amb els nostres coneixements creixents de neurociència, intel·ligència artificial i aprenentatge automàtic, aviat podrem conèixer molt més del que passa al cervell humà

va gravar en temps real amb un dispositiu senzill que duia al cap. El que veieu és la meua activitat cerebral quan estava relaxada i curiosa. Per compartir aquesta informació amb vosaltres, m'he posat un dels primers dispositius EEG de consum, és a dir, l'electrònica de consum, com aquest, que va registrar l'activitat elèctrica al meu cervell en temps real. No és gaire diferent dels seguidors d'activitat que potser alguns porteu per mesurar el ritme cardíac o els passos que heu fet, o fins i tot l'estat del vostre son. No és precisament el més sofisticat en tècnica de neuroimatge que hi ha al mercat. Però ja és el més portàtil i probablement serà el que més impactarà en la nostra vida quotidiana.

Això és extraordinari. Mitjançant un dispositiu senzill i que es pot portar fàcilment, podem veure, literalment, dins del cervell humà i aprendre aspectes del nostre paisatge mental sense dir ni una sola paraula. Tot i que encara no podem descodificar pensaments complexos de forma fiable, ja podem mesurar l'humor d'una persona i, amb l'ajut de la intel·ligència artificial, fins i tot podem descodi-

ficar alguns nombres o formes d'un sol dígit o paraules simples que algú pensa o sent, o veu.

Malgrat algunes limitacions inherents a l'EEG, crec que es pot dir sense por d'errar que amb els nostres avenços tecnològics, cada vegada hi ha més coses del que succeeix al cervell humà que, amb el pas del temps, es podran descodificar. Ja ara, emprant un d'aquests dispositius, un epilèptic pot saber que tindrà una crisi epilèptica abans que passi. Els paraplàtics ja poden escriure en un ordinador només amb els seus pensaments. Una empresa d'EUA ha desenvolupat una tecnologia que incorpora aquests sensors al reposacaps dels automòbils perquè puguin controlar la concentració del conductor, la distracció i la càrrega cognitiva durant la conducció. Nissan, les companyies d'assegurances i l'American Automobile Association [Associació Americana de l'Automòbil] (AAA) n'han pres nota. Fins i tot podries veure la pel·lícula *The Moment*, on tries la teva pròpia aventura i en què podries canviar la pel·lícula a partir de les teves reaccions segons l'activitat del cervell, donant-li un final diferent cada vegada que

disminueix la teva atenció, i tot això només duent un casc EEG.

Tot això pot semblar genial i, com a estudiant de la bioètica, soc una gran proponent d'apoderar la gent perquè pugui fer-se càrrec de la seva pròpia salut i benestar, donant-los accés a informació sobre ells mateixos, incloent aquesta increïble nova tecnologia de descodificació del cervell. Però em preocupa. Em preocupa que abandonarem voluntàriament o involuntàriament el nostre últim baluard de la llibertat: la nostra intimitat mental. Que puguem arribar a intercanviar la nostra activitat cerebral per rebaixes o descomptes en assegurances, o accés gratuït a comptes de xarxes socials... o, fins i tot, per conservar les nostres feines. De fet, a la Xina, els maquinistes del ferrocarril de gran velocitat de Pequín a Xangai, els TGVs de més trànsit del món, han de portar dispositius EEG per controlar la seva activitat cerebral durant la conducció. Segons algunes fonts, a les fàbriques del govern de la Xina, els treballadors han de portar sensors EEG per controlar la seva productivitat i el seu estat emocional en el treball. Fins i tot els envien a casa si el seu cervell mostra

Anem cap a un món de transparència cerebral. I no crec que la gent entengui que això ho canviarà tot, des de les nostres definicions de protecció de dades passant per les nostres lleis, fins a la mateixa idea de llibertat

una concentració menys que estel·lar en els seus llocs de treball o una certa agitació emocional.

No passarà demà passat, però anem cap a un món de transparència cerebral. I no crec que la gent entengui que això ho canviarà tot, tot. Des de les nostres definicions de protecció de dades passant per les nostres lleis, fins a la mateixa idea de llibertat. De fet, al meu laboratori de la Duke University, recentment vam fer un estudi nacional als EUA per veure si la gent valorava la sensibilitat de la informació del cervell. Vam demanar als participants que valoressin la seva percepció de sensibilitat de 33 diferents menes d'informació, des dels seus números de la Seguretat Social fins al contingut de les seves converses telefòniques, les seves relacions, les seves emocions, la seva ansietat, les imatges mentals i els pensaments de la seva ment. Sorprenentment, la gent va qualificar el seu número de la Seguretat Social com molt més sensible que qualsevol altre tipus d'informació, incloses les dades del seu cervell. Crec que això és perquè la gent encara no entén ni creu en les implicacions d'aquesta nova tecnologia de desco-

dificació del cervell. Al cap i a la fi, si podem conèixer el funcionament intern del cervell humà, el nostre número de la Seguretat Social serà el menor de les nostres preocupacions.

Penseu-hi. En un món de total transparència cerebral, qui s'atreveria a tenir un pensament políticament dissident? O bé creatiu? Em preocupa que la gent s'autocensuri per por de ser socialment condemnada a l'ostracisme, o que perdi la seva feina per la disminució de la concentració o la inestabilitat emocional, o perquè contemplen una acció col·lectiva contra l'empresa. Que la sortida de l'armari ja no sigui opcional, perquè el cervell de la gent ja faria temps que hauria revelat la seva orientació sexual, la seva ideologia política o les seves preferències religioses, molt abans que estigués disposada a compartir conscientment aquesta informació amb altres persones.

Em preocupa que les nostres lleis no puguin seguir el canvi tecnològic. Preneu per exemple la primera esmena de la Constitució dels EUA, que protegeix la llibertat d'expressió. També protegeix la llibertat de pensament? I si és així, vol dir que

serem lliures d'alterar els nostres pensaments com vulguem? O el govern o la societat podrà dir què podem fer amb el nostre propi cervell? Pot la National Security Agency [Agència de Seguretat Nacional] (NSA) espia el nostre cervell utilitzant aquests nous dispositius mòbils? Les empreses que recullen les dades del cervell, podran vendre aquesta informació a tercers? Ara mateix, no hi ha cap llei que les privi de fer-ho. Podria ser encara més problemàtic als països on no gaudeixen de les mateixes llibertats que gaudim als EUA. Què hauria passat durant el Moviment Verd iranià si el govern hagués estat controlant l'activitat cerebral de la meua família i hagués cregut que eren simpatitzants dels manifestants? Seria tan desgavellat imaginar una societat on arrestessin la gent pels seus pensaments orientats a perpetrar un delictes, com a la societat distòpica de la ciència-ficció de *Minority Report*? Als EUA, a l'estat d'Indiana, un noi de 18 anys va ser acusat d'intentar intimidar la seva escola publicant un vídeo on disparava la gent en uns passadissos... Excepte que la gent eren zombis i al vídeo estava jugant en un videojoc de realitat augmentada, la qual cosa

El dret a la llibertat cognitiva ens asseguraria la nostra llibertat de pensament, de meditació i d'autodeterminació, i asseguraria el nostre dret a consentiment o rebuig a l'accés i l'alteració dels nostres cervells per part d'altri

va ser interpretat com una projecció mental de la seva intenció subjectiva.

És precisament per això que els nostres cervells necessiten protecció especial. Si els nostres cervells són subjectes al seguiment i a l'agregació de dades com ho són les de transaccions financeres, si els nostres cervells són piratejats i seguits com ho són les nostres activitats en línia, els nostres telèfons mòbils i les nostres aplicacions, aleshores estarem al precipici d'una amenaça perillosa per a la nostra humanitat col·lectiva.

Abans que us esparvereu, crec que hi ha solucions a aquestes preocupacions, però hem de començar per centrar-nos en allò més apropiat. Quan es tracta de proteccions de la privadesa en general, crec que és una guerra perduda intentar restringir el flux d'informació. En canvi, hauríem de centrar-nos en assegurar drets i solucions a l'ús indegut de la nostra informació. Si la gent tingués el dret de decidir com es comparteix la seva informació i, sobretot, de disposar de reparacions legals en cas que es fes un mal ús d'aquesta informació en detriment seu, posem per exemple

en cas de discriminar contra ells a la feina o en l'assistència sanitària o en l'àmbit educatiu, seria un factor clau per a combatre la desconfiança. De fet, en alguns casos, ens interessa compartir més informació personal. Estudiar la informació agregada ens pot revelar moltíssim de la nostra salut i del nostre benestar, però per poder compartir la nostra informació de manera segura, necessitem proteccions especials per a la privacitat mental. Per això necessitem un dret a la llibertat cognitiva. Aquest dret ens asseguraria la nostra llibertat de pensament i de meditació, la nostra llibertat d'autodeterminació, i asseguraria el nostre dret a consentiment o rebuig a l'accés i l'alteració dels nostres cervells per part d'altri. Aquest dret es podria reconèixer com a part de la Declaració Universal dels Drets Humans, que ha establert mecanismes per fer complir aquesta mena de drets socials.

Durant el Moviment Verd iranià, els manifestants van utilitzar Internet i el tradicional boca-orella per coordinar les seves marxes. Com a conseqüència, es van aixecar algunes de les restriccions més opressives a l'Iran. Però què hauria passat si el

govern iranià hagués utilitzat el control del cervell per detectar i prevenir les protestes? El món hauria arribat mai a escoltar els crits dels manifestants? Ha arribat el moment de demanar una revolució de la llibertat cognitiva. Per assegurar-nos que avancem de manera responsable amb la tecnologia, que ens permeti abraçar el futur, tot protegint-nos vigorosament de qualsevol persona, empresa o govern que intenti accedir o alterar les nostres vides més íntimes.

Gràcies. ■

1934 · 1939

PIONERES

DEL MUNICIPALISME FEMINISTA

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

clàssic

Emmeline Pankhurst

Activista
(1858-1928)

«Llibertat o mort»

Aquest discurs va ser pronunciat a Hartford, Connecticut, als EUA el 13 de novembre de 1913

El 6 de febrer de 1918, el Parlament britànic va aprovar el sufragi femení per a les dones de més de 30 anys. Aquesta efemèride es deu a la lluita duta a terme pel moviment de les sufragistes. Una de les líders del moviment va ser Emmeline Pankhurst, una activista que va dedicar tota la seva vida a fer realitat el seu objectiu. A causa de la seva lluita va ser empresonada diverses vegades, i fins i tot va dur a terme vagues de fam des de la presó. Les tècniques de la seva organització, la Women's Social and Political Union [Unió Política i Social de les Dones], efectives però polèmiques, no sempre van gaudir d'un consens absolut dins el moviment sufragista, però sens dubte en van formar una part clau. En aquest discurs, Pankhurst fa una reivindicació de la seva forma de veure la lluita pel sufragi femení, i d'aquesta lluita en si mateixa.

No soc aquí com a advocada d'una causa, ja que independentment de la posició del moviment sufragista als EUA, a Anglaterra ha passat ja de l'àmbit de l'advocacia i ha entrat a l'esfera de la política pràctica. S'ha convertit en un tema de revolució i de guerra civil, i per tant aquest vespre no soc aquí per defensar el sufragi de les dones. Les sufragistes nord-americanes poden fer-ho perfectament elles soles.

Soc aquí com a soldat que ha abandonat temporalment el camp de batalla per explicar —sembla estrany que s'hagi d'explicar— com és la guerra civil quan la guerra civil la lliuren les dones. No soc aquí només com a soldat absent temporalment del camp de batalla; sóc aquí —i aquesta, crec, és la part més estranya de la meua vinguda— com a persona, que segons els tribunals del meu país no té cap valor per a la comunitat; i se m'ha catalogat, de per vida, com una persona perillosa, sentenciada a la servitud penal en una presó de convictes.

No és gens difícil d'entendre els revolucionaris si venen de Rússia, de la Xina, o de qualsevol altra part del món, si són homes. Però com que

soc dona, cal explicar per què les dones han adoptat mètodes revolucionaris per guanyar els drets de ciutadania. Les dones, en intentar posar llum al nostre cas, sempre hem de fer part del nostre argument, i insistir als homes del nostre públic, el fet —un fet molt simple— que les dones som éssers humans.

Suposem que els homes de Hartford tinguessin un greuge i que presentessin una queixa davant del Parlament i que els diputats es neguessin obstinadament a escoltar-los o a solucionar el greuge: quina seria la forma correcta i constitucional i la manera més pràctica de solucionar llur greuge? Bé, és obvi que en les següents eleccions generals els homes de Hartford farien fora els representants del Parlament i n'elegerien uns de nous.

Però imaginin ara els homes de Hartford que no tinguessin la condició de votants, que estiguessin governats sense haver obtingut el seu consentiment, que el Parlament fes oïda sorda a les seves demandes, què farien els homes de Hartford? No podrien expulsar els seus representants mitjançant el vot. Haurien

de triar; haurien de triar dos mals: haurien de sotmetre's indefinidament a un estat injust de les coses, o haurien d'alçar-se i adoptar alguns dels mitjans antics pels quals els homes van reparar en el passat llurs greuges.

Els vostres avantpassats van decidir que havien de disposar de representació a canvi de tributació,¹ fa molts i molts anys. Quan consideraven que no podien esperar més, quan van exposar tots els arguments que van poder davant d'un govern britànic obstinat, i quan aquest va fer cas omís total de llurs arguments, quan tots els altres mitjans havien fracassat, van començar pel motí del te a Boston, i van continuar fins que van guanyar la independència dels EUA.

Ara farà uns vuit anys des que es va utilitzar per primera vegada la paraula militant² per descriure el que

1 Traducció que fa referència a l'expressió «*no taxation without representation*».

2 En anglès, la paraula "militant" no només rep el significat de «membre actiu d'una organització o moviment», com és el cas en català; sinó que rep, també, el significat de «defensor combatiu o agressiu d'una causa». Aquest últim és el significat que rep en aquest text.

estàvem fent. No era gens militant el que fèiem, excepte pel fet que provocava la militància d'aquells que se'ns oposaven. Quan les dones feien preguntes als actes polítics i no en rebien resposta, no feien res de militant. A la Gran Bretanya és costum, i de gran tradició, fer preguntes als candidats a parlamentari, i de fer preguntes als membres del govern. No s'ha expulsat mai cap home d'una reunió pública per fer una pregunta. Les primeres persones expulsades d'un acte polític per fer preguntes eren dones; foren brutalment maltractades; es van trobar empresonades en menys de 24 hores.

Se'ns va titllar de militants, i estàvem ben disposades a acceptar el nom. Estàvem determinades a insistir en aquesta qüestió del sufragi de les dones fins a tal punt que els polítics ja no podien ignorar-nos.

Tenim dos nadons molt famolencs i amb ganes que se'ls doni de menjar. Un d'ells és pacient i espera indefinidament fins que la seva mare estigui disposada a alimentar-lo. L'altre nadó és impacient i plora vigorosament, crida i pica de peus, i es fa desagradable per tothom fins que se

l'alimenta. Doncs bé, sabem perfectament a quin nen s'atendrà primer. Aquesta és la història de sempre de la política. S'ha de fer més soroll que ningú, s'ha d'importunar més que ningú, s'han d'omplir més papers que ningú, de fet s'hi ha de ser sempre i mirar que no t'ofeguin.

A la guerra, passen coses; la gent pateix; els no-combatents pateixen tant com els combatents. I així succeeix durant una guerra civil. Quan els vostres avantpassats van llançar el te al port de Boston, un bon nombre de dones van haver de passar sense te. Sempre em va semblar una cosa extraordinària que no ho seguís amb el llançament de whisky al mar; vau sacrificar les dones; i hi ha una bona part de la guerra per la qual els homes han gaudit de gran glorificació, i que ha suposat un sacrifici pràctic més gran a les dones que no pas a cap home. Sempre ha estat així. Els greuges dels que retenen el poder, la influència d'aquells que tenen el poder, mereixen molta atenció; però les injustícies i els greuges d'aquells que no tenen cap poder, es passen totalment per alt. Aquesta és la història de la humanitat des de bon començament.

Bé doncs, a la nostra guerra civil hi ha gent que ha patit, però no es poden fer truites sense trencar ous; no es pot fer una guerra civil sense fer algun mal. El millor és mirar que no es faci més mal del que sigui absolutament necessari, que es faci només el que despertí el sentiment suficient per aconseguir la pau, per aconseguir una pau honorable per als combatents; i això és el que hem estat fent.

Hem impedit que els corredors de valors de Londres telegrafiessin els corredors de Glasgow, i viceversa: durant un dia es va aturar totalment la comunicació telegràfica. No us explicaré com es va fer. No us diré com van arribar les dones a la xarxa elèctrica i com van tallar els cables; però es va fer. Es va fer, i es va demostrar a les autoritats que, les dones sufragistes, les dones dèbils, que se suposa que som, tingueren l'enginy suficient per crear una situació d'aquesta mena. Ara us pregunto, si les dones poden fer això, hi ha cap límit sobre el que podem fer, més enllà del límit que ens posem nosaltres mateixes?

Si hom està davant una revolució industrial, si s'aconsegueix que els

homes i les dones d'una classe s'aixequin contra els homes i les dones d'una altra classe, es pot identificar la dificultat; si hi ha una gran vaga industrial, se sap exactament on es produeix la violència i com es farà la guerra; però la nostra guerra contra el govern no es pot localitzar. No portem cap marca; pertanyem a totes les classes; impregnem totes les classes de la comunitat des de la més alta fins a la més baixa; i així veieu que la guerra civil de la dona, els homes estimats del meu país descobreixen que és absolutament intractable: no es pot identificar i no es pot aturar.

«Fiqueu-les a la presó», van dir, «això ho aturarà». Però no ho va detenir en absolut: en lloc de renunciar les dones, se n'hi van afegir més, i cada cop van ser més i més les dones que s'hi van afegir, fins que hi hagué 300 dones preses a la vegada, que no havien violat ni una sola llei, que només «van fer-se molt pesades», segons els polítics. Aleshores van començar a legislar. El govern britànic ha aprovat més lleis rigoroses per fer front a aquesta agitació del que mai li ha resultat necessari durant tota la història de

l'agitació política al meu país. Van saber tractar els revolucionaris dels temps del cartisme;³ van ser capaços de fer front a l'agitació sindical; més endavant, van poder tractar amb els revolucionaris quan es van aprovar les Reform Acts sobre el sistema electoral: però la llei ordinària no ha bastat per frenar les dones insurrectes. Van haver de tornar enrere, a l'edat mitjana, per trobar la forma de reprimir les dones rebels.

Ens han dit que el govern es basa en la força, que les dones no tenen força, i per tant han de sotmetre's. Bé, estem demostrant que el govern no es basa en la força: es basa en el consentiment. Mentre les dones consentin ser governades injustament, ho seran. Però les dones diuen directament: «Retirem el nostre consentiment, no serem governades per més temps mentre el govern sigui injust». Ni per la força de la guerra civil podrà governar-se la dona més feble. Podeu matar-la, aquesta dona, però llavors se us

escaparà; no podeu governar-la. Cap poder de la terra podrà governar un ésser humà, per molt feble que sigui, si aquest retira el seu consentiment.

Al principi, quan ens van empresonar simplement per recollir peticions, vam sotmetre'ns; vam permetre que ens vestissin amb roba de presó; vam permetre que ens aïllessin; vam permetre que ens tanquessin entre els delinqüents més degenerats; vam conèixer alguns dels mals horribles de la nostra anomenada civilització que de cap altra manera no hauríem conegut altrament. Va ser una experiència valuosa i la valorem.

He vist somriure els homes quan van sentir les paraules «vaga de fam», però crec que avui n'hi ha pocs que estiguin disposats a realitzar una «vaga de fam» per cap causa. Només aquelles persones que senten un intolerable sentiment d'opressió adoptarien aquesta mena de mètode. Significa rebutjar els aliments fins que una es troba a les portes de la mort, i les autoritats han de triar entre deixar morir i deixar anar; i llavors van deixar anar les dones.

Bé, això va durar tant de temps que el govern va creure que no hi podia fer front. Va ser aleshores que, per vergonya del govern britànic, van donar l'exemple a les autoritats del món sencer, de com alimentar a la força uns éssers humans mentalment sans i en actitud de resistència. Potser hi ha metges aquí, en aquesta trobada: si és així, saben que una cosa és alimentar a la força una persona dement; però n'és una altra de ben diferent alimentar un ésser humà mentalment sa, en actitud de resistència, que resisteix amb tots els seus nervis i fibres del seu cos la indignitat i l'enuig que produeix l'alimentació forçosa. Doncs això es va fer a Anglaterra, i el govern va creure que ens havien abatut. Però van descobrir que no havia mitigat la protesta, que cada vegada hi entraven més dones, que fins i tot varen voler passar aquell terrible calvari, i es van veure obligats a deixar-les anar.

Després vingué la legislació: la «Llei del gat i el ratolí». El ministre d'Interior va dir: «Doneu-me el poder de deixar anar aquestes dones en llibertat vigilada quan estan a les portes de la mort, fins que tornin a recuperar la salut i aleshores

3 El cartisme fou un moviment de la classe treballadora britànica, que es va desenvolupar de 1838 a 1857, i que defensava una sèrie de reformes de caràcter democratitzador; en particular, els sufragi universal masculí.

tornar-les a tancar». Es va aprovar per reprimir les protestes, per fer que les dones es rendissin —perquè la cosa ha arribat fins aquí, senyores i senyors. Ha arribat al punt en què ens trobem davant una batalla entre les dones i el govern per a veure qui cedeix primer, si cedirà el govern i ens donarà el vot, o si renunciarem a la nostra protesta.

Poc saben com són les dones. Les dones triguen a despertar, però un cop es desperten, una vegada que es decideixen, res a la terra i res al cel no farà que cedeixin; és impossible. Així doncs, aquesta «Llei del gat i el ratolí» que avui es fa servir contra les dones, ha fallat. Hi ha dones ajagudes a les portes de la mort, que recuperen la força necessària per sotmetre's a intervencions, que no han cedit i no cediran, i que estaran disposades, tan aviat com s'aixequen dels llits de les infermeries, a continuar com abans. Hi ha dones que es fan portar dels llits de les infermeries a les reunions. Estan massa febles per parlar, però hi van per estar entre les seves companyes de lluita simplement per demostrar que el seu esperit no minva, que és ben viu i que volen continuar mentre duri llur vida.

Ara, vull dir-vos, aquells que creieu que les dones no poden tenir èxit, que hem portat el govern d'Anglaterra a aquesta situació, i ha d'afrontar aquestes alternatives: o s'ha de matar les dones o se les ha de deixar votar. Pregunta als homes nord-americans, aquí i ara, què diríeu si en el vostre estat us trobéssiu davant d'aquestes alternatives, les d'haver de matar les dones o donar-les llur ciutadania? Bé, només hi ha una resposta, només una alternativa, només una sortida: heu de donar el vot a les dones.

Vau guanyar la vostra llibertat a Amèrica quan va fer la Revolució, amb vessament de sang, sacrificant la vida humana. Vau guanyar la guerra civil mitjançant el sacrifici de la vida humana quan va decidir emancipar els negres. Heu deixat en mans de les dones de la vostra terra, els homes de tots els països civilitzats han deixat en mans de les dones, la tasca de salvar-se a elles mateixes. Així és com ho estem fent les dones d'Anglaterra. La vida humana per nosaltres és sagrada, però declarem que si alguna vida ha de ser sacrificada seran les nostres. No ho farem nosaltres mateixes, però posarem

l'enemic en una posició on haurà de triar entre donar-nos la llibertat o donar-nos la mort.

Així que aquí estic. Vinc en els intervals entre empresonaments. Vinc després d'haver estat quatre vegades empresonada per la «Llei del gat i el ratolí», i probablement en tornar a posar peus en terra britànica seré arrestada de nou. Vinc per demanar-vos que ens ajudeu a guanyar aquesta lluita. Si guanyem aquesta lluita, la més difícil de totes, segur que en el futur es farà més fàcil per a les dones de tot el món guanyar la seva lluita quan els hi arribi el moment. ■

tribut Caterina Albert / Víctor Català

Nora Albert

Catèdrica de llengua i literatura catalanes, poeta i traductora

noralbert@yahoo.es

Descobrir Caterina Albert i Paradís (1869-1966) mitjançant *Solitud* (1905) —de bon tros la millor novel·la modernista que salta per damunt de l'encasellament dels manuals—, fou una sorpresa immensa per la seva original magnitud i modernitat argumental i per la seva riquesa lingüística i, des de llavors llegir-la més a fons, esdevingué una gran passió. El fet que l'androcrítica del país, desconcertada en desemascarar que al darrere del pseudònim s'amagués una dona «ferida pel llamp del geni», teixís una biografia plena de prejudicis i de tabús sobre tot arran de la solteria i també pel fet de la seva temàtica massa crua i escandalosa per a una «ploma femenina», em catalitzà la voluntat de restituir les equívokes apreciacions i de rescabalar l'esbiaixada biografia, i em convertiren, el 1984,

en una incipient crítica literària amb visió de gènere de la seva obra arran de la selecció i el pròleg que vaig fer per l'editorial LaSal, una editorial pionera en publicar assaigs feministes i en recuperar la genealogia d'escriptores clàssiques catalanes.

En aquesta primera incursió vaig optar —i crec que per primera vegada— per posar els dos noms: Caterina Albert / Víctor Català. A més de narracions vaig incloure-hi «l'escandalós» monòleg *La infanticida* —aleshores gairebé intromissable— per oferir una visió inèdita i negligida i que alhora abraqués i articulés diferents aspectes i problemes de la vida de les dones: la maternitat, la follia, la solidaritat entre dones, la relació amb els homes o el lesbianisme en el conte *Carnaval*, per exemple. I després seguí *Solitud*, un colossal bastió per la seva inabastable qualitat literària i lingüística. En aquesta novel·la, Caterina Albert, ben contrària als dogmes o escoles literàries i defensora del geni creador singularitzador, defuig l'estereotip i presenta algunes innovacions inèdites dins del panorama de la literatura catalana de l'època. Pel que fa al tema del

Solitud enceta el tema de la incomunicació entre home i dona, tema que presagia el tractament posterior de l'obra rodolediana, així com la condemna i el rebuig de la violència sexual

self-made man hi contraposa la *self-made woman*, un personatge femení, la Mila, construcció del «jo» femení des de dins. També, dins la relació del «jo» versus un món masculí, *Solitud* enceta el tema de la incomunicació entre home i dona, tema que presagia el tractament posterior de l'obra rodolediana, així com la condemna i el rebuig de la violència sexual; i, entre altres encerts, hi trobem la creació d'un llenguatge i una simbologia sobre la sensualitat i el desig amorós des de la visió femenina. A més a més, la creació d'un personatge que, per la lúcida introspecció es troba a l'alçada d'una Madame Bovary o d'una Anna Karènina, llevat del fet que el personatge de la Mila s'erigeix com una autèntica «survivor». Una dona que, lluny de la iconografia i de la literatura de la «fin-du-siècle» que recreen la moda de la *Femme Fatale* —la dona Eva-temptació-maldat o de la dona nimfa— que també recull el modernisme, la Mila de *Solitud* és una dona de carn i ossos i Víctor Català ens explica la tragèdia com a ésser humà que és. A més, el final de *Solitud* és un final agosarat dins dels paràmetres del moment. Tant la Neleta de *La infanticida* com la

Mila de *Solitud* no encaixen en la moral vigent i trenquen —ni que sigui literàriament— amb dos mites intocables: la maternitat i el matrimoni. Es tracta, doncs, de la incursió de la «dona nova» dins la literatura catalana. La «dona nova», com la Nora d'Ibsen, o com reflex de moltes de les protagonistes de l'obra de Georges Sand, pseudònim d'Aurore Dupin (1804-1876), autors coneguts amb certesa per l'autora de *Solitud*.

I és que Caterina Albert —qui a banda de novel·lista i narradora, escriví poesia i fou pintora i escultora—, contràriament a la concepció dels seus contemporanis de dona reclosa, era una autodidacta culta i vital i una dona de món, amant del cinema i del teatre; dominava quatre llengües, tenia casa a Barcelona i viatjava tant com podia però va voler, sàviament, preservar la seva intimitat. El seu pensament ètic i estètic espars en els seus pròlegs —a voltes amb frases iconoclastes i rebels, com ara «La vida vessa i s'escapa dels motlles»— m'han estat far i alhora nau i ona. Autora motriu-matriu, la seva obra és encara avui polivalent i oberta. En definitiva, clàssica, és a dir, moderna.

Solitud
Víctor Català

Edicions 62
Barcelona, 2014

L'autora Caterina Albert és àmpliament coneguda a partir del seu pseudònim: Víctor Català. En un temps en què una dona semblava que no podia escriure, ella va aprendre'n de forma autodidacta, i va conrear facetes en diferents àmbits de les arts com la poesia, l'escultura o la pintura, gràcies a ser filla d'una família benestant. La seva obra ha estat aplaudida i considerada, tot i que a la seva època se la va criticar per la temàtica dels seus textos. Va ser membre de l'Acadèmia de la Llengua Catalana i de l'Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. ■

filmoteca

Network

Raynald Colom

Trompetista, compositor i
productor

@raynaldcolom

Network és una pel·lícula estrenada el 1976, guanyadora de quatre Oscars, dirigida per Sidney Lumet (1924-2011) i escrita per Paddy Chayefsky (1923-1981).

Network comença amb l'acomiadament del presentador de notícies Howard Beale —interpretat per Peter Finch (1916-1977)— per la caiguda de les audiències. Deprimit, Beale anuncia en directe que es suïcidarà durant el seu últim programa. El que sembla un acte desesperat es converteix en una pujada dràstica de les audiències. Aquest fet no passa desapercebut per la jove cap de programació Diana Christensen —Faye Dunaway (1941)— i el director de la corporació —Robert Duvall (1941)— però incomoda el director del programa i amic íntim de Beale, Max Schumacher —William Holden (1918-1981).

Amb aquest començament *Network* s'endinsa en la part fosca de la televisió i dels mitjans. Beale passa de sobte a ser una mena de profeta, un portaveu de les classes populars, amb el mantra «Etic molt furiós, i no penso suportar-ho més!». Amb una resposta massiva de l'audi-

ència, el programa es converteix en un fenomen incendiari antisistema, però en realitat està controlat per les elits empresarials com el president o «Déu» de la corporació interpretada per Ned Beatty (1937), que mostra la seva creença que no hi ha democràcia, ni cap país, i que només importen les grans corporacions com IBM, Dupont i Exxon.

Amb el temps, quan el discurs de Beale acaba sent més fosc i més realista, l'audiència abandona el programa. Els directius de *Network* decideixen, ara sí, acomiadar el nostre protagonista de l'única manera possible: ser assassinat en directe per un grup de radicals que també surten al seu programa.

Una de les parts més interessants del film és el personatge de Diana Christensen, l'única dona que té un càrrec important i que encarna una persona manipuladora, controladora fins al final. Freda i insensible, fa servir les persones que l'envolten per fer créixer la seva posició dins l'empresa i la seva carrera. Quan Max la descriu com a «bogeria encarnada», també expressa el que potser seria el sentiment de com sobreviure en

En el temps de les *fake news* i el *clickbait*, és interessant tornar enrere i veure aquesta pel·lícula per recordar que no tot el que surt a la TV és real, així com la importància de diferenciar la informació del coneixement

un món corrupte, mecanitzat, mediàtic i patriarcal.

Network representa la televisió com a grotesca i una al·legoria per al seu món contemporani. I si les prediccions de la pel·lícula sobre la cultura televisiva semblaven exagerades en el moment de la seva estrena el 1976, sembla aterridora la precisió en l'era actual veient el nombre d'atrocitats «culturals» o d'«interès» que es difonen tot el dia en centenars de canals.

En el temps de les *fake news* i el *clickbait*, és interessant tornar enrere i veure aquesta pel·lícula per recordar que no tot el que surt a la TV és real, així com la importància de diferenciar la informació del coneixement. *Network* pot ser l'acusació més punyent mai feta contra la televisió. Comença des de la foscor i ens dona un món de malson on el negoci quotidià de la vida es converteix en una comèdia surrealista. ■

Network
Sidney Lumet

1976

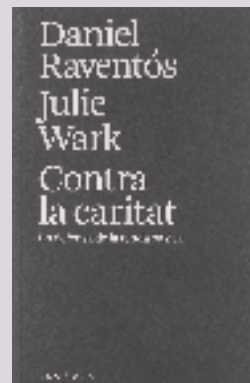
llibreria

***Barcelona, Madrid y el Estado:
Ciudades globales y el pulso
por la independencia en Cataluña***
Jacint Jordana

Catarata / Madrid, 2019

Aquest llibre aborda el conflicte Catalunya/Estat espanyol des d'un punt de vista que difereix de la gran majoria de les interpretacions actuals. Aquesta crisi es fonamenta en l'escalada de tensió entre Barcelona i Madrid i els seus territoris d'influència, en un context en què les grans tendències mundials són cada vegada més determinants. Així observem un problema que va més enllà del duel entre metròpolis i de la pugna sobre identitats nacionals. És una crisi de l'Estat, de caràcter estructural, sobre deficiències institucionals i falta d'equilibris territorials en la presa de decisions.

***Contra la caritat.
En defensa de la renda bàsica***
Daniel Raventós i Julie Wark

Bridge

Barcelona, 2019

La caritat sempre ha estat plena de bones intencions però mai no ha deixat d'expressar una relació de desigualtat. Avui, aquesta disposició a fer el bé envers els més desafavorits, canalitzada a través d'institucions i empreses, i gratificada fiscalment o en termes d'imatge, no fa més que agreujar la divisió entre la minoria rica i la gran majoria pobre. Aquest llibre argumenta que, si volem que la llibertat, la justícia i la dignitat regeixin la vida de tota la humanitat, hem d'abandonar la caritat i reivindicar el dret d'una existència materialment possible.

**Follem? De què (no) parlem
quan parlem de ~~sexe~~-sexualitats**
Bel Olid

Bridge
Barcelona, 2019

Seguir el desig, compartir el plaer. Sembla fàcil, oi? I, tanmateix, vivim sexualitats condicionades per expectatives, pressupòsits i tabús que ens fan complicat escoltar-nos. Aquest llibre explora els camins que ens poden portar a sexualitats més humanes, a relacions més plaents. L'autora reivindica totes les opcions d'una vida sexual que sigui saludable, inclusiva i respectuosa, i ho fa fent un retrat de la societat actual, situant noves maneres d'entendre el sexe i la sexualitat que sorgeixen a partir de l'explosió del moviment feminista i de comunitats com la *queer*.

**La defensa de les constitucions
de Catalunya.**

Josep Capdeferro i Eva Serra

Rafael Dalmau Editor
Barcelona, 2019

El Tribunal de Contrafaccions, únic a l'Europa del seu temps, va funcionar amb radical bilateralitat entre el rei i la terra, entre octubre de 1702 i juny de 1713, i va tractar almenys dinou casos. El Tribunal va constituir el cim de la cultura pactista de Catalunya, la culminació de l'estructura política i jurídica que els catalans van defensar aferrissadament durant la Guerra de Successió i que el Decret de Nova Planta de Felip V va triturar l'any 1716.

**Rafael Ramis (1880-1936).
Catalanista, republicà,
socialista i maçó**

Joan Armangué Ribas

Cal·lígraf / Figueres, 2018

Rafael Ramis, home de confiança de Francesc Macià, va ser un home de valors i ideals. Un home que va treballar al servei del republicanisme, del socialisme i del catalanisme, sempre amb la voluntat de construir un país millor i més just. Malgrat tota la feina feta, en els seus tres espais vitals, Figueres, París i Barcelona, la seva figura i obra han caigut en l'oblit. Aquest llibre vol contribuir a recuperar i divulgar la seva trajectòria i ajudar a completar algun dels buits que, per desgràcia, encara presenten els relats sobre la història recent del nostre país. ■

eines

**ACONSEGUIU
ELS NÚMEROS ANTERIORS**

eines@irla.cat

SEPTEMBRE 2018

**DISSIDÈNCIES
SEXUALS**

DESEMBRE 2017

**L'EDUCACIÓ:
PILAR DEL
BÉ COMÚ**

MAIG 2019

**PRESENT I FUTUR
DEL PROJECTE
EUROPEU**

DESEMBRE 2017

**LA NACIÓ
AL SEGLE XXI:
REPLEGAMENT
O EVOLUCIÓ?**

ABRIL 2018

**ELS DRETS
CIVILS SOTA
AMENÇA**

PORTAL

L'imperatiu de la noviolència

Marina Llansana Rosich

CONNEXIONS

Noviolència, desobediència civil i imperi de la llei:

una tensió necessària

Carla Vall

Aspectes estratègics de la noviolència

Josep Huguet

El moviment dels insubmisos: un exemple pràctic de noviolència reeixida

Sergi Sol

La gestió emocional de la noviolència

Alba Alfageme i Casanova

NAVEGADOR

La noviolència en la lluita per la independència de l'Índia

Artur Domingo

FÒRUM

Martí Olivella:

**"L'estratègia noviolenta es
fonamenta en la idea que si
l'opressió i la injustícia es mantenen,
és perquè tu hi col·labores"**

Una conversa amb Núria Marín

VARIABLES

Les eleccions europees de 2019: un model d'eleccions de «segon ordre»?

Marc Guinjoan

FULL DE CàLCUL

L'evolució de l'economia catalana durant els anys del procés sobiranista

Ariadna Jou

ARXIU

Blas Infante:

**el «pare de la pàtria andalusa»
i la seva solidaritat amb Catalunya**

Isidoro Moreno

EXPLORADOR

El Kurdistan siria després de l'ocupació de Daesh

Marta Brik

FINESTRA

"Quan la tecnologia pugui llegir les ments, com protegirem la nostra privacitat?"

Nita Farahany

CLÀSSIC

«Llibertat o mort»

Emmeline Pankhurst

TRIBUT

Caterina Albert / Víctor Català

Nora Albert

FILMOTECA

Network

Raynald Colom

LLIBRERIA

